

Torec

Jacob van Maerlant

Editie J. te Winkel

bron

Jacob van Maerlant, *Torec* (ed. J. te Winkel). E.J. Brill, Leiden 1875

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/maer002jtew01_01/colofon.php

© 2010 dbnl

děni

AAN

D^r. MATTHIAS DE VRIES,
UIT HOOGACHTING EN DANKBAARHEID, OPGEDRAGEN.

Inleiding.

I.

Zooals bekend is¹⁾, bestaat het derde boek van den roman van Lancelot uit verschillende kleinere romans, die door de schrijvers van het eenig, ons voor een zeer groot deel bewaarde, handschrift, of misschien door een' vroegeren compiler los, vaak onhandig, door middel van eenige bijgerijmde regels, aaneengevoegd zijn. Zeven, van elkaar onafhankelijke, dichtwerken vormen dit derde boek, namelijk 1°. de queste van den Graal, vs. 1-11160, 2°. avonturen van Walewein, vs. 11161-14136, 3°. twee hoofdstukken over Lancelot, vs. 14137-14580, 4°. de roman van den *ridder metter mouwen*, vs. 14581-18602, 5°. een roman van Walewein, vs. 18603-22270, wel te onderscheiden van *den* roman van Walewein, door Penninc en Vostaert vertaald; 6°. de mnl. bewerking van het fabliau *de la mule sans frein*, vs. 22271-23126, en 7° de roman van *Torec*, vs. 23127-25980, eindigende met de, door den compiler bijgerijmde, verzen, waarin aangekondigd wordt, dat de dichter in het vierde boek voort zal gaan met de avonturen van de ridders der tafelronde en hunnen dood te verhalen. Van al deze, min of meer uitvoerige, stukken behoort alleen het eerste, de queste van den Graal, oorspronkelijk tot den roman van Lancelot²⁾; de andere stukken zijn er eerst later ingelascht met het kennelijk doel, om alles, wat den

1) Dr. Jonckbloet, *Roman van Lancelot*, IIde Deel 1849. Inl. bl. CLXXIII-CLXXIV.

2) Dr. Jonckbloet, t.a. p. CLXXIV-CLXXVI.

verzamelaar omtrent de Artursagen in poëzie bekend was, of wat er meê in verband stond, bijeen te brengen, al moest dan ook de roman van Lancelot, zooals die oorspronkelijk uit de pen des dichters gevloeid was, als kunstwerk daaronder misschien lijden.

Vreemd kan ons zulk eene interpolatie of compilatie zeker niet voorkomen, daar wij weten, dat men deze ook in de fransche letterkunde aantreft, o.a. in een handschrift van *li romans de Brut*¹⁾, en vooral daar wij reeds eene eeuw lang getuigen zijn geweest van een hevigen strijd over de wijze, waarop de, sinds overouden tijd aan Homerus toegeschreven, Ilias en Odyssea door bijeenvoeging van verschillende gedichten en interpolatie van andere ontstaan zijn. Die strijd over de ontwikkeling der Trojaansche sagen tot de beide beroemde heldendichten zal wel nimmer tot eene, voor ieder bevredigende, beslissing komen, omdat wij in Ilias en Odyssea te doen hebben met de oudste overblijfsels der Grieksche letterkunde, wier embryologie alleen uit hun volwassen toestand kan worden afgeleid, zonder dat er eenig uitwendig bewijs bestaat voor de meening van dezen of dien omtrent de wijze van hun ontstaan in *vóórhistorischen* tijd. Ten opzichte van de mnl. romans is men gelukkiger. Tot op zekere hoogte kan men met geschiedkundige zekerheid nagaan, wat oorspronkelijk tot eenen roman behoord heeft, en wat er later is ingevoegd. Van de Artur- en Karel-sagen bezitten wij gedichten uit verschillende tijdperken van ontwikkeling, zoodat wij vaak met zekerheid den gang der ontwikkeling kunnen nagaan, 't zij in onze eigene letterkunde, 't zij, hooger op, in de fransche, waaruit bijna alles, wat wij van roman-litteratuur bezitten, min of meer letterlijk, is vertaald. Verder laat het zich ook van de fransche romans uit nog oudere documenten of uit gelijktijdige getuigenissen opmaken, hoe ze ontstaan zijn. De, zij 't ook geringe, geschiedkundige bestanddeelen daarin kunnen aangetoond worden, omdat wij de beide koningen, waarom zich de sagen groepeeren, uit de geschiedenis kennen; en verliezen de fabelen van Karels

1) Dr. Jonckbloet, t.a.p. bl. CLXXI-CLXXII.

paladijns en Arturs gesellen zich ook al in de nevelen der oudheid, der mythologie zelfs, de gedichten, waarin zij bezongen worden, dagteekenen ten minste uit een' tijd, waarover langzamerhand zóóveel licht verspreid is, dat het bespottelijk wordt van de duistere middeleeuwen te spreken. De dichters zijn niet altijd bij name bekend; maar, indien hunne namen ons bewaard gebleven zijn, kent men ze ten minste als historische personen, en, zoo niet, dan zal toch niemand betwijfelen, of zij inderdaad wel bestaan hebben, zooals men terecht ten opzichte van Homerus doet. Moet uit den aard der zaak alles, wat men, vaak met groote scherpzinnigheid, over het ontstaan van Ilias en Odyssea heeft te berde gebracht, hypothese blijven, bij het onderzoek naar den ontwikkelingsgang der mfr. en mnl. romans heeft men geschiedkundige feiten, waarop men kan steunen, en waardoor het mogelijk wordt die ontwikkeling als voor oogen te zien. Dat wij dit sinds het midden van deze eeuw in onze letterkunde doen kunnen, hebben wij hoofdzakelijk aan Dr. JONCKBLOET te danken, wiens Geschiedenis der Mnl. Dichtkunst een tafereel ophangt van den groei en wasdom der mnl. roman-litteratuur, dat de navorschers van het ontstaan der Homerische gedichten ons zouden kunnen benijden; maar dat - indien men aan gelijksoortige feiten gelijksoortige oorzaken mag toekennen - tot model kan dienen bij het schilderen van de wijze, waarop de Grieksche sagen langzamerhand in Ilias en Odyssea één geheel zijn gaan uitmaken.

Vrij algemeen neemt men tegenwoordig aan, dat de Ilias bestaat uit eene kern - de Achilleïs -, waarin de ὤνηϊς Ἀχιλλῆος bezongen wordt, en van de hand van één' dichter - wie hij dan ook wezen moge -, maar voorzien van ettelijke toe- en invoegsels¹⁾. Zoo ook houdt men de Odyssea voor een afgerond gedicht, waar later meer²⁾ of minder³⁾ tusschen en bijgevoegd

- 1) Dit is de meening van Grote. Men zie over de samenstelling der Ilias in 't bijzonder Bernhardy. *Grundrisz der Griech. Litt.* Iste Deel.
- 2) Thiersch. *Urgestalte der Odyssea*; 1821; Kirchhoff. *Die Hom. Odyssea und ihre Entstehung. Text und Erläut.* 1859.
- 3) Th. Bergk. *Griech. Litt. Gesch.* (in Ersch und Grubers *Encyclopaedie*) en Nitzsch, *Zur Ilias und Odyssea*, 1862.

is. Alleen welke stukken oorspronkelijk tot de gedichten behoorden en welke er later aan zijn toegevoegd, valt niet altijd met zekerheid te zeggen. 't Geldt hiervan: quot capita tot sententiae. Met den roman van Lancelot nu is men te dien opzichte gelukkiger. De latere invoegsels, niet alleen in het derde, maar ook in de andere boeken (o.a. de roman van *Moriaen* in het tweede¹⁾ kunnen duidelijk aangewezen worden. 't Valt hier dus gemakkelijk kern en bolster te scheiden.

Volgens sommigen is noch de kern van de Ilias, noch die van de Odyssea een afgerond, uit de pen van één' dichter gevloeid, epos, maar is bv. de Ilias het werk van een' compiler, die òf achttien²⁾ òf zestien³⁾ zangen of rhapsodiën zou hebben bijeengevoegd, welke dan later omgewerkt, uitgebreid en vermeerderd, het epos zouden hebben doen ontstaan, zooals wij het nu bezitten. Wat hiervan zij, de roman van Lancelot - en ik bedoel den oorspronkelijken, niet dien, welken wij nu in het Haagsche handschrift lezen - is niet één verhaal, maar 'eene schepping uit meer dan twintig op zich zelve staande verhalen of overleveringen gewrocht, die op tamelijk gepaste wijze worden aaneengeschakeld; want steeds is de dichter er op bedacht, om of in het naast voorgaande of reeds in een vroeger verhaal een incident in te lasschen, waaruit het volgende vrij natuurlijk voortvloeit⁴⁾. Misschien moet men zich ook zóó de vorming van de oorspronkelijke Ilias en Odyssea denken. In elk geval denke men zich zoo de vorming der middeleeuwsche romans, in 't bijzonder der Arturromans.

II.

Dat romans, die niet zoozeer het gewrocht van één' dichter, als wel het gemeenschappelijk werk van verschillende dichters en

1) Dr. Jonckbloet, *Roman van Lancelot*, Iste Deel 1846. Inl. bl. XXXIV-XXXV, vgl. IIde Deel 1849. Inl. bl. CLXVII.

2) C. Lachmann, *Betracht über Hom. Gedichte*, 1847.

3) H. Köchly, *Dissertationes Homericae*, Zürich 1853 en *Iliadis carmina sedecim* (Teubner) 1861.

4) Dr. Jonckbloet, *Gesch. der Mnl. Dichtkunst*, Iste Deel 1851, bl. 388.

compilatoren - en dan nog wel uit verschillende tijden - zijn, niet uit kunnen munten door eenheid van handeling, behoeft wel geen betoog; ze daarom af te keuren, is onrechtvaardig. Ieder tijd heeft op aesthetisch gebied zijne eigene eischen. Wij streven tegenwoordig in alle opzichten naar *centralisatie*; geen wonder, dat wij dus ook in de dichtwerken of prozaromans van onzen tijd een *centrum* zoeken, waarom alles zich symmetrisch groepeeren moet. Het epische behaagt ons niet meer en zelfs in onze romans wenschen wij de karaktertrekken van het drama terug te vinden, de trekken eener handeling waarvan, bij de expositie, de aanleidende oorzaken worden getoond, maar ook volstrekt niet meer; die vervolgens gelijkmatig - gedurende de verwikkeling, en vaak door middel van *intrigue* - in belangrijkheid toeneemt, om eindelijk, wanneer de spanning ten top is gestegen, zich haastig te ontspinnen, en met eene - 't zij voor den aesthetisch ontwikkelden, 't zij eenvoudig voor den deelnemenden toeschouwer of lezer - bevredigende ontknooping te eindigen. Om den held draait alles; 't schijnt of niets ter wereld bestaat, dan door of voor *hem*. Ieder persoon in het drama dient om *zijne* handelingen middellijk of onmiddellijk te veroorzaken, of om aan *zijne* figuur meer *relief* te geven. Alles vertoont zich dan ook onder het licht van *zijne* persoonlijkheid; met *hem* staat of valt alles. Wat men *episodes* - uitweidingen - noemt, behaagt aan de dramatische richting van onzen tijd niet, - zij het woord zelf dan ook toevallig aan het Grieksche *drama* ontleend. Men wil enkel eenheid van handeling.

Geheel anders in een epischen tijd, zooals de middeleeuwen. De fantasie der ridders en jonkvrouwen, die op hunne eenzame kasteelen slechts land en lucht om zich heen zien, en, zoo oorlog of tornooi hun geene afleiding bezorgt, eene eeuwigheid van vrijen tijd vóór zich hebben, dwaalt overal rond, door niets beperkt en door niets van hare rondelingen teruggedreven tot het werkelijke leven. Vandaar dat in de romans, die de sprookspekers hun voordragen 'la fantaisie se joue dans des aventures

sans signification et sans but¹⁾. Alle dagen gelijken op elkaar en iedere handeling heeft haar doel in zichzelf. De wereld is dan ook geene werkplaats, waar men eene taak te vervullen heeft, die men moet zorgen vóór zijn' dood te voltooien, maar als 't ware een voorportaal voor den hemel, waar men rustig moet blijven wachten tot de poorten des hemels zullen worden geopend; maar daar de wachttijd bij niets doen lang valt, schijnt zelfs het korte menschenleven eene oneindigheid. Die 'lange wile' moet door 'dachcortinge' klein gemaakt worden, en daartoe wordt de kunst te hulp geroepen. Is de fantasie te mat, een minestreef is bij de hand om die door zijne verhalen op te wekken; dommelen de hartstochten in, de poëzie is daar, om haar nieuw voedsel te geven, en, terwijl de fantasie heentrekt om grillige avonturen te zoeken en 'groot wonder' te zien, het hart te doen blaken van liefde, den geest te doen ontvlammen voor krijgsroem, - immers liefde en eerezucht zijn de eenige hartstochten, die men kent. De spreker begint, en men ziet verlangend uit naar hetgeen komen zal, of heeft men het verhaal reeds meer gehoord, dan verlustigt men zich in het herkennen van het oude. Maar men vergeet den spreker al spoedig voor den held van 't verhaal, dien men volgt op zijne dwaaltochten naar onbekende streken. Waar hij zal aanlanden weet men niet, want wist men 't vooraf, de fantasie ware dan voldaan; men zwerft met hem mede van het eene kasteel naar het andere - kasteelen, die nergens liggen, maar die men zich overal denken kan, omdat men van de wereld zoo weinig weet; - men ziet hem rijden door eenzame wouden, waar geheimzinnige gestalten hem ontmoeten, of reuzen en monsters hem aanvallen, die hij bestrijdt en overwint, daar hij een ridder is zonder vrees en even krachtig als dapper - een ideaalridder, van wien de edele maagd droomt bij nacht en des daags gaarne hoort vertellen. Zij denkt zich dan met welgevallen in de plaats van de 'scone joncfrouwe' uit de 'aventure', die den afgematten held na zijne overwinning

1) Edelstand du Ménil, *La Mort de Garin*, Préface, p. IV.

laaft en verkwikt, en zij stelt het zich voor als een genot in een duister hol door felle draken of vreeslijke reuzen bewaakt te worden, indien het ook haar mocht te beurt vallen verlost te worden door een 'hovescen riddere welgeraect', zooals Walewein of Lancelot. Laat de fiere held de schoone 'van minne ontsteken' op haar eenzaam kasteel achter, om elders avontuur te zoeken, dan neemt ook de luisterende jonkvrouw oorlof van hare vriendin met een medelijdend hart, maar toch verheugd, dat *zij* niet achter behoeft te blijven, maar haren ridder kan volgen, waarheen hij ook zwerfde. Hoe wel het einde van het verhaal wezen zal, vraagt zij niet; zij vraagt, als de kinderen, altijd meer, en het verhaal eindigt eerst dan, als de spreker verder moet reizen, of een feest haar het nog grooter genot gunt in persoon het kasteel haars vaders te verlaten. Is het verhaal werkelijk ten eind, nog vóór de sprookspreker verreis is, dan - ik twijfel er niet aan - zal hij een nieuwen roman hebben begonnen, en de toehoorders zullen geluisterd hebben naar het nieuwe, alsof het een noodzaaklijk vervolg op het eerste was, en dit nog te eer, omdat de held van den tweeden roman geen vreemd persoon kan geweest zijn, daar hij als ridder van de ronde tafel ook reeds uit den vorige, of uit verhalen van moeder of voedster bekend was.

Onder zulke omstandigheden, in zulk een' tijd zouden andere romans, dan die, welke wij uit de middeleeuwen over hebben, romans met eene kunsteenheid, als die, waarop de dichters zich tegenwoordig toeleegen, ondenkbaar zijn. Een sprookspreker, die den castelein en zijn gezin iets anders dan los aaneengeregen, fantastische avonturen had voorgedragen, die meerdere eenheid in zijn werk had willen brengen, dan men in de beste middeleeuwsche romans vindt, zou een dwaas geweest zijn, want hij hadde dan zeker opgehouden zijne hoorders te boeien; hij had hen vermoeid door de vruchteloze poging om hunne bandelooze fantasie te teugelen, en nog vóór hij, na de voordracht van eenige dagen, aan het midden van zijn verhaal gekomen ware, zou men het begin vergeten hebben - en welken aesthetischen

indruk zou dan die zoo gewenschte eenheid nog hebben kunnen maken?

Men kent het aesthetisch grondbeginsel van Frans Hemsterhuis: 'le beau dans tous les arts nous doit donner le plus grand nombre d'idées possible, dans le plus petit espace de temps possible.'¹⁾ Of de smaakvolle wijsgeer daarmee eene volledige definitie van het schoone gegeven heeft, willen wij voor het oogenblik daarlaten, maar zeer zeker hebben wij hier met eene opmerking te doen, die getuigt van veel ervaring en veel scherpzinnigheid. Van vele kunststukken kan men zeggen, dat hunne hoofdverdienste daarin gelegen is, dat zij in den kortsten tijd de meest mooglijke gewaarwordingen opwekken. Men moet echter Hemsterhuis' opmerking niet verkeerd verstaan, zooals men allicht zou doen, wanneer men vergat daarbij te lezen, hoe hij haar toelicht. 't Is hem natuurlijk niet eenvoudig te doen om, bv. bij een gedicht, zooveel mogelijk denkbeelden aaneen te rijgen en die voor te dragen in den beknoptsten vorm, zoodat de voordracht zoo min mogelijk tijd vereischt. 't Zou dan juist wel eens kunnen gebeuren, dat al die denkbeelden elkander verdrongen, en dat, om een overzicht van alle te krijgen, eene lengte van tijd vereischt werd, die een kunstwerk, dat een oogenblikkelijken indruk maken moet, niet vorderen mag. Hemsterhuis wil dit, dat de denkbeelden van den kunstenaar in zulk een verband, zóó in en door elkaar gewerkt worden voorgedragen, dat zij van elkaar niet meer zijn los te maken; dat alzoo - door hetgeen men gewoon is *associatio idearum* te noemen - één der denkbeelden, welk dan ook, al de andere terstond oproept. Alles, ook de onwillekeurige opvolging van elkaar oproepende denkbeelden, vereischt tijd; er moet dus eenige tijd verlopen, vóór de verschillende denkbeelden - ten gevolge van hunne kunstmatige verbinding, waarin het wezen der kunst bestaat - in den geest van den hoorder of toeschouwer zoodanig tot eene

1) *Lettre sur la sculpture*. Oeuvres de François Hemsterhuis; edit. de L.S.P. Meijboom 1846. I p. 19, 29.

eenheid samensmelten, dat de kunstgenieter van alle deelen samen ééne totaalindruk, ééne alles in zich sluitende gewaarwording ontvangt. Hoe grooter nu het aantal gegeven denkbeelden is, des te langer tijd zal daarvoor vereicht worden; het moet nu het doel van den kunstenaar zijn zijne denkbeelden zóó te groepeeren en te verbinden, dat hij den totaalindruk zoo spoedig mogelijk te voorschijn roept, den tijd, noodig voor het ontstaan van dien indruk, tot een minimum reduceert. 't Ligt niet in mijn plan nu te onderzoeken, wat daartoe al vereischt wordt, zooals bv. eene evenredigheid in de onderdeelen, opdat het een niet het andere uit den geest verdringe; eene voorzichtigheid in het invoegen van hetgeen men *détails* noemt, opdat de rijkdom van deze niet verwarre; eene geschiktheid tot opmerken van analogiën, waardoor de denkbeelden zich gemakkelijk aaneen hechten, en wat niet al meer? Passen wij liever Hemsterhuis' opmerking eens op de Arturromans toe.

Wanneer wij die romans nu lezen, zullen ze ons allicht vervelend en eentonig voorkomen. De gewaarwordingen, die zij opwekken, smelten niet samen, maar wisselen elkaar af. 't Gaat er vaak meê, als met een geschiedverhaal; om ten slotte het geheel te overzien, moet men niet, zooals bij het genieten van moderne kunstwerken, de *associatio idearum* door middel van *gelijkheid*, maar door middel van *tijdsverband* laten werken, en deze laatste werkt in den regel - althans bij ons - langzamer. Om hare werking te bespoedigen, roepen wij nu vaak de *a.i.* door gelijkheid te hulp, maar somtijds kan dit verwarring stichten en het onthouden der tijdsorde verstoren. Door de gelijkheid in de verschillende episoden der Arturromans al te zeer op te merken, warren wij ze dooreen. Vaak is het ons onmogelijk te onthouden, in welke volgorde ze voorkomen. Dit is echter geen gebrek in die romans; 't is het gevolg van onze wijze van denken, onzen zucht om analogiën te zien, en onze gewoonte om door onze kunstenaars op scherpgeteekende contrasten onthaald te worden, zooals het moderne leven die ook zelf aanbiedt. Hetgeen in de episoden der middeleeuwsche romans verschilt, zien wij veel ge-

maklijker over het hoofd, dan zij deden, voor wie ze bestemd waren. Daarbij komt, dat wij lezen, en onze voorouders luisterden. Bekend nu is het, dat door veel lezen het geheugen afneemt, vooral waar het ons iets in volgorde moet doen onthouden; onze voorouders, die nooit of zelden lazten, onthielden gemaklijker wat zij gehoord hadden, in dezelfde orde.

Verder schijnt ons de inhoud der Arturromans vaak onbeduidend, het aantal denkbeelden, daarin vervat, zóó gering, dat wij ze spoedig in ons kunnen opnemen, en toch betreklijk veel tijd noodig hebben, om ze te vernemen ten gevolge van den breedten stijl der gedichten en de vaak voor ons noodelooze herhalingen. Daardoor vervelen zij ons, en toch besteden wij aan de lezing niet half zooveel tijd, als men indertijd voor het hooren noodig had. Hoe komt het nu, dat zij oudtijds niet verveelden?

Vooreerst is er veel in die gedichten, wat ons niet de minste belangstelling meer inboezemt; beschrijvingen van wapenrustingen - om een enkel voorbeeld te noemen - gelijken in ons oog alle op elkaar; in de middeleeuwen evenwel stelde men er het hoogste belang in, hoe Walewein, hoe Perchevael, de roode ridder, waren uitgerust. Zoo is er veel.

Vervolgens hebben wij te midden van de woelingen der moderne maatschappij afgeleerd, diep te gevoelen; onze gewaarwordingen houden niet lang aan; we gevoelen snel, 'k zou bijna zeggen, haastig. Knapen, die nog niet in de groote maatschappij verkeerden, er althans nog geen hart voor gekregen hebben, zijn daarom nog in staat verhalen te genieten, die in vele opzichten met de Arturromans overeenkomen. Zij houden ook de vreemdste verhalen vaak voor zuivere waarheid, en zouden het onaangenaam vinden te vernemen, dat zij hun hart geschonken hadden aan een' held der fantasie. Niet anders in de middeleeuwen. De ridders der Tafelronde hadden geleefd niet alleen, meende men, maar zij hadden ook zóó geleefd, zóó gestreden, zulke avonturen gehad, als de romans te hooren gaven. Dit mag men bij het beoordeelen dier romans niet over het hoofd zien, ofschoon het maar al te veel gedaan is. 't Bewijs ligt voor de hand. Hadde

men in de romans geene zuivere geschiedenis gezien, dan zou het van Maerlant en van anderen wel de bespottelijkste dwaasheid geweest zijn er zoo heftig tegen te keer te gaan, als tegen 'logentliken saken.' Dan had Maerlant 't scelden jegen die borderers' gerust kunnen laten,

'Die vraye (ware) ystorien vermorden
Met sconen rime, met scoenre tale,'

en had hij er niet bijgevoegd:

'Omdat die worde luden wale,
Entie materie es scone ende claer,
So doen sise verstaen *vor waer.*'

Dan had hij de romanschrijvers geene leugenaars genoemd, die Karel den Grooten belogen, en van hem fabelen vertelden, waarvan hij

'Noint ystorie horde gewagen.'¹⁾

Inderdaad, zooveel meer aantrekkelijkheid het verhaal van eene ware gebeurtenis ook voor ons bezit dan dat van eene verdichte, even zooveel meer aantrekkelijkheid moeten de Arturromans voor onze voorouders gehad hebben, die ze voor geschiedenis hielden, dan voor ons, die ze onder de fabelen rangschikken. Als geschiedverhalen wekten zij de belangstelling, en hunne helden verkregen die sympathie, die geschiedkundige personen verwerven, en dat nog in hoogere mate dan tegenwoordig. In de middeleeuwen toch had men, bij geringere prikkelbaarheid van zenuwen zeker meer tijd noodig, om tot het besef zijner gewaarwordingen te komen, dan nu, en waren zij eenmaal opgewekt, dan waren zij stellig krachtiger en hielden zij langer aan, zoodat niet zoo spoedig eene nieuwe gewaarwording vereischt werd om voor verveling te behoeden. Vandaar dat romans, die nu vervelen, toen zullen hebben kunnen boeien.

Eindelijk moeten wij bedenken, dat de sprookspreker in de verte niet in staat was op één' dag zooveel voor te dragen, als wij nu in staat zijn te lezen, en dat hij, wel verre van zooveel van den roman te doen hooren, als maar eenigszins mogelijk

1) Maerlants *Spiegel Historiae* IV¹, 29.

was, zich iederen avond tot een klein gedeelte, een enkel avontuur bv. zal bepaald hebben, evenals men ook nu niet alle sonates van Beethoven achter elkaar zal spelen, maar met twee, hoogstens met drie zal tevreden zijn. Bedenken wij dit, dan zullen wij de eenheid van het verhaal ook niet in de eerste plaats zoeken in den geheelen roman, maar liever in iedere episode afzonderlijk, en doen wij dat, dan vinden wij werkelijk eenheid en zien wij, dat ieder avontuur op zich zelf voldoet aan Hemsterhuis' eisch voor het schoone, in korten tijd zooveel mogelijk ge-
 waarwordingen op te wekken. Iedere episode is alzoo in zich zelf voltooid; het geheel is alleen daarom in ons oog gerekt en eentonig, omdat de episodën vaak zooveel op elkaar gelijken, doch blijkbaar waren zij om die reden in de middeleeuwen niet minder geacht, toen men met ingenomenheid zelfs hetzelfde verhaal meermalen kon hooren.

Na al het hierover gezegde klinkt het ons als een zonderling anachronisme in de ooren, wanneer Gervinus van zijn modern standpunt de Arturromans noemt: 'eine Reihe langweiliger Geschichten ohne Verbindung, ohne innere Bedeutung (namelijk voor Gervinus zelven, iemand uit de negentiende eeuw); wenn nur etwas Neues von dem alten Arthur, oder etwas Altes von einem neuen Rittersmanne erzählt wird, so ist Alles gut. Kein Schlusz einer Begebenheit, kein Schlusz des Ganzen, kein fesselndes Ereignisz, keine kleinste Intrigue, keine Leidenschaft, kein Gefühl.'¹⁾ Dit oordeel is niet alleen een anachronisme, waarmeê men in een' tijd als de onze, die gelukkig op godsdienstig gebied de rationalistische schriftverklaring als een onding aan kant gezet heeft, volkomen moest brcken, zooals Herder en de Schlegels het reeds bijna eene eeuw geleden deden; maar het is nog zelfs van modern standpunt onwaar. Hartstocht en gevoel kan men aan de Arturromans niet ontzeggen, en althans van den roman van Walewein zegt Dr. Jonckbloet, dat hij 'aan al de eischen der kunst voldoet,' en dat er 'eenheid van ge-

1) *Geschichte der Deutschen Dichtung*. I. 2. blz. 261.

dachte' in heerscht¹⁾. Hetzelfde is waar ten opzichte van den Moriaen.

III.

Vestigen wij nu in 't bizonder onze aandacht op den Torec, dan moeten wij beginnen met te erkennen, dat daarin de kunsteenheid, die tegenwoordig verlangd wordt, ten eenenmale wordt gemist. In dien roman zijn 'de zonderlingste en meest fantastische avonturen op een gestapeld zonder samenhang, zonder dieper grond, alleen bedacht en aaneen geknoopt om de verbazing op te wekken.'²⁾

De roman behelst de levensgeschiedenis van Torec, hoofdzakelijk het verhaal van den tocht, dien hij onderneemt, om den kostbaren cirkel of diadeem, die aan zijne grootmoeder ontroofd is, terug te winnen. Die diadeem toch was door de amisen van twee gezusters, door Bruant en Druant, met geweld ontnomen aan de koningin van het roode eiland. (Hoofdstuk I). Toen deze koningin nu, na haars mans dood, van eene dochter beviel, vertrouwde zij dit kind, in eene ton besloten, aan de golven der zee toe. Het meisje, door koning Ydor gevonden, en onder den naam Tristouse opgevoed, wordt de echtgenoot van haren pleegvader, en de moeder van Torec, bij wiens geboorte zij voor 't eerst in haar leven lachte. Nog eenmaal lachte zij, toen haar zoon, volwassen en ridder geworden, haar beloofde hare schande te zullen wreken en den diadeem terug te zullen winnen (Hoofdstuk II). Op den tocht, te dien einde ondernomen, heeft hij allerlei avonturen. Hij overwint Bruant (Hoofdstuk IV) en Druant (Hoofdstuk VII) en na verschillende gevechten, o.a. met tien ridders van Ypander, tegen welke hij eene jonkvrouw bijstaat (Hoofdstuk X), komt hij aan het kasteel van Miraude, de schoone bezitster van den diadeem, die, in liefde tot hem ontbrand, niet alleen belooft hem den gezochten schat te zullen afstaan, maar

1) Dr. Jonckbloet. *Roman van Walewein* IIde Deel 1848, bl. 143.

2) Dr. Jonckbloet. *Gesch. der Nnl. Dichtkunst* IIde Deel 1852, bl. 321.

tevens verklaart hem te willen huwen, indien hij den moed en het geluk heeft alle ridders van de Tafelronde in een tornooi van 't paard te steken. Hij neemt de voorwaarde aan, en wordt door de edelmoedigheid van Walewein in staat gesteld er aan te voldoen (Hoofdstuk XIII). Alzoo is Miraude met den cirkel de zijne; maar nauwlijks heeft hij haar gewonnen, of zij wordt hem door Ypander ontvoerd en eerst na een geweldigen strijd herwint hij haar (Hoofdstuk XIV). Nog eenmaal moet Torec tegen eenige ridders van de Tafelronde josteen; Artur is de eenige, wien 't gelukt hem te doen vallen, maar - eerst beschaamd - toont hij zich tevreden, als hij bemerkt, dat de koning zelf zijn overwinnaar is. Nu brengt Torec den diadeem aan zijne moeder, die ten derdenmale in haar leven, en nu voor 't laatst lacht. Hij huwt Miraude; Ydor en Tristouse sterven en hij neemt, na een gelukkigen strijd, als koning bezit van zijn vaderlijk erfgoed. (Hoofdstuk XV). Op al zijne tochten wordt Torec zonder dat hij het zelf weet, bijgestaan door zijn' oudoom, een' toovenaar, die driemaal tegen hem strijdt, in zwarte (Hoofdstuk IV), in roode (Hoofdstuk VII) en in witte (Hoofdstuk IX) wapenrusting, hem in 't scep van aventuren brengt (Hoofdstuk XI) en hem eindelijk naar Miraude geleidt (Hoofdstuk XIII). Met de betuiging van den dichter:

'Die conine Torec proefde hem wale:
Van sire doget ginc verre tale,'

eindigt de roman, waarvan de handeling alzoo niet bijzonder belangrijk is. Het belangwekkende zal voor onze voorouders zeker wel gelegen hebben in de avonturen, die Torec op zijne zwerftochten had. Nauwlijks uitgereden, verlost hij eene jonkvrouw en brengt hij de roofridders van het kasteel Fellon tot goede zeden (Hoofdstuk III); Cleas van den Briele staat hij bij tegen het geweld van een' wreeden ridder (Hoofdstuk IV); hij bestrijdt een' landlooper en den ridder van 't gewat (Hoofdstuk VII); verlost eene jonkvrouw, die door een rooden ridder bedreigd wordt (Hoofdstuk X) en wordt door Rogard gevangen genomen, maar vrijgelaten, op voorwaarde, dat hij een rooden ridder, die Ro-

gards kinderen gedood heeft, verslaan zal - hetgeen hij ook doet (Hoofdstuk XII).

Behalve deze wilde en voor ons eentonige avonturen, komen er vier voor in den roman, die op onze belangstelling aanspraak mogen maken. Vooreerst zijn in den roman niet onverdienstelijk ingevlochten de avonturen van Melions, die met die van Torec in verband staan. Bij de eerste ontmoeting van beide ridders wordt Melions door Torec overwonnen (Hoofdstuk IV); vervolgens worden zij met elkaar in verband gebracht door beider verhouding tot Mabilie, de jonkvrouw van Montesclaer. Deze wordt door eenige ridders in haar kasteel belegerd; Torec ontzet haar, en deze dienst neemt zoozeer haar hart voor hem in, dat zij hem volstrekt huwen wil. Als hij dit weigert, en zij met goede woorden niets uitwerkt, beproeft zij, wat geweld vermag, en doet zij hem in een' kerker sluiten ten einde hem zóó te dwingen (Hoofdstuk V). Als ook dit niet baat, krijgt zij medelijden met hem, en laat hem vrij. Op dit oogenblik wordt zij door een' dwerg ontvoerd; zij roept Torecs hulp in, doch deze, nieuw bedrog duchtend, laat haar aan haar lot over, en gaat zijns wegs (Hoofdstuk VII). Intusschen heeft Melions ridder Raguel verwonnen en hem tot zijnen gezelle gemaakt (Hoofdstuk VI). Beiden (met Melions neef Helijn) stellen zich in dienst van een' koning, wiens dochter geroofd is. Melions daalt in een donkeren afgrond af, waar hij een' dwerg vindt, die verscheidene jonkvrouwen, en onder deze de gezochte prinses en Mabilie van Montesclaer, heeft buit gemaakt. Hij doodt den dwerg en verlost de maagden; maar, door Raguel verraden, moet hij in den afgrond achter blijven. Raguel beproeft zich zelf als den verlosser der jonkvrouwen voor te stellen en zoo de hand der koningsdochter te verwerven, maar als Melions gelukkig teruggekeerd is, komt het bedrog uit. Raguel wordt gedood, en Melions huwt Mabilie, terwijl zijn neef Helijn de hand van 's konings dochter erlangt (Hoofdstuk VIII).

Eene andere episode behelst Torecs verblijf bij Myduel, die hem gevangen heeft, maar hem belooft vrij te laten, indien hij in zijne wapenrusting, en onder den schijn van

Myduel te wezen, torniren wil om de hand eener jonkvrouw, die aan den winnaar in het tornooi zal ten deel vallen. Torec neemt dit op zich en strijdt met goed geluk. De beschrijving van dit tornooi is inderdaad een van de best geslaagde gedeelten van den roman. (Hoofdstuk XI).

In eene derde episode verdedigt Torec, in een' strijd met Ywein, de rechten eener verongelijkte jonkvrouw tegen koning Artur (Hoofdstuk IX); en in eene vierde begeeft Torec zich in 't scep van avonturen (Hoofdstuk XI), waarover later.

Zondert men deze stukken, die trouwens zeer los met den hoofdinhoud samenhangen, uit, dan mag men gerust voor ons den roman onbeteekenend noemen. De opeenstapeling van avonturen is vermoeiend en verwarrend, en al kan men ook niet ontkennen, dat het werk niet zonder hartstocht (vooral in de liefdesgeschiedenissen) geschreven is, en dat er zelfs genoegzaam gevoel voor recht en billijkheid in doorstraalt, toch is het geheel mat, zelfs de stijl, die rijk is aan stopwoorden, en overrijk aan het telkens weder voorkomend rijm van *daer op daernaer*. Recht genieten kunnen wij alzoo den roman niet meer; wij moeten hem eenvoudig lezen en bestudeeren om er den geest der middeleeuwen, het karakter der Arturromans uit te leeren kennen. Wie er echter het laatste in meent gevonden te hebben, heeft zich bedrogen; de Torec kan geenszins als type van de Arturromans gelden; daarvoor houde men veeleer den Walewein. Wat meer zegt, de Torec behoort reeds daarom niet tot de eigentlijke Arturromans, omdat de held er van niet alleen geen ridder der tafelronde is, noch worden wil, maar zelfs Arturs gesellen bestrijdt. Enkel om alles, wat maar eenigszins met de tafelronde in betrekking stond, bijeen te brengen, heeft de onbekende compiler dezen roman in dien van Lancelot ingelascht.

IV.

De litterarische waarde van den Torec moge gering zijn, toch hebben wij gemeend er eene nieuwe, afzonderlijke uitgave van te moeten bezorgen - niet omdat wij ons willen aanmatigen

die van Dr. Jonckbloet te verbeteren, - maar om hem lichter aan velen onder de oogen te doen komen, dan vóór dezen het geval kon zijn, toen hij nog alleen te lezen was in de kostbare en uitgebreide uitgave van den geheelen Lancelot. Dat hij grootere oplettendheid verdient, dan waarop hij als kunststuk aanspraak mag maken, en dan hem tot nog toe gewijd is, hoop ik in het licht te stellen. Op het eigenaardig onderscheid tusschen den roman van Torec en de eigentlijke Arturromans werd reeds door Dr. Jonckbloet gewezen, en wij kunnen niet beter doen, dan met diens eigen woorden onze beschouwing aan te vangen. 'Enkele uitdrukkingen,' zegt hij, 'zoowel als de tegenstelling tegen de eigenlijke Arturromans, en de didactische bedoeling, die zich hier zoo onverholen kont doet, en meer dan iets anders den epischen gang stoort, dit alles maakt het duidelijk, dat wij met een jonger werk te doen hebben; en dit wordt bevestigd door den toon, waarin over den geest der eeuw geredeneerd wordt: die klacht over 't verval van kunst, dat niet waardeeren der minne en het verlies van deugd en degelijkheid, herinnert ons aan den toon, dien Maerlant aansloeg, en aan de denkbeelden, die algemeen waren, toen hij begon te schrijven.'¹⁾ De dichter van den Torec, ofschoon hij ridderavonturen verhaalt, staat op het standpunt der didactische schrijvers uit de middeleeuwen. Hij mist dat dwepen met het ideaal der ridderschap, waardoor de geheele romanlitteratuur gekenmerkt wordt; zelfs de groote Artur is voor hem niet meer de 'chevalier sans peur et sans reproche,' het toonbeeld van 'hovescheit, vromecheit en gerechtigheit,' wiens levensdoel het is de verdrukke onschuld bij te staan, maar een onedel koning, die eene edele vrouw van haar goed berooft, omdat zij verzuimd heeft te hove te komen, toen zij gedaagd werd, zoodat Torec het recht heeft hem toe te voegen, vs. 1954 vlgg:

'Here, bi mire trouwen,
Datmen ontwiest ere joncfrouwen,

1) Dr. Jonckbloet. t.a.p. bl. 327.

Al ne quam si tharen dage niet,
 Dat es selden igeren gesciet;
 Ende die dit wiesde en seide niet wale.'

Terwijl de dichter met het ééne oog zijn' held in het wonderland volgt, dat enkel in de fantasie bestaat, houdt hij het andere oog gericht op de werkelijkheid, waarin hij leeft, en hij ziet, dat het daar niet zoo is, als het behoort te zijn. In den pessimist, den stuggen zedemeester, die het bestaande afkeurt en verbeteren wil, ontmoeten wij den woordvoerder van den derden stand, zooals die in de dertiende eeuw fier het hoofd opstak. Evenals menig pessimist is hij een 'laudator temporis acti.' Wie al te ontevreden is met het heden, komt er niet gemakkelijk toe van de toekomst veel te verwachten, en daar het nu eenmaal voor den mensch eene behoefte is te idealiseeren, verheerlijkt hij het verleden. De wereld, zegt hij, was eenmaal veel beter, dan nu, de wereld gaat achteruit. Spreekt hij deze meening ook niet altijd hardop uit, in hetgeen hij zegt, lezen wij die toch vaak tusschen de regels door. Wanneer hij bv. van twee 'gesustere' vertelt, dat zij 'amise' hadden, en er bijvoegt, vs. 78 vlgg:

'Maer dat was in goder wise:
 Dat doe amise hiten sonderlinge,
 Dat waren getrouwe vrilinge',

dan geeft hij daarmee tevens te kennen, dat, in zijn' tijd van liederlijkheid en verval van goede zeden, het woord 'amijs' eene alles behalve gunstige beteekenis had.

Wij zullen ons echter niet bij kleinigheden ophouden, maar er ons toe bepalen een' blik te slaan op het XI^{de} hoofdstuk, getiteld: 'Hoe Torec int scep van aventuren was.' Daarin spreekt de dichter zijne gedachten omtrent de wereld onomwonden uit; wij zullen die nagaan, en aantonen, dat diezelfde gedachten meerendeels in de werken van Maerlant terug te vinden zijn. Torec, door 't 'scip van aventuren' naar een schoonen burg gevoerd, wordt daar 'in die camere van wijsheiden' binnen geleid, waar hij hooren zou, vs. 2354 vlg:

'Van wijsheden ende van hoveschede
Ende van vrouden alretire'¹⁾

Dáár, in het rijk versierde vertrek, spreken oude, vroede mannen over de dingen der wereld, zooals zij gewoon zijn, en terecht, want het is waar, wat de eerste zegt, vs. 2391 vlg:

'In weet gene beter vrouden
Dan te horne goede wort';

waarom hij dan ook vermaant:

'Die vroetscap weet, brincse vort:
An goede worde es gewin.'

't Zelfde prijst Maerlant in de *Heimelicheit der Heimlicheden*, waar hij zegt, dat het een' landsheer betaamt, dat hij gaarne aan wijze lieden eer bewijze, vs. 336 vlgg:

'Met hem spreke van wijsheden,
Met hem vraghe ende toghen
Van swaren punten ende van hoghen.
Hovescelike hi vraghen moet,
Int antworten wijs ende vroed.'

Aan goede woorden echter heeft niet ieder evenveel. De wijze in den Torec zegt terecht, vs. 2395 vlgg:

'Nochtan es menech, die daer in
Mach geleren luttel goet:
Dat doet der liede dulle moet;
Nadien dat elc hevet sin,
Soe gaet hem die wisheit in.'

Men vergelijke daarmee Maerlants woorden in den *Spiegel Historiael* I^o, 56, vs. 77 vlgg:

'Het es menech die niet en acht
Der vroetscap ende daer omme lacht,
Also hise hort, ende mede spot;
Dit es tgelike van enen sot;
Maer vroede lieden horen gerne
Vroetscap ende niet in scerne;
Want in vroetscap hebben si delijjt,
In sotheit sceren ende verwijjt.'

1) Heeft Goethe misschien aan zulk eene kamer gedacht, toen hij zijn' Wilhelm Meister in het geheimzinnig vertrek deed voeren, waar de abbé hem zijn' leerbrief ter hand stelds? Zie *Wilhelm Meisters Lehrjahre* VIItes Buch, 9tes Capitel.

Men begint met van 'den hogen heren' te spreken, maar daarmee heeft men een teer punt aangeroord; 'si' zegt de wijze man, vs. 2405 vlgg:

'Si donken mi alle doget breken,
Si verderven die werelt al;
Bi hen soude rechte groet ende smal
Hem castien tgemene diet;'

Maar helaas!

'Nu eest al valsc ende el niet;
Verkeert si al sijn vander eren.'

Eene zelfde klacht heft Maerlant van de geestelijken aan in 't lied *van der Kerken Claghe*, vs. 43 vlgg:

'Aldus doen si tfolc verdoren,
Dien si souden leven voren,
Ende bewisen goet bispel.'

In den *Torec* gaat de dichter voort van den adel, vs. 2411 vlgg:

'Si souden die clene leren,
Maer si sijn alle staelblint,
Ende volgen tweges niet en twint;
Alse die blinde den blenden leet,
Deen volget den anderen daer hi geet.'

In 't lied *Van der Kerken Claghe* zegt Maerlant van de geestlijkheid, vs. 225 vlgg.

'Dus gaen si vore alse die blinde,
Ende leiden die scape in grote alende,
Alse hen volgen die keytive.'

Een ander in den *Torec* bevestigt het vorige, vs. 2421 vlg:

'Alse dat hoeft es tongemake,
So sijn alle die lede swaer.'

en in Maerlants lied *van den Lande van Oversee* luidt het, vs. 105 vlgg:

'Alse thoeft gulselike ontfaet
Den wijn, die zine kele doergaet,
Het onkeert alle die lede.'

Zoo is het ook met 'die Kerke van Romen,'

'Die hoeft is van kerstynhede.'

De wereld gaat hard achteruit, wordt in den *Torec* geklaagd, vs. 2432 vlgg:

Vromecheit es sere verleget,
Want mer in lettel hove pleget

Datwi nu souden heten lof,
Want alle doget nemet of.'

Evenzoo pessimistisch laat Maerlant zich uit in zijn *Wapene Martijn*, vs. 20.

'Recht man delvet onderspit.'

zegt hij, en later, vs. 72 vlgg:

'Edelheit es worden so swaer,
Dat soe te clemmene heeft ommaer,
Ende daelt in lanc so mere;
Dits nu al der werelt claer,
Ende oghesien ende openbaer.'

Door liefde zal de wereld beter worden, meent de oude in den Torec; maar wie onbeschaafd, 'dorper' is, hem kan niemand liefhebben, zegt een ander, en daarom moet men in de eerste plaats 'hoveschede' aankweken. Moed verlangt een derde; met mildheid brengt men 't niet ver, meent hij, tenzij men maat houde, en nu redeneert hij over mildheid en gierigheid ongeveer evenals Maerlant in de *Heim. der Heim*. In den Torec luidt het, vs. 2461 vlgg:

'Dulle gichte onteret al;
Te vele geven ens geen prijs,
Hets dompheit in alre wijs.
Mate es goet in allen spele,
Daerne es te luttel no te vele.'

In de *Heim. der Heim*. leest men, vs. 163 vlgg:

'Hier omme radic elken here,
Dat hi dompelike niene vertere,
Ende hi sulke miltheit kiese,
Dat hi sijn gheven niene verliese.'

en iets vroeger, vs. 101 vlgg:

'Die sire liede goet
Ende dat sine onwiselike verdoet,
Ende onwerden lieden ghevet,
Ende sulken, dies ghene noot hevet,
Dien vergaetet te sire scande¹⁾,
Die es verdere van sinen lande,
Dul milde, want hi niet ne vorsiet
Sijns lants ende sijn verdriet.'

1) Zoo verander ik de lezing, die bij Clarisse aldus luidt:

'Die vrec hetet te sire scande.'

Daarentegen wordt ook gierigheid afgekeurd; in den Torec, vs. 2468 vlgg:

‘Nu sijn dulle liede daer jegen,
Die wanen sin ende mate plegen,
(Dat sijn daer ic ane nu taste,)
Ende haer goet houden so vaste,
Ende dat goet also verkisen,
Dat si die ziele ende ere verlisen.
Si houden meer dan hen es goet.’

Heim. der Heim, vs. 109 vlg:

‘Vrecheit es oec ene name
Den landshere sere onbequame.’

Kortom, de oude in den Torec komt tot het besluit, vs. 2476 vlg:

‘Maer dats een volmaect man,
Die sin ende mate houden can.’

en Maerlant vermaant, *Heim. der Heim*, vs. 73 vlg:

‘Here! ghef goet na dire macht,
Ende emmer *nader* (lees *met der*) maten bewacht.’

Een ander in den Torec begint opnieuw over den toestand der maatschappij te klagen. Er zijn al te veel booswichten, zegt hij; kent men ook het goede, toch doet men wat verkeerd is, en de kunst is in minachting, terwijl alles naar geld streeft, vs. 2494 vlg:

‘Conste was wilen groet gewelt;
Nu neest anders niet dan gelt.’

Dat de kunst zoo weinig op de menschen vermag, doet ook Maerlant door zijn vriend Martijn uitspreken, in antwoord op Jacobs vraag, waarom hij met dichten heeft opgehouden. Zie *Dander Martijn*, vs. 17 vlgg:

‘Weetstu wat mi oit mesquam?
Dats dat ic bate nie vernam
Ant dichten van ons beden.’

en over geldzucht wordt door Maerlant meermalen geklaagd, o.a. *Wapene Martijn*, vs. 99 vlg:

‘Haer ontfaermet dinc engheen,
Dan daer men ghelt ute cnochte.’

en later, vs. 790 vlgg:

‘Sine minnen niet voer den scat;
Haer hant es altoes sonder gat;

Noit was volc boven der eerde,
Dat meer goets begheerde.'

Dientengevolge is de rijkste dan ook het meest in aanzien, *Torec*, vs. 2496 vlgg:

'Die rike es nu wel gehort;
Men trecten tallen steden vort,
Wat hi spreect si lovent alle.'

Wapene Martijn, vs. 489. vlg:

'Al ware hi dusentvout bevlect,
Tghelt claerten van den terre.'

Zelfs na zijn' dood nog heeft de rijke alles vóór bij den arme, en Maerlant spreekt met diepe verontwaardiging van de grauwe monniken, de Cisterciensers, *Spiegel Hist.* IV³, 28 vs. 65 vlg:

'Den riken gheven si sepulture,
Der aermer hebben si ghene cure.'

Kortom, tusschen rijken en armen is eene breede kloof, want wat de arme spreekt, *Torec*, vs. 2501 vlgg:

'Men seget, dat al dulheit es;
Dwaes ende gec es sijn name.
Armode es grote scame.
Den armen es lichte mesciet;
Al doet hi wel, men achtet niet.'

Sterker nog doet Maerlant het onderscheid tusschen dorper en edelman in 't oog vallen in zijne bekende verzuchting in de *Wapene Martijn*, vs. 475 vlgg:

'Twi seghet men ten dorpre:' Fi!
Ganc wech, God onnere di!
Du best der werelt scame!
Die edele hevet al tghecri,
Men seghet. 'Willecome ghi!
Dats dies ic mi vergrame,
Wantet dinct mi ontame.'

Terecht is de dichterlijke gloed dezer regels geprezen, maar op het hartelijke en aandoenlijke in de wijze, waarop de dichter van den Torec het lot schildert van den arme, die zoo gaarne veel goed zou willen doen met zijn geld, als hij maar iets bezat, heeft nog niemand opmerkzaam gemaakt; - ik wil u die regels daarom even afzonderlijk onder de oogen brengen, vs. 2515 vlgg:

'Hi bepenst hem menechwerf:
"Owi, ende oft ic nu ware rike!

In liet dor geen goet, sekerlike,
 In soude verteren ende geven
 Dor Gode, dor ere, al min leven.”
 Hine mach, nadat hem behovet:
 Dies wert hem therte bedrovet.’

Niet alleen wijze grijsaards deden zich in de ‘parlemente’ hooren, ook schoone jonkvrouwen en vrouwen. De maagd stelt *hare* liefde boven alles, de getrouwde vrouw evenzeer; jammer maar, dat wij hier den dichter, zonder eenig teeken van afkeuring, eene gehuwde vrouw sprekende zien invoeren, die hare amourettes met vreemde mannen, zooals die van de Koningin Ginevra met Lancelot, aanprijst. Dit teekent den tijd en vooral de ridderschap dier dagen. De dichter heeft hier een' greep gedaan in het werkelijke leven zijns tijds, dat zich alzoo niet van de minst zinnelijke zijde aan ons voordoet. (Zie o.a. vs. 2579, 2587).

Nog ééne opmerking! In Maerlants *Wapene Martijn*, vs. 329 vlgg. vindt men eene onderscheiding der liefde in drie soorten:

‘Deerste es caritate, dats waer,
 Die es sonder pine ende vaer,
 Ende daer woent God inne.
 Dander trect die werelt naer;
 Om ere, om goet staet al haer gaer;
 Dits ene bastaerdinne.
 Die derde eescht die bloijende jaer,
 Alse bi naturen elc soect sijn paer:
 Al noch sijn si dinne,
 Die deser volghen bi sinne.’

Merkwaardig is het, dat wij ook in die camere van wijsheden over ‘drierhande minne’ hooren spreken. De caritate wordt het eerst tot herstel van goede zeden aangeprezen in de betuiging, vs. 2437:

‘Ens gene doget, sine comt van minnen.’

De tweede liefde, eene liefde tot hetgeen wereldsch is, wordt van hare goede zijde voorgesteld als eene liefde tot hoveschede, die de wereld en zelfs God prijst, vs. 2450 vlg:

‘Hets ene sake ende ene minne,
 Want si comt van hogen sinne.’

Ook Maerlant ziet aan wereldsche liefde eene goede zijde,

wanneer het bv. liefde tot het eervolle is, *Wapene Martijn*, vs. 391 vlgg:

Ere te minne, dats ene dinc,
Daer noijt herte mede ommeghinc,
Sone was van reinen aerde.'

terwijl hij van liefde voor 't erdsce goet' zegt, vs. 368 vlgg:

'Dits die minne, die dicke doet
Ridderscap wesen verwoet,
Enten woekenere,'

dezelfde geldzucht, waarover de dichter van den *Torec* klaagt.

Ten derde komt ook *die* liefde ter sprake, die Maerlant met recht mag noemen, *Wapene Martijn*, vs. 431:

'Cracht die twee herten tsamen bint;'

immers eene jonkvrouw staat op, en, *Torec* vs. 2534:

'*Haer* minne prist si vor al die vrouwen.'

Door al het boven gezegde is ons de waarheid gebleken van Dr. Jonckbloet's opmerking, dat de roman van *Torec* dagteekent uit den tijd van het verval der ridderpoëzie en den aanvang der didactische richting. Dat er in den roman gemoraliseerd wordt, bewijst dit op zich zelf reeds, hoe veel te meer dan, dat er denkbeelden worden uitgesproken, die Maerlant, de woordvoerder van de nieuwe richting in de 13de eeuw, zijn geheele leven heeft verkondigd. Dit maakt den roman uit een historisch oogpunt voor ons belangrijk; doch te dien opzichte staat hij in onze middeleeuwsche letterkunde niet alleen. Om slechts één enkele te noemen, ook de roman van *Moriaen* is vervuld van den nieuwen geest in de dertiende eeuw,¹⁾ en ware het ons enkel te doen geweest, om dien geest in de romanlitteratuur afgespiegeld te zien, wij hadden dan evengoed den *Moriaen* kunnen uitgeven, die bovendien schooner is.

V.

Belangrijker dan de *Moriaen* is ons evenwel de *Torec* geworden sinds dit werk, waarin voor vele jaren door Dr. Jonckbloet reeds de geest van Maerlant gespeurd werd, werkelijk twintig

1) Dr. Jonckbloet. *Gesch. der Mnl. Dichtkunst* II. bl. 147-151.

jaar later gebleken is een gedicht van Maerlant zelf te zijn¹⁾, indien men althans niet wil aannemen, dat er meer dan ééne bewerking van dien roman in onze mnl. letterkunde bestaan hebbe. Als werk van Maerlant nu, verdiende de Torec uit den Lancelot losgemaakt en afzonderlijk uitgegeven te worden. Met deze uitgave is dan ook de rij van al de werken, die ons van Maerlant zijn overgebleven, en die langzamerhand alle afzonderlijk het licht gezien hebben, gesloten. Alleen blijft nu nog op eene uitgave wachten Maerlants graalroman, het *boec van Merline*, sinds langen tijd in 't bezit van de Vorsten van Bentheim-Steinfurth, en door deze aan het daglicht onttrokken²⁾, misschien voor nog langen tijd, misschien ook, sinds een half jaar niet meer. Immers wij hebben het verblijdend bericht gelezen³⁾, dat de tegenwoordige vorst de bibliotheek van het voormalig klooster Trenswegen bij Nordhorn in Hannover, waarin twee en veertig, gedeeltelijk nederlandsche, handschriften uit de 15de eeuw, aan de bibliotheek te Straatsburg ten geschenke gegeven heeft. Wanneer onder die handschriften zich ook de Merlijn bevindt, dan is er kans, dat die weldra 't zij geheel openbaar, 't zij meer bekend zal gemaakt worden. Vooralsnog ziet men verlangend uit naar den Perchevael, die dit 'precioese grael' winnen zal,

'Dat noit eer man en mochte vinden.'

Dat de compiler van het Lancelot-handschrift een' roman van Maerlant in zijn werk heeft ingevoegd, behoeft ons niet te bevreemden, te minder daar wij weten, dat hij met Maerlants werken bekend was, en ook diens Spiegel Historiaeel voor zijne verzameling plunderde. Immers *Lancelot IV vs. 9683-10122*, die aldus beginnen:

- 1) Dr. de Vries. *Maerlant en zijn Trojaensche oorlog*, in de *Taal en Letterbode*. III bl. 160-161.
- 2) Zie over den Merlijn: L. Tross in de *handel. der Maatsch. van Ned. Lett.* 1837; L.G. Visscher: *Iets over Jacob de Coster van Maerlant*, 1838; J.F. Willems, *Belgisch Museum*, II bl. 438 vlgg.; Dr. J. van Vloten. *Taal en Ltbode*. I. bl. 84-85 en Dr. E. Verwijs, *Taal en Ltbode*. II bl. 77.
- 3) In den *Nederl. Spectator* 1875 (30 Januari, N°. 5). bl. 33.

‘Daventure doet nu verstaen,
 Artur, dien nu was onderdaen,
 Ende menech lant hadde bedwongen,
 Alle die liede ende alle die tongen,
 Die in eijlanden sijn geseten.’ enz.

zijn, met verandering van den aanhef, woordelijk overgenomen uit Maerlants *Spiegel Historiae* III⁵, 50 tot en met 54:

‘Alse Artur hadde an hem bedwongen
 Alle die liede ende alle die tongen,
 Die in eijlanden sijn geseten’ enz.¹⁾

Niets belet ons dus te gelooven, dat het ook Maerlants roman van Torec was, dien de compilerator in zijn werk heeft ingelascht, want dat Maerlant zulk een' roman schreef, is in 1872 ontdekt door Dr. de Vries²⁾ bij gelegenheid, dat de heer J.A. Wolff het terugvinden van Maerlants Historie van Troyen aankondigde.³⁾

In die historie nu leest men, vs. 53 vlgg (uitgave Dr. Verdam. 1873)

‘In den Duijtsche dichtet Jacop
 Van Merlant; doer nijemans scop
 So en wilt hijs niet begheven,
 Eer dit boeck is al volscreven.
 Hiertoe voren dichten hij Merlijn
 Ende Allexander uijtten Latijn,
 Toerecke ende dien Sompniarijs,
 Ende den cortten Lapidarijs.’

Twijfel kan daaromtrent dus niet meer bestaan.

De vraag blijft nu, wanneer de roman gedicht is; doch met zekerheid kan dit niet uitgemaakt worden. Maerlants eerste werk was de Alexander. Dit blijkt uit het kleine fragment, dat er van het *boec van Merline* bekend is, vs. 36 vlgg:

‘Unde nu biddick ju, dat is waer,
 Jacob de Coster van Merlant,
 Den gij to voren hebbet bekant

- 1) Dr. Jonckbloet. *Nalezing op het IVde Deel van den Sp. Hist.* bl. 35; *Roman van Lancelot IIde Deel*. Inl. bl. CLXXVI-CLXXIX; vgl. Dr. de Vries en Dr. Verwijs. *Spiegel Historiae*. IIde Deel. bl. 335. noot.
- 2) *Taal en Letterbode* III bl. 155 vlgg.
- 3) In den *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* van 't *Germ. Museum*. 1871. bl. 365-370.

In des koninges Alexanders jeesten,
 Dat gij bidden, dat he volleesten
 Moete, dat he hevet begonnen.'

Hadde Maerlant, toen hij den Merlijn dichtte, reeds iets anders geschreven dan den Alexander, hij zou dit wel niet onvermeld gelaten hebben. De Torec is dus geschreven na den Alexander en den Merlijn. Van den Alexander is de tijd der vervaardiging bekend; men mag dien stellen tusschen de jaren 1257 en 1260¹⁾. De Merlijn is opgedragen aan Albrecht van Voorne, vs. 14 vlgg:

'Desse historie van den grale
 Dichte ick to eren hern Alabrachte,
 Den heer van Vorne wal mijt rechte.'

Daar nu den 22sten Maart 1258 de vader van Albrecht, Hendrik, nog heer van Voorne was, en Albrecht het eerst den 1sten Mei 1261 als heer van Voorne voorkomt²⁾, kan men den Merlijn niet gemakkelijk vóór 1259 stellen; veeleer mag men aannemen, dat die roman eerst een paar jaar later geschreven is, omstreeks 1261. Daar hij 45,000 verzen groot moet zijn, kan men gerust gelooven, dat Maerlant er geruimen tijd aan besteed heeft. Vóór 1263 is de Torec dus zeker wel niet geschreven. Dan zal in 1264 of 1265 de Historie van Troyen gevolgd zijn. Die reeds op 't jaar 1260 te stellen, zooals Dr. Verdam doet³⁾, gaat, het vele in aanmerking genomen, dat er tusschen den Alexander en de Historie van Troyen, blijkens Maerlants eigene bekentenis in die Historie, in ligt, niet aan. Daar de Wapene Martijn in de Historie van Troyen niet vermeld wordt, is die waarschijnlijk wat later, omstreeks 1265 gedicht, ongeveer gelijktijdig met de Heimlicheit der Heimlichkeiten, die bestemd schijnt voor den jeugdigen Floris V, welke in 1266 aan de regeering kwam. Tusschen 1266 en 1270 nu, in welk jaar, zooals bekend is, de Rijmbijbel voltooid werd, moeten dan Dander Martijn en het gedicht van der Naturen Bloeme vallen, en daar deze blijkbaar

1) Dr. Jonckbloet. *Gesch. der Ned. Lett.* Iste Deel. (1ste dr. 1868) bl. 259-265.

2) Dr. de Vries. *Taal en Letterbode.* III. blz. 159 noot.

3) Zie *Historie van Troyen.* Inl. bl. 4.

in Vlaanderen, te Damme, vervaardigd zijn, valt in dien tijd ook Maerlants terugkeer naar zijn geboorteland. Dat de *Torec* te Maerlant geschreven is, behoeft nauwlijks betoog. De *Alexander* is er waarschijnlijk, de *Merlijn* is er zeker geschreven, want daarin noemt de dichter zich den coster van Merlant. Alles wat nu na den *Merlijn* geschreven is tot en met de *Historie van Troyen*, ontstond te Maerlant, want dat de laatste daar gemaakt is, getuigt de dichter uitdrukkelijk in den *Spiegel Historiael*, l², 16 vs. 21 vlgg, waar hij, na aangekondigd te hebben, dat hij den Trojaanschen oorlog beschrijven zal, zooals die door Dares was meegedeeld, volgen laat:

‘Die dit langhe wille lesen,
Hoe die favelen van desen
Dat Walsch spreect entie poëten,
Ghae daer wi hem sullen heten
Ten Dietsche, dat wide es becant,
Ende wi maecten te *Merlant*.’

Dat wij in den *Torec* een oorspronkelijk werk vóór ons hebben, zouden wij misschien kunnen vermoeden, omdat een (fransch) origineel tot nog toe niet is aangewezen; maar wanneer wij bedenken, dat er nauwlijks een enkele oorspronkelijke roman in onze mnl. letterkunde is aan te wijzen, dan mogen wij uit de woorden van Maerlant zelf, *Torec*, 2378 vlg:

‘Also alsict int romans hore,
So waren die sittene van yvore.’

gerust opmaken, dat de roman uit het romaansch, d.i. fransch, vertaald, of althans naar een fransch voorbeeld bewerkt is.

Ten slotte kunnen wij nog opmerken, dat de *Merlijn* en de *Torec*, nog meer dan de *Alexander* en de *Historie van Troyen*, die werken van Maerlant geweest zijn, waarover de dichter op lateren leeftijd berouw gevoelde, zoodat hij verzoekt in den *Rijmbijbel*, vs. 64 vlgg:

‘Maer nu suldi, zonder vursten,
Gode met mi bidden mede,
Dat hi mi, dur dese waerdigheide,
Die ic dichte van siere wet,
Vergheve, dat ic mi besmet
Ebbe in logenliken sake-,

Die mi de lichtheit dede maken
 Vander herten ende vanden zinne,
 Ende vander wereliker (l. wereltliker) minne.¹⁾

VI.

Zooals wij den roman van Torec in den Lancelot ingelascht vinden, kan die niet uit de pen van Maerlant gevloeid zijn; doch in hoeverre die misschien hier of daar verkort of veranderd mag wezen, kunnen wij niet meer nagaan. Of bv. de woorden na het disputeeren der wijze mannen en vrouwen in de kamer der wijsheid, vs. 2598 vlg:

‘Derre materie es noch vele,
 Dies cortict u metten bispele.’

van Maerlant zelf zijn, of moeten doen vermoeden, dat de compiler hier het werk des dichters besnoeid heeft, zal wel niet uit te maken zijn. De compiler was ook zelf rijmer, en dat die woorden hier in den samenhang passen, behoeft nog niet te bewijzen, dat zij van Maerlant zijn.

In elk geval ontbreekt het begin van Maerlants roman. Na de verzen, *Lancelot III*, 23122 vlgg:

‘Nu latic hier af die tale staen,
 Ende sal u vertellen, alsict vernam,
 Hoe Torec irst ter werelt quam,
 Ende hoe hi daerna quam te hove
 Ende werd een riddere van groten love,’

die het vorige gedicht aan den roman van Torec verbinden, volgt onmiddelijk het eerste hoofdstuk van dien roman zonder verdere inleiding. Iedere mnl. roman nu vangt aan met een ‘prologhe,’ waarin gewoonlijk de welwillendheid van den hoorder wordt ingeroepen bij de aankondiging, wat het verhaal behelzen zal, en de verzekering, dat het ‘met groter pine uten walsche getrocken’ is. Of wij nu in de aangehaalde regels met een klein stukje van dien prologhe te doen hebben, of dat zij enkel het werk zijn van den compiler, weten wij natuurlijk niet, zoolang niet een af-

1) Vgl. Dr. Jonckbloet. *Gesch. der Mnl. Dichtkunst*. IIIde Deel 1854, bl. 133-134 en Dr. de Vries. *Taal en Letterbode III*. bl. 161.

zonderlijk handschrift van den Torec bekend is. In de uitgave heb ik ze cursief doen drukken, en de nummering der verzen eerst doen aanvangen bij het begin van het eerste hoofdstuk:

‘Die aventure doet ons cont,
Dat in deser selver stont
Een coninc was,’ enz.

Ook deze verzen kunnen, blijkens de woorden ‘in deser selver stont,’ niet van den dichter zijn, maar moeten aan den compilerator toegekend worden.

Of het slot van den roman ontbreekt, of niet, moet in het midden gelaten worden. De laatste regels luiden, vs. 3837 vlgg:

‘Torec bleef coninc ende si coninginne.
Dus es vergaen harre beider minne.
Die coninc Torec proefde hem wale;
Van sire doget ginc verre tale.’

Het verhaal moge hiermeê geëindigd zijn, maar een roman als dichtstuk heeft meestal een ander slot. In een' epiloog verzoekt de dichter gewoonlijk, dat de hoorders, uit dank voor het genotene, hem in den gebede mogen herdenken, en het traditioneele ‘amen’ vaak evenzoovele malen herhaald, als er personen in de drieënheden zijn, ontbreekt zelden. Nogtans, ook in de Historie van Troyen wordt, in de uitgave van Dr. Verdam, zulk een slot gemist.

In elk geval zijn de regels, waarmee het derde boek van den Lancelot sluit, en die in den trant der gewone epilogen geschreven zijn, geen werk van Maerlant, omdat zij tevens den overgang tot het vierde boek vormen. Zij luiden aldus, vs. 26965, vlgg:

‘Nu latic Torecke ende sijn wijf
Bliscap driven al haer lijf,
Ende sal u vord doen verstaen,
Gelijc dat die aventure gaen
In dien vierden boec al bloet,
Daer in staet harre alre doet,
Die der tavelronden toehoren.
Menech riddere wel geboren
Dede daer sinen inde, Godweet,
Also gi horen sult, gereet,
Hier achter in des boecs inde,
Soe dat mer nember af ne vinde

Te sprekene in engere maniren,
 Men wilre logene toe visiren.
 Dus indic hier den derden boec.
 God hude ons jegen sduvels vloec!
 Amen.'

Na vers 2344 ontbreekt, blijkens gebrek aan een rijmwoord, minstens één regel, en evenzoo na vs. 2371. Of wij op deze beide plaatsen met eene slordigheid van den afschrijver te doen hebben, die onwillekeurig éénen regel heeft overgeslagen, of dat de compiler met opzet een gedeelte heeft uitgelaten, kunnen wij niet met zekerheid weten, maar het laatste schijnt toch het geval te zijn, daar, bij onwillekeurige uitlating van een' regel, de zin allicht verstoord zou geweest zijn. Dat de zin ongeschonden is, doet ons aan opzettelijke verminking denken.

De verdeeling in hoofdstukken kan men aan Maerlant toeschrijven. Ieder hoofdstuk begint in het handschrift met eene groote, gekleurde letter. Of de opschriften boven de hoofdstukken ook van Maerlant zijn, is twijfelachtig. Oorspronkelijk kwamen zij in het handschrift van den Lancelot niet voor, en eerst later zijn zij, door een lateren corrector, er aan toegevoegd, zoodat zij hunne plaats niet boven de hoofdstukken hebben, maar *in margine*, onder of boven aan de bladzijden gevonden worden. Niet enkel onze roman, maar de geheele Lancelot is in ons handschrift alzoo van inhoudsopgaven der hoofdstukken door eene latere hand voorzien, 't zij overgenomen uit een ander handschrift, 't zij als oorspronkelijk werk van den corrector. Daar deze opschriften *in margine* staan, zijn zij, bij 't inbinden van 't handschrift, hier en daar weggesneden. Wat in mijne uitgave er van tusschen haakjes staat, is door Dr. Jonckbloet aangevuld.

Wat nu nog de wijze van uitgeven betreft, na welwillende vergunning van zijne Excellentie den Minister van Binn. Zaken, Mr. J. Heemskerk Az. - waarvan ik dankbaar gebruik heb gemaakt - door Dr. M.F.A.G. Campbell - aan wiens heuschheid ik mijn verschuldigden dank wijd - in de gelegenheid gesteld het handschrift van den Lancelot, berustende op de koninklijke Bibliotheek te 's Hage (HS. N°. 719) ter uitgave af te

schrijven, heb ik er mij toe bepaald, tot in kleinigheden toe, getrouw de lezing van het handschrift te geven. Alleen in twee gevallen ben ik van dezen regel afgeweken. Een paar maal kwam het voor, dat een woord bij vergissing tweemaal geschreven was; ik heb het dan eenmaal laten drukken. Ten tweede heb ik steeds, waar in het handschrift *di* stond, daarvoor *die* laten drukken, omdat de afschrijver beide vormen hoogst willekeurig door elkaar gebruikt, 't zij wanneer het lidwoord, 't zij wanneer het voornaamwoord is. Andere veranderingen of invoegsels heb ik mij niet veroorloofd, daar ik gemeend heb aan de taalstudie verplicht te zijn, alle vormen, zooals die in het handschrift staan, getrouw weêr te geven, overtuigd dat een uitgever veel meer kwaad sticht door een paar maal verkeerdelijk te veranderen, wat hem ten onrechte eene grammaticale fout schijnt, dan door op vele plaatsen onverbeterd te laten, wat aan iederen deskundige terstond als fout in het oog valt, en door hem onder 't lezen stilzwijgend verbeterd wordt. Nu had ik wel is waar de verbeteringen aan den voet der bladzijden kunnen geven, doch vooreerst zijn de taalfouten al te menigvuldig, en vervolgens heb ik mij niet willen voornemen, het werk aan eene doorlopende critiek te onderwerpen, uit vrees van in dit geval minder te zullen geven, dan ik beloofde. Slechts hier en daar heb ik onder aan de bladzijden op een paar fouten gewezen, en een paar veranderingen voorgeslagen, en verder, met welwillende toestemming van Dr. Jonckbloet, die verbeteringen opgegeven, welke door hem in de uitgave van den Lancelot gemaakt zijn.

Voor de beschrijving van het handschrift, waarvan de Torec fol. 190, a³-200, b³ inneemt, verwijs ik naar Dr. Jonckbloets Inleiding op het eerste deel van den Lancelot, bl. LVII vlgg. Ofschoon het Mnl. en Onl. Wdb. van den heer Oudemans door de zorg van Dr. A. de Jager weldra voltooid zal zijn, scheen het mij toch toe niet ondienstig te wezen, o.a. voor hen, die zich dit Wdb. niet kunnen aanschaffen, een glossarium aan deze uitgave toe te voegen, waarin ik uitvoeriger geweest ben dan de heer Oudemans kon zijn, en waarbij ik steeds het prachtig

glossarium op den Lekenspiegel tot model heb genomen als een voorbeeld, waarvan iedere navolging nuttig is, terwijl men zich niet behoeft te schamen, het niet te evenaren.

VII.

Vóór ik deze inleiding besluit heb ik nog het een en ander meê te deelen omtrent een nog onuitgegeven fragment van den Lancelot, waarop Dr. Campbell de vriendelijkheid had mij te wijzen, en dat ook door Dr. Jonckbloet vermeld wordt¹⁾. Het berust op de Koninklijke Bibliotheek (K. 222) en was, toen Dr. Jonckbloet zijne uitgave van den Lancelot bezorgde, hem nog niet bekend. De 396 verzen, die het bevat, komen overeen met Lancelot II vs. 27338-27733, te vinden folio 73 b³-74b³ van het groote handschrift. Zij behooren tot hetgeen Dr. Jonckbloet het dertiende gedicht van den Lancelot noemt en behelzen een avontuur van vier ridders der Tafelronde, Walewein, Acglovael, Bohort en Hestor, gedurende en na hun verblijf op het kasteel van Galahoudijn. Dr. Jonckbloet zegt, dat dit fragment 'hoogstwaarschijnlijk behoort tot hetzelfde handschrift, waarvan een brokstuk, bevattende een deel van de episode van den *ridder met de kar*, door Serrure in zijn *Museum* werd bekend gemaakt.'²⁾

Zooals men weet, zijn de avonturen van Lancelot, onder den naam van '*de ridder met de kar*' (ook door Chrestien de Troye en Godefroi de Leigni naar de prozabron in fransche verzen overgebracht) vervat geweest in het eerste, nu verloren, boek van den Lancelot³⁾. Het handschrift van dit fragment, dat, evenals het onze, 396 verzen bevat, en dat door Serrure is uitgegeven, wordt aldus door hem beschreven: 'Het is in folio formaet op drie kolommen, niet van ongeveer zestig, maar alle van zes- en zestig regels. Het schrift is ook vrij duidelijk, zonder op schoonheid aanspraak te kunnen maken. De hoofdletters zijn hier zwart

1) *Gesch. der Nederl. Letterkunde*. 1ste uitg. I bl. 158 noot.

2) Dr. Jonckbloet. t.a.p.

3) Dr. Jonckbloet. *Roman van Lancelot II* Inl. bl. LXXVII-CXXXII en CXCIII-CCI.

gebleven; maer bij den aenvang van de kleinere afdeelingen staet het gewone teeken, afwisselend rood en blauw geschilderd. Het schrift wijst naer het midden der veertiende eeuw.¹⁾ Deze beschrijving past niet op die, welke men van het groote handschrift van den Lancelot zou kunnen geven, ware het alleen reeds, omdat dit ongeveer zestig regels op iedere kolom heeft; maar zij past geheel en al op ons fragmentje met dit onderscheid, dat de voorzijde op de eerste kolom 66, op de tweede 66 en op de derde 65 regels heeft, en de achterzijde respectievelijk 67, 66 en 66 verzen; iets, wat zeker niet voor de groote netheid pleit, die door Prof. Serrure aan den afschrijver van zijn fragment wordt toegekend. Dit echter behoeft ons niet te beletten beide fragmenten tot één handschrift te brengen, maar dat deze zaak niet is uit te maken, spreekt van zelf.

Eenige moeilijkheid levert de pagineering op. Ons fragmentje draagt aan de voorzijde in roode letters, kennelijk van dezelfde hand, die de verzen geschreven heeft, het getal XLVIII. Hoe is het nu mogelijk, dat wij hier van een handschrift een vier en veertigste blad over hebben, dat slechts 36 regels meer bedraagt, dan de bladen van het groote handschrift, waarin dezelfde verzen op fol. 73 en 74 voorkomen? Heeft het verloren handschrift misschien ook het eerste boek bevat, en behoort ons fragment dan tot den tweeden band van den roman, die in dat geval midden in het tweede boek zou zijn aangevangen? Of mag men veronderstellen, dat er eertijds CXLVIII gestaan heeft, en de C. is uitgewischt? Aan te nemen, dat het verloren handschrift een' veel beknopteren roman van Lancelot zou bevat hebben, gaat niet gemakkelijk, daar dan zeker het onbelangrijk avontuur in ons fragment wel in de eerste plaats zou zijn uitgelaten, en het verschil in lezing tusschen ons fragment en het handschrift dan zeker ook veel belangrijker zou geweest zijn. De overeenkomst in de lezingen, het feit, dat het fragment geen enkel vers meer of minder bevat, dan de overeenstemmende

1) Prof. C.P. Serrure. *Vaderl. Museum*. IV. 1861, bl. 312.

plaats in 't handschrift, bewijst, dat de twee codices, waarnaar beiden zijn afgeschreven, niet al te veel verschil moeten hebben opgeleverd. Zelfs zou men kunnen aannemen, dat beiden denzelfden vader gehad hebben, indien men gelooft - en de fouten en afwijkingen van beiden, handschrift en fragment pleiten er voor -, dat zij niet overgeschreven, maar aan een' klerk gedictieerd zijn. De afwijkingen, hoe onbelangrijk dan ook, zijn echter te groot in aantal om het aanneemlijk te maken, dat het een, zij 't zelfs slordig, naar het andere zou zijn afgeschreven. Voor de critiek zijn handschrift en fragment twee.

Ook kan het handschrift, waarvan ons een fragment bewaard is, niet hetzelfde zijn geweest, dat door den corrector van het groote handschrift is gebruikt - de afwijkingen bewijzen dit. Misschien heeft trouwens de corrector geheel en al zonder behulp van een tweede handschrift zijne verbeteringen aangebracht¹⁾ en dan tevens de opschriften der hoofdstukken onder of boven aan de bladzijden bijgeschreven.

Wat van dit alles zij, voor de 396 verzen hebben wij nu drie lezingen: handschrift (H), corrector (C) en fragment (F), waarbij ik nog zou kunnen voegen de lezing in de uitgave van Dr. Jonckbloet (J). Die verschillende lezingen zal ik, na nauwkeurige vergelijking, zelfs in zeer kleine bijzonderheden opgeven. Misschien dat deze opgave het een en ander, hoe weinig ook, tot de critiek van den roman zal kunnen bijdragen.

Lanc. II	vs. 27340.	<i>manieren</i> (H.J.); <i>maniren</i> (F).
Lanc. II	vs. 42.	<i>grote vromechede</i> (H.J.); <i>vromechede</i> (F.)
Lanc. II	vs. 43.	<i>acquentierden</i> (H.J.); <i>acquenteerden</i> (F.)
Lanc. II	vs. 49.	<i>vinstre</i> (H.J.); <i>vinstere</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27350.	<i>liden</i> (H.J.); <i>lieden</i> (F.)
Lanc. II	vs. 51.	<i>hoerde</i> (H.J.); <i>horde</i> (F.)
Lanc. II	vs. 58.	<i>vraghde</i> (H.J.); <i>vraeghde</i> (F.)
Lanc. II	vs. 59.	<i>ocht</i> (H.J.); <i>ochte</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27360.	<i>neen</i> (H.J.); <i>neent</i> (F.)
Lanc. II	vs. 66.	<i>questen</i> (H.J.); <i>queste</i> (F.)

1) Dit meent Dr. Jonckbloet. Zie *Roman van Lancelot* I. Inl. bladz. LXVII-LXVIII.

Lanc. II	vs. 27371.	J. leest: <i>honte in een</i> ; Dr. Verdam verbeterde deze drukfout(?) (Teksteritiek. blz. 22) in: <i>houte in een</i> ; doch H. en F. beiden hebben de goede lezing; <i>houte alineen</i>
Lanc. II	vs. 74.	<i>wouden doet slaen</i> (H.J.); <i>doet wouden slaen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 77.	<i>desen</i> (H.J.); <i>dese</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27381.	<i>bereidden</i> (H.J.); <i>bereiden</i> (F.)
Lanc. II	vs. 86.	<i>sullen</i> (J.); <i>sulen</i> (H. en F.); <i>jegen al</i> (H.J. en F.) <i>jegen hen al</i> (C.)
Lanc. II	vs. 27391.	<i>andre</i> (H.J.); <i>andere</i> (F.); <i>volghden hem naer</i> (H.J.) <i>volghden naer</i> (F.)
Lanc. II	vs. 93.	<i>soutse</i> (H.J.); <i>soudse</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27407.	I. (H.J.); <i>een</i> (F.)
Lanc. II	vs. 09.	<i>die andre werdense</i> (H.J.); <i>dandere weerdense</i> (F.)
Lanc. II	vs. 13.	<i>daerter</i> (H.J.); <i>tier</i> (F.)
Lanc. II	vs. 14.	<i>vele alse</i> (H.J.); <i>wele, als</i> (F.)
Lanc. II	vs. 16.	<i>Dandre</i> (H.J.); <i>Dandere</i> (F.)
Lanc. II	vs. 18.	<i>een</i> (H.J.); I. (F.)
Lanc. II	vs. 27420.	<i>alle van</i> (H.J. en F.); <i>alle die van</i> (C.)
Lanc. II	vs. 21.	<i>Aerme, rike</i> (H.J.); <i>Arme, riken</i> (F.); <i>en</i> (J); <i>ende</i> (H.F.)
Lanc. II	vs. 34.	<i>andre</i> (H.J.); <i>andere</i> (F.)
Lanc. II	vs. 37.	LX <i>man</i> (H. J); XL <i>mans</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27440.	<i>bleeft</i> (H.J.); <i>bleef</i> (F.)
Lanc. II	vs. 41.	<i>volghden</i> (H.J.); <i>volghede hen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 42.	<i>alsemen</i> (H.J.); <i>als men</i> (F.)

Lanc. II	vs. 27460.	<i>mijn</i> (H.J.); <i>mine</i> (F.)
Lanc. II	vs. 64.	<i>sult</i> (H.J.); <i>selt</i> (F.)
Lanc. II	vs. 66.	<i>alse</i> (H.J.); <i>als de</i> (F.)
Lanc. II	vs. 67.	<i>omme mijn</i> (H.J.); <i>om mine</i> (F.)
Lanc. II	vs. 68.	<i>machic</i> (H.J.); <i>mach</i> (F.)
Lanc. II	vs. 76.	<i>vervardt</i> (H.J.); <i>vervart</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27481.	<i>ne</i> (H.J.); <i>en</i> (F.)
Lanc. II	vs. 86.	<i>live</i> (H.J.); <i>lieve</i> (F.)
Lanc. II	vs. 94.	<i>houdt</i> (H.J.); <i>hout</i> (F.)
Lanc. II	vs. 96.	<i>af ons</i> (H.J.); <i>ons af</i> (F.)
Lanc. II	vs. 98.	<i>Ende</i> (H.J.); <i>Wi</i> (F.)
Lanc. II	vs. 99.	<i>Die</i> (H.J.); <i>Dien</i> (F.); <i>begherren</i> (H.J.); <i>begheren</i> (F.); <i>siene</i> (H.J.) <i>sine</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27500.	<i>no</i> (H.J.); <i>noch</i> (F.)
Lanc. II	vs. 01.	<i>geslagen</i> (H.J.); <i>geslegen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 03.	<i>soudt</i> (H.J.); <i>sout</i> (F.)
Lanc. II	vs. 05.	<i>nu ter wilen</i> (H.J.); <i>nu</i> (F.)
Lanc. II	vs. 12.	<i>saghen</i> (H. J); <i>besagen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 19.	<i>bescuedt</i> (H.J.); <i>bescudt</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27531.	<i>alse</i> (H.J.); <i>als</i> (F.)
Lanc. II	vs. 37.	<i>nijmare</i> (H.J.); <i>niemare</i> (F.)
Lanc. II	vs. 38.	[<i>quam</i>] (J.); <i>quam</i> (F.)
Lanc. II	vs. 39.	<i>was gra[m]</i> (H.J.); <i>es gram</i> (F.)

Lanc. II	vs. 27543.	[<i>vanf</i>] (J.); <i>vant</i> (F.)
Lanc. II	vs. 44.	<i>volghde</i> (H.J.); <i>volgede</i> (F.); <i>lied[en] naer</i> (H.J.); <i>lieden naer</i> (F.)
Lanc. II	vs. 45.	[<i>en waer</i>] (J.); <i>maer</i> (F.)
Lanc. II	vs. 46.	<i>desen</i> (H.J.); <i>dese</i> (F.)
Lanc. II	vs. 49.	[<i>sere</i>] (J.); <i>sere</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27550.	<i>och[t te desen]</i> (H.J.); <i>ochte sal</i> (F.)
Lanc. II	vs. 51.	[<i>sal</i>] <i>moghen gen[esen]</i> (H. J.); <i>moghen genesen al</i> (F.)
Lanc. II	vs. 52.	<i>f[el]</i> (H.J.); <i>fel</i> (F.)
Lanc. II	vs. 53.	[<i>wel</i>] (J.); <i>wel</i> (F.)
Lanc. II	vs. 55.	<i>di</i> (J.); <i>hi</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 65.	<i>sulene</i> (J.); <i>sulenne</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 68.	<i>dat</i> (H.J.); <i>daer</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27570.	<i>alle manijren</i> (H.J.); <i>allen manieren</i> (F.)
Lanc. II	vs. 72.	<i>ander</i> (H.J.); <i>anders</i> (F.); <i>haer</i> (H, J.); <i>hare</i> (F.)
Lanc. II	vs. 75.	<i>casteel</i> (H.J.); <i>castele</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27580.	<i>vander</i> (H.J.); <i>van</i> (F.)
Lanc. II	vs. 85.	<i>wilde</i> (J.); <i>wille</i> (H. en F.); <i>beide</i> (H.J.); <i>ontbeide</i> (F.)
Lanc. II	vs. 89.	<i>comsten blider was</i> (H.J.); <i>conster blider ne was</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27590.	<i>van onser</i> (H.J.); <i>van der onser</i> (C. en F.)
Lanc. II	vs. 91.	<i>Alse hi</i> (H.J.); <i>alsi</i> (F.)
Lanc. II	vs. 92.	<i>hilden</i> (J.); <i>hielden</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 93.	<i>Alse si</i> (H.J.); <i>Alsi</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27600.	<i>her</i> (H.J.); <i>heren</i> (F.)
Lanc. II	vs. 02.	<i>alse si</i> (H.J.); <i>als hi</i> (F.); <i>quamen</i> (H.J.); <i>quam</i> (F.)
Lanc. II	vs. 03.	<i>Deedtse</i> (H.J.); <i>deedse</i> (F.)
Lanc. II	vs. 04.	<i>wi</i> (J.); <i>wie</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 05.	<i>meer</i> (H.J.); <i>meen</i> (F.)

Lanc. II	vs. 06.	<i>sprac</i> (H.J.); <i>sprect</i> (F.); <i>als</i> (H.J.); <i>alse</i> (F.)
Lanc. II	vs. 07.	<i>grote</i> (H.J.); <i>groete</i> (F.)
Lanc. II	vs. 08.	<i>ocht</i> (H.J.); <i>ochte</i> (F.)
Lanc. II	vs. 09.	<i>lieden</i> (J.); <i>liede</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 27610.	<i>in</i> (H.J.); <i>in mine</i> (F.)
Lanc. II	vs. 12.	<i>prijnche</i> (H.J.); <i>prinsch</i> (F.)
Lanc. II	vs. 15.	<i>ochte</i> (H.J.); <i>ocht</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27622.	<i>onsen</i> (H.J.); <i>onse</i> (F.)
Lanc. II	vs. 24.	LX (H.J.); XL (F.)
Lanc. II	vs. 29.	<i>ontfarmde</i> (H.J.); <i>ontfarmden</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27633.	<i>volghden</i> (H.J.); <i>volghde</i> (F.)
Lanc. II	vs. 35.	<i>Ende</i> (H.J.); <i>wi</i> (F.)
Lanc. II	vs. 36.	<i>den</i> (H.J.); <i>dier</i> (F.)
Lanc. II	vs. 38.	<i>alsoe</i> (H.J.); <i>soe</i> (F.)
Lanc. II	vs. 39.	<i>woude</i> (H.J.); <i>waude</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27643.	<i>Lichame</i> (H.J.); <i>lichgame</i> (F.)
Lanc. II	vs. 45.	<i>an</i> (H.J.); <i>ane</i> (F.)
Lanc. II	vs. 47.	<i>hem secgen</i> (H.J.); <i>secgen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27651.	<i>So en</i> (H.J.); <i>sone</i> (F.)

Lanc. II	vs. 27668.	<i>live</i> (H.J.); <i>lieve</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27671.	<i>haerwaerd</i> (H.J.); <i>harewaert</i> (F.)
Lanc. II	vs. 72.	<i>bidde u</i> (H.J.); <i>biddu</i> (F.); <i>vergheeft mi nu</i> (H.J.); <i>mi</i> <i>vergeeft nu</i> (F.)
Lanc. II	vs. 73.	<i>geselle</i> (J.); <i>gesellen</i> (H. en F.)
Lanc. II	vs. 27680.	<i>Hi seide</i> (H.J.); <i>Ende</i> <i>seiden</i> (F.)
Lanc. II	vs. 81.	<i>hebt</i> (H.J.); <i>doet</i> (F.)
Lanc. II	vs. 82.	<i>sijn sculdech</i> (H.J.); <i>sijn u</i> <i>sculdech</i> (C. en F.)
Lanc. II	vs. 86.	<i>G. sprac: laet</i> (H.J.); <i>G:</i> <i>laet</i> (F.)
Lanc. II	vs. 87.	<i>selen</i> (H.J.); <i>sulen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 95.	<i>in dit</i> (H.J.); <i>int</i> (F.)
Lanc. II	vs. 99.	<i>daghen sijn</i> (H.J.); <i>daghen</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27703.	<i>ontteert</i> (H.J.); <i>ontdeert</i> (F.)
Lanc. II	vs. 04.	<i>waren</i> (H.J. en F.); <i>want</i> <i>waren</i> (C.)
Lanc. II	vs. 06.	<i>bederft</i> (H.J.); <i>bedoerft</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27713.	<i>met hem waren</i> (H.J.); <i>waren met hem</i> (F.)
Lanc. II	vs. 14.	<i>cierlike</i> (H.J.); <i>scierlike</i> (F.)
Lanc. II	vs. 18.	<i>tafelronden</i> (H.J.); <i>tafelronde</i> (F.)
Lanc. II	vs. 19.	<i>stonden</i> (H.J.); <i>stonde</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27725.	<i>sine</i> (H.J.); <i>sene</i> (F.)
Lanc. II	vs. 27731.	<i>costen sal</i> (H.J.); <i>sal</i> <i>costen</i> (F.)

In de hoop door het geschrevene ook van mijn' kant iets bijgedragen te hebben ter bevordering van de studie onzer belangrijke taal en letterkunde in de middeleeuwen, wensch ik den lezer heil.

Rotterdam. Augustus 1875.

J.T.W.

Torec

Lancelot III, 23122-23126.

*Nu latic hier af die tale staen,
 Ende sal u vertellen, alsict vernam,
 Hoe Torec irst ter werelt quam,
 Ende hoe hi daerna quam te hove
 Ende werd een riddere van groten love.*

Lancelot III, 23127-26964.

I. Van den [coninc] ende vander [joncfrouwen] metten [cyrkel]

Die aventure doet ons eont,
 Dat in deser selver stont
 Een coninc was, ende hiet Briant,
 Ende was coninc int rode eylant;
 5 Ende hi voer jagen op enen tijt
 In een wout, was herde wijt.
 Een ever doe vor hem daer leet,
 Daer hi sinen lieden na ontreet
 Soe verre in genen groten woude,
 10 Dat hi quam, alst wesen soude,
 Daer hi vant sittende op enen boem
 Ene scone maget, dier hi nam goem,
 Want si was so overscone;
 Ende op haer hoeft stont ene crone,

- 15 Dat was een die beste hoetbant,
Diemen in die werelt vant.
Doen Briade derre joncfrouwen
Soe overscone vant int scouwen,
Werd hi ontsteken van harre minne
- 20 Ende sprac: 'Joncfrouwe, live vrindinne
Woudi, ie hulpe u ave gerne.'
- 'Here, mine staets u niet te werne,
Indien dat gijt wilt getemen,
Dat gi mi te wive wilt nemen.'
- 25 Briade seide: 'Jaye en trouwen.'
Op dese sake quam neder die joncfrouwe,
Die soe overscone was.
Doe gingen si sitten in dat gras,
Ende die coninc vragede doe hare,
- 30 Hoe si dus es comen dare.
Si seide: 'Here, al nu ter stat
Heeft mi min vader hier gesat,
Om dat hi wilde, dat mi name
Die gene die hier tirstwerf quame,
- 35 Ende hi desen cyrkel van goude
Ane mi dan behuwen soude;
Ende wine oec hevet, nembermere
Sone gebrect hem goet noch ere;
Ende ic hete selve Mariole.'
- 40 Die coninc werd doe soe in dole,
Dat hi hare ter stede boet saen
Dat hise te wive wilde ontfaen.
Dits ene dinc daer vele an leget,
Ende daer Merlijn af hevet geseget,
- 45 Ende daer die vander tavelronden
Hebben alsoe langen stonden
Haer lijf daer ombe geaventurt,
Ende soe menech leet besuert,
Ende noch nie mochten gewinnen.
- 50 Si sprac doe: 'Here, wildijt kinnen,
Al dat gi wilt doe ic gaerne:
Met u benic gereet te vaerne,
Condi mi nu seker gedoen,
Dat mi niet neme die rode lyoen;
- 55 Want min vader daer af te secgen plach,
Dat daer af soude comen groet hantgeslach.'

*

- 'Joncfrouwe, vaerdi met mi, nu siet,
Gine doerft u daer af ontsien niet,
Dat u daer af gesciet meer leet.'
- 60 - 'Soe varic met u, here, gereet.'
Ende binnen desen selven stonden
Quamen die jagers metten honden,
Ende hadden enen ever gevaen.
Doe dede die coninc den heren verstaen,
- 65 Dat hi die joncfrouwe nemen woude,
So wat datter af comen soude.
Dus nam hise daer ter selver stat
Ende voretse tsire borch na dat,
Ende namse tenen wive vortan:
- 70 Dan liet hi om riddere no om man:
Nu hort vort van deser dinge!
Drie gesustere waren nu sonderlinge,
Die ne hadden vader no moder,
Ende oec en haddense genen broder.
- 75 Si hadden viftech castele
Allene onder hen te dele;
Ende die twee hadden amise,
Maer dat was in goder wise:
Dat doe amise hiten sonderlinge,
- 80 Dat waren getrouwe vrilinge.
Die derde hadde geen lijf vercoren.
Die tweer amise, alswijt horen,
Hiten Briant ende Briade.
Dene joncfrouwe bat op genade
- 85 Haren amijs, op gerechte minne,
Dat hi den cyrkel haer gewinne:
Daer ombe mach hi in allen tijt
Haer vrinscap hebben ende haer delijt.
Ende Bryant van Bruant Montangen
- 90 Wachte so lange derre calangen,
Dattie coninc thus nine was,
Ende quam al gewapent na das
In die zale gereden binnen,
Ende sach hebben opt hoeft der coninginnen
- 95 Den cyrkel, daer si sat tere stat.

* vs. 81, *lijf*, J. (Jonckbloet) *lief*; vs. 82, *tweer*. J. *twee*; vs. 89, *van Bruant Montangen*. J. *vander Montangen*.

*

- Hi namen hare ende kerde nadat
 Uter zalen. Doe merkede si saen
 Enen roeden lybart, sonder waen,
 An sinen scilt. Doe riep si sere:
- 100 'Hulpe, acharme! nu es mine ere
 Embermer vortane gedaen.'
 Doe quamen daer hare liede saen
 Ende volhden hem daer na, twaren;
 Maer hi was hen allen ontvaren
- 105 Ende reet te sinen live thant,
 Ende gaf hare daer den hoetbant.
 Dies was sie doe so overblide,
 Dat si riep ten selven tide:
 'Ay Bruant, live amijs,
- 110 Nu benie dine in alre wijs:
 Ic wille u trouwen tenen man.'
 - 'So willic u sustere ontbiden dan
 Ende deilen die castele vort,
 Sonder enege scalke wort.'
- 115 Hi ontboet die sustere, die scire quamen.
 Ende doe si vergadert waren tsamen,
 So deildi die L castele aldaer
 In tveen delen, wet vorwaer,
 Ende die cyrkel was terde deel.
- 120 Doen hiet hi kisen al geheel
 Der outster suster oec na dat,
 Die den cyrkel coes ter stat,
 Dies Bruans amie drove was doe,
 Maer het moeste ember wesen alsoe.
- 125 Doe troude elc sijn lief aldaer.
 Grote feeste was daer vorwaer.
 Ende die metten cyrkele werd sere rike,
 Want men niet vant des gelike.
 Nu latic bliven hier af die tale;
- 130 Ic salre hierna af spreken wale,
 Maer ic moet u secgen ere
 Van hare, die bleef in groten sere.

* vs. 105, *live*, J. *lieve*.

II. *Van Torecs moder, ende hoe hi riddere werd.*

- Die aventure seget na desen,
 Dattie coninginne meer wilde wesen,
 135 In geselschap, sijt seker das,
 Waer dat enege bliscap was.
 Ende haer goet minderde daer naer,
 Ende haer man starf int jaer.
 Ende si oec daerna genas
- 140 Van ere dochter, sijt seker das;
 Ende die deetsi in ene tonne beslaen;
 Ende cledere ende gout, sonder waen,
 Ende enen brief, daer in sal staen,
 Hoe al haer saken sijn vergaen,
- 145 Hoe si opten boem vonden was,
 Ende hose die coninc troude na das,
 Ende hoe die cyrkel werd genomen,
 Daer si in onsalecheiden bi es comen,
 Ende dat hare Bruant vander Montangen
- 150 Heeft gedaen al dese calangen,
 Dit was metter dochter gedaen
 In een tonne, ende geworpen saen
 In die zee, ende litense varen
 Daerse God wilde bewaren.
- 155 Doe quam die tonne gevaren scire
 Int lant vander Baserrivire,
 Daer Ydor in coninc doe was.
 Daer was si opgehaelt na das,
 Ende vorden coninc bracht daer saen,
- 160 Diese scire op dede slaen.
 Daer vant men in een meissekijn,
 Dat scoenste, dat in die werelt mach sijn,
 Ende gout ende selver ende cleder dire,
 Ende enen brief, dien lasmen scire,
- 165 Daer in gescreven stont algader,
 Wat gesciet was moder ende vader,
 Ende dat tkint niet kersten ware gedaen:
 Dit dede die brief al verstaen.
 Die coninc deet doen kersten daer naer,
- 170 Ende deet Tristoise heten vorwaer,

- Om met rouwen was gedragen.
 Hi deet doen voesteren in dien dagen.
 Doen tkint te sinen dagen quam
 Entie coninc so overscone vernam,
 175 Wildise nemen tenen wive.
 Wat holpt, dat icker vele af scrive?
 Want alle die gene, die hem bestaen,
 En haddens hem niet doen ave gaen.
 Hi namse te wive ende dreef feeste groet:
 180 Die brullocht was sonder genoet
 Gedreven XIII nacht al uut;
 Ende Ydor wan ane sine bruoet
 Een knapelijc, hebbic verstaen.
 Ende ter selver tijt oec, sonder waen,
 185 Doen die vrouwe daer af genas,
 Ende si sach, dat een kneplijc was,
 Loech si sere daer ter steden;
 Ende des hadden grote wonderlijcheden
 Den genen, diese lachgen sagen;
 190 Want si noit in haren dagen
 Ne loech dan nu ter stont.
 Dit dedemen daer den coninc cont,
 Dies blide was, doe hijt heeft vernomen,
 Ende seide: 'Hier sal ons goet af comen;
 195 Ende wet oec wel ende seker sijt,
 Dat si vortmeer in al haren tijt
 Maer twewerf noch lachgen sal.'
 Men dede den kinde sine behoefte al,
 Ende droecht daer ten kerstenede,
 200 Ende es Torec geheten mede,
 Want sijn oudervader hiet alsoe.
 Men gaf hem ene voestere doe,
 Die tkint wel achterwaren can.
 Het wies sere ende werd vrome dan.
 205 Daerna dede hem Ydor leren
 Alrehande spel met groten heren;
 Want en was engene dinc,
 Daer hi sinen sin toe hinc,
 Hine leret bat dan enech man;
 210 Ende oec was hi die melste daer an,
 Diemen enegen wiste tien tiden;
 Ende oec conde hi bat riden

- *
 Dat ieman diemen vinden conde;
 Ende oec en was nieman ter stonde
 215 Soe starc alse Torec, sijt seker das.
 Ja, doe hi XX jaer out was
 Quam hi toten vader gegaen
 Ende wilde riddere sijn gedaen,
 Dattie vader gerne dede.
 220 Ende oec in sire eren mede
 So maecti C ridders daer,
 Die Torec alle gichte daer naer.
 Doe si riddere waren gedaen,
 Stacmen tere quinteinen saen,
 225 Daer Torec op heeft gesteken,
 Dat sijn spere moeste breken.
 Doen staken die andere alle naer;
 Ende alsi hadden gesteken daer,
 Doe reet Torec daer op weder
 230 Ende reet die quinteine ter neder,
 Die starc was ende groet.
 Dies dreef die vader bliscap groet.
 Daer was doe grote feeste gedaen
 Van etene, van drinkene, sonder waen.
 235 Ende doen dit al leden was,
 So nam Tristouse Torec na das
 In haer camere in heimelijcheden,
 Ende toende hem den brief ter steden,
 Die met hare daer was gesint.
 240 Ende tirst dat hi die sake bekint,
 Ward hem dat herte swaer,
 Ende seide: 'Moder, wet over waer,
 Dat ic dit noch sal wreken.'
 Mettien ginc hi den vader spreken
 245 Ende bat orlof hem daer naren:
 Hi wilde om aventuren varen.
 Die vader seide: 'Dan mach niet sijn.'
 - 'Om die werelt te wesene mijn,
 Here, sone blevic nu hier niet,
 250 En hulpt niet, wat gi mi biet;
 Mine mochte nieman verbidden des.
 Ende sijt oec seker ende gewes,

* vs. 213, *Dat*, *J. dan*; vs. 250, niet wat, lees: niet so wat.

Ic sal den tirkel noch gecrigen,
 Oft ic salre om sijn in hondert wigen,
 255 Die verloes mijn oudermoder.
 Ic salre af noch wesen vroder
 Eeric nembermer wederkere.'
 Doen loech echt sijn moder sere;
 Nochtan dat weende in den hove
 260 Menech man van groten love.
 Ende si weende daerna ter stat:
 Doe so vrachdemen hare na dat,
 Waeromme si nu weent ende tirst was vroe.
 Tristoise sprac: 'Het staet alsoe,
 265 Mijn herte es vroe; maer alsic sie
 Mijn kint wech varen, jambert mie.
 Hi sal met sire vromecheden
 Mire moder wreken ende mi mede:
 Dat sceden maect mi tongemake,
 270 Ende ic lachge om die wrake.'
 Nu latic hier van Ydor bliven
 Ende sal van Torec vort scriven.

III. *Hoe Torec den casteel Fellon vrietde.*

Ons doet verstaen die aventure,
 Dat Torec nu ter selver ure
 275 Allene voer al sonder gevarde
 Met Morele sinen parde,
 Dat beter was dan ene stat.
 Die beste wapine, wetet dat,
 Diemen hadde vinden mogen,
 280 Dedi an, ende reet wech in hogen,
 So hi haestelijcst conde meest;
 Ende quam gereden in een foreest,
 Daer hi horde ene joncfrouwe
 Ropen ende driven groten rouwe,
 285 Die VII rovers hadden gevaen
 Ende wilden bi hare licgen saen.
 Ende Torec reet derward gereet,
 Ende heeft die V so bereet,
 Dat si nemmeer gedoen ne connen;

- *
- 290 Ende die II die sijn ontronnen.
 Des was blide die joncfrouwe sere
 Ende bat Torecke harde sere,
 Dat hise met hem voren woude
 Tot dat si ware in haer behoude.
- 295 Dus reden si soe dat si quamcn
 Uten woude, daer si vernamen
 Een cleine husekijn staen;
 Daer reet Torec ende vrachde saen,
 Oftmen igeren herberge vonde.
- 300 Doen seide hem een daer ter stonde:
 'Neent, in X milen nigeren naer,
 Sonder casteel Fellon, vorwaer,
 Dat die felste casteel oec es
 Vander werelt, sijt seker des;
- 305 Ende daer sijn XII ridderen binnen,
 Die felste, diemen mochte kinnen;
 Ende dan ieman comt daervoren,
 Dien doen si vernoy ende toren;
 Want daer comt een ridder uut
- 310 Ende bestrijttene overlut;
 Ende al mach hi dien verwinnen,
 So comter noch een ut van binnen,
 Daerna die derde, die vierde mede,
 Al tote XII, wet, gerede.
- 315 Ende mochtse een al verwinnen ginder,
 So worden sine man vader ende kinder,
 Ende souden den casteel van hem ontfaen,
 Ende breken die quade seden saen.'
 Torecke des wel behaget,
- 320 Ende reet vaste derward metter maget,
 Ende quam daer wel ter vespertijt.
 Hi sach die borch starc ende wijt;
 Ter porten reet die degen cone
 Ende riep lude na dien doene:
- 325 'Ontoe die porte!' - 'Wat sals mee?'
 - 'Geherberget willewi sijn wi twee.'
 Die ander seide: 'Gi ende u amie
 Driefft daer u brullocht, dat radic die.'
 Torec sprac tot genen knecht:

* vs 307 *dan* lees: *daer* vs 328, *Driefft*, lees: *Drijft*.

- *
- 330 'Ic ben hier comen om gevecht;
 Loep ende sege dat daer binnen!
 Diegene deet sinen here bekinnen,
 Die doe ut sinde sinen soene,
 Die vrome riddere was ende coene.
- 335 Ende doen die gene Torec sach,
 Reet hi op hem al dat hi mach;
 Ende Torec reet op hem weder
 Ende stakene vanden perde neder,
 Ende reet ten orsse ende hevet gevaen,
- 340 Ende gaeft den riddere weder saen.
 Die gene reet in die borch weder
 Doen quam een ander riddere neder,
 Dien stac hi af oec alsoe;
 Den derden ende den vierden daartoe,
- 345 Ende den viften enten sesten gerede,
 Ende also toten elfsten mede;
 Ende den twelefsten stac hi doet.
 Doe quam die vader ut dor noet,
 Ende dien stac hi ende sijn gereide
- 350 Vanden paerde alle beide.
 Doe spranc Torec saen daer neder,
 Ende.... de hem sijn gereide weder,
 Dies hem die here wiste groten danc.
 Daer werd hi sijn man eer iet lanc,
- 355 Ende alle sine kinder mede.
 Men dede hem ere groet ter stede;
 Want die vader hadde gesworen,
 Ende sine kinder, daer te voren
 Wat ridderen datse alle afstake,
- 360 Dat si souden na die sake
 Alle gader werden sine man,
 Ende hare costume breken dan.
 Daeromme werdense sine man daer saen,
 Ende hebben den casteel van hem ontfaen.
- 365 Men dede daer Torec wel te gemake.
 Doe vrachde die waerd na die sake,
 Hoe hi hiete, ende wanen hi ware.
 - 'Ic hete Torec', seidi daernare,
 'Ydors sone van der Baserrivire,

* vs. 352, *Ende.... de, J. Ende leide.*

*

- 370 Ende min moder, die secgic u scire,
 Die heet Tristouse, als men seget,
 Die te lachene niet en pleget.^{*}
 Doen was die here blide das,
 Dat hi van hem verwonnen was.
- 375 Van hen latic bliven die wort
 Ende sal u secgen van Torec vort.

IV. Hoe Torec Melione verwan, ende hoe hi seide w[aer die] cierkel was.

- Daventure doet u cont,
 Dat Torec sander dages opstont,
 Ende nam orlof an hen allen daer,
- 380 Ende reet om aventure daernaer,
 Ende quam in een wout gereden;
 Daer gemoette hi ter steden
 Enen riddere sward ende groet,
 Die hem daer sijn spere boet;
- 385 Ende Torec boet hem weder tsine.
 Si quamen tegadere met selker pine,
 Dat si beide bina metallan
 Waren daer ter eerden gevallen;
 Ende Torec kerde doe omme sijn part
- 390 Ende waende noch josteren ter vart,
 Maer hi hadde den genen verloren:
 Des hadde hem wonder als te voren,
 Dat hi hem dus ontfaren was.
 - 'Dit was een alf oft sathanas,'
- 395 Sprac hi, 'die mi dus es ontgaen.'
 Ic late hier af die tale staen;
 Men saelt hierna wel secgen u
 Waeromme hi daer also quam nu.
 Maer Torec, die des erre was,
- 400 Reet doe vort al sinen pas,
 Ende quam gereden omtrent middach,
 Daer hi ene scone joncfrouwe sach;

* vs. 370, *die*, J. *dit*.

- Ende een riddere lach in haren scoet,
 Gewapent, die starc sceen ende groet,
 405 Ende sliep vaste met goeder moeten.
 Torec sprac haer an met groten,
 Ende vrachde hare, wie die ridder es.
 - 'In segs u niet, sijt seker des;
 Vaert uwer straten, dat radic u,
 410 Eer hi u te doet slaet nu.'
 Torec seide: 'Ic soude gerne weten,
 Hoe die riddere ware geheten.'
 - 'In segs u niet, al sonder wanc.'
 Mettien die riddere daer met onspranc
 415 Ende seide: 'Her dorpere, bi mire wet,
 Dat gi hier dus hebt gelet
 Ende ut minen slape hebt nu brocht,
 Dat werd u herde dire vercocht.'
 Mettien die riddere opstont,
 420 Ende bant sinen helm ter stont,
 Ende nam sinen scilt ende sijn spere,
 Ende sat op sijn ors ter were,
 Ende es op Toreckæ/comen daer,
 Ende stac sijn spere ontwe daer naer.
 425 Ende Torec stac op hem daer weder,
 So dat hi viel ter eerden neder,
 So dat hi ne horde none sach.
 Doe Torec sach, dat hi dus lach,
 Ginc hi van sinen perde daernaer.
 430 Doe was die ander becomen daer,
 Ende quam Torecke jegen gegaen.
 Doe gingen si daer met swerden slaen
 Deen den anderen herde onsoeten.
 Van den hoofde toten voten
 435 Waren si bebloet aldaer
 Vanden wonden, wet vorwaer.
 Die riddere weerde hem harde wel;
 Maer tachtters werd hem die strijt te fel,
 Want Torec slogene metten swerde
 440 Opt hoeft, dat hi viel ter eerde
 Oft hi doet hadde gewesen.
 Doe quam sine amie te desen
 Ende riep: 'Ay mi, riddere van prise,
 Hebt genade van minen amise!'

- *
- 445 Torec seide: 'Ic geve hier u,
Opdat hi selve willet nu.'
Die riddere was blide ende dancten sere,
Ende seide doe: 'Wellive here,
Laet mi weten, wie gi sijt,
- 450 Want noit riddere vor desen tijt
Mi gemeestren nine conde.'
Torec seide ter selver stonde:
'Ic ben', seit hi, 'Torec geheten,
Ende min vader, wildijt weten,
- 455 Heet Ydor van Baserrivire.'
- 'Ic was wel sot,' seide doe scire,
Dat ic mi jegen u vermat.
Nu biddic u, here, nu ter stat,
Dat gi met mi vart tramere:
- 460 Ic sal u secgen ende wisen, here,
Den tsirkel, dien gi soeken nu,
Ende wine oec heeft, dat secgic u.'
Torec seide doe: 'Live here,
Wiset mi daer, des biddic u sere.'
- 465 Die riddere sprac: 'Bi Gode, dat si!
Bruant, diene nam, woent hier bi;
Maer sijn casteel es so vast,
Dat hi om niemanne geeft een bast;
Ende oec weet hi wel te secgen van u,
- 470 Ende dat gi den cirkel soket nu.
Ende omdat heeft hi II lionne
Ende II resen te sinen done,
Die sine porte nauwe wachten,
Beide bi dage ende bi nachten.
- 475 Nieman mochte die porte winnen
Met gere cracht, dat hire quame binnen;
Ende al mochte oec daer binnen comen,
Bruant soude hem jegen comen,
Ende souden oec bestaen gereet,
- 480 Wat hi es vresselijc, starc ende wreet.
Dus en mochts een niet ontgaen,
Hine moeste daer doet bliven saen.'
Torec sprac: 'God, diet al mach geven,

* vs. 445, *geve*, J. *genen*; vs. 456, *seide*, J. *seidi*; vs. 461, *soeken* J. *soeket*.

- *
 Die late mi noch so lange leven,
 485 Dat ic hem moet lonen die overdaden,
 Die hi hier vore dede an Briaden.
 Doe vrachde Torec na sinen name.
 - 'Here, Melions, eest u bequame:
 De orgelious soe heetmen mi.'
 490 Ende binnen deser tale quamen si
 Te Melions castele saen,
 Daer si wel waren ontfaen.
 Si aten, si dronken ende waren blide,
 Ende gingen slapen saen betide,
 495 Om dat si wilden, sonder waen,
 Des ander dages vroech opstaen.
 Doen Torec dages geware werd,
 Stont hi op ende oec sijn werd,
 Ende wapenden hen beide wale.
 500 Torec nam enen boge ende strale -
 Want hi wale scieten conste -
 Op aventure wat hi begonste.
 Die werd voer met hem udewaerd
 Ende leidene optie rechte vaerd;
 505 Nochtan castijtdine daer af sere,
 Maer dan bescoet min no mere.
 Ende doe hi ene mile hadde gevaren
 Keerde die werd wider, twaren,
 Ende bevalle Gode daer naer.
 510 Doe reet Torec allene daer
 Soe verre, dat hi gereden quam,
 Daer hi Bruans montange vernam,
 Daer sijn sterke casteel op stont.
 Daer ward saen Torecke cont
 515 Vor die porte die sterke resen.
 Ende Torec die set in mettesen
 Ende scoet den enen dor die herte,
 Dat hi doet viel vander smerte.
 Dit sach die ander ende quam hem naer;
 520 Enen anderen quareel scoet hi daer,
 Ende scoet den genen in die oge,
 Dat hi strimelde van dien vloge;
 Ende sloech Morele, sijn ors, met sporen,

* vs. 496 *ander*, J. *anderen*; vs. 509. *bevalle*, J. *becallen*.

- Ende stakene in die borst voren
 525 Met sinen spere, dat hi ter stat
 Doet viel. Ende saen na dat
 Quamen II leuwe op hem alse houden
 Als oft sine thans verbiten souden.
 Hi stac den enen int begin
 530 Metten spere ter kelen in,
 Dat hi doet viel ter stede.
 Doe spranc die ander op hem ter stede
 Ende trac na hem doe sinen scilt;
 Ende Torec sijn swaerd verhilt
 535 Ende sloech den leu af sine II vote,
 Dat hi achterwaerd viel onsote.
 Do ginc Torec van sine wrene
 Ende slogen daer te stucken clene.
 Doe sat hi weder op sijn paert
 540 Ende reet vaste ter zalen waerd.
 Daer vant hi Bruande bi enen scake,
 Die doe sere was tongemake,
 Doen hi Torecke sach aldaer.
 Hi versprakene sere daernaer
 545 Ende dreichdene doe ende seide
 Hi souden doen rumen sijn gereide
 Torec seide: 'En dreiget niet,
 Maer wapent u, ende comt ende siet,
 Oft gi op mi iet winnen moget.
 550 Dan docht mi van u ene merre doget,
 Dan gi mi dreiget ende nine doet.'
 Doe sprac Bruant: Her riddere goet,
 Ic bidde u sere, waerd u bequame,
 Dat gi mi segt uwen name.'
 555 - 'Ic hete Torec,' seidi doe saen,
 'Ende soeke den cirkel, sonder waen,
 Dien gi mire oudermoder naemt,
 Ende mire moder te hebbene betaemt.'
 Bruant sprac, die riddere fier:
 560 'So comdi daer omme vechten hier?
 Des seldi wel sijn gescaed;
 Maer het es te sere verspaed,
 Want hets avont embertoe;
 Maer herberget hier tot margen vroe:
 565 Ic sal u ende uwen perde nu

- Gnoech doen hebben, dat secgic u;
 Ende laet ons beginnen margen vroech
 Te vechtene, so hebwi dages gnoech.'
 Torec sprac: 'Gi segt hoveschede:
 570 Ic later mi oec genogen mede.'
 Dus bleef hi daer om dese sake,
 Daer hi wel was te gemake.
 Des ander dages es opgestaen
 Ende Bruant mede, ende sijn gegaen
 575 Hen doen wapenen metter vart,
 Ende sijn geseten op haer part.
 Ende Bruant verboet al sinen gesinde,
 Dats hem nieman onderwinde.
 Oec soe wilt hi tesen male,
 580 Dattie strijt si in die zale.
 Dus es daer die strijt genomen:
 Ende elc es daer op anderen comen
 Metten speren ende metten orssen
 Soe sere, dat si in diere porssen
 585 Beide ter eerden moesten vallen,
 Want die perde sockerden metallan;
 Ende oec so quetste hem sere Bruant.
 Ende Torec trac sijn swaerd te hant
 Ende es te Bruande gegaen,
 590 Ende Bruant es oec op gestaen.
 Daer ginc deen den anderen toe:
 Bruant sloech op Torecke soe,
 Dat hem sijn swaerd daer ontfel.
 Torec, die dapper was ende snel,
 595 Gegreep dat swaerd in die hant
 Ende gaeft Bruande weder thant,
 Ende seide: 'Nu nemt u swaerd
 Om dat gi tnacht waerd min waerd.'
 Dies was Bruant herde blide;
 600 Ende gingen van irst vechten tien tide.
 Dus vochten si tot na noene,
 Ende Bruant, die riddere coene,
 Gaf Torecke doe ene grote wonde
 Met sinen swaerde, dat gevenijnt es.
 605 Torec vererde hem sere des,
 Ende Bruande enen slach doe gaf,
 Dat hem die rechte hant viel af,

- *
 Ende horten neder, sonder waen,
 Ende trac hem den helm af daerna saen.
 610 Doe bat Bruant daer genaden
 Ende seide: 'Torec, gi moget u scaden;
 Eest dat mi dat leven nemt,
 Soe werd u leven hier gehent,
 Want gevenijnt sijn u wonden
 615 Van minen swerde; ende nu ter stonden
 Sone leeft in die werelt man,
 Diese u oec genesen can,
 Ic ne waerd, dat secgic u.
 Ende wildi mi laten leven nu,
 620 Ic sal u wonden wel genezen
 Ende den cirkel wisen na desen;
 Ende oec so willic werden u man
 Ende u dinen vorwerd an,
 Want ic hebt nu dire becocht
 625 Die ondaet, die ic hebbe gewrocht;
 Want mi es afgeslegen de hant,
 Daer ic den cirkel mede prant'.
 Torec seide: 'Ic late u leven,
 Wildi mi des gode sekerheit geven'.
 630 - 'Jaic, ende werde thans u man'.
 Daer custe deen den anderen dan,
 Ende worden gevriende daer ter stat,
 Men ontwapense beide na dat.
 Doen seide Bruant Torecke al
 635 Vanden cirkele groet ende smal,
 Ende hoe dattene sine swegerinne heeft,
 Die scoenste die in die werelt leeft;
 'Ende een riddere, ende een groet here,
 Die minde dese joncfrouwe so sere,
 640 Dat hi hare gaf na sine doet
 LX. castele starc ende groet,
 Entie lande diere toebehoren.
 Ende dese joncfrouwe heeft oec gesworen,
 Dat si man ne nemet nembermeer,
 645 Hine hebben afgesteken eer
 Alle die vander tafelronden:
 Dien wilt si nemen in corten stonden,

* vs. 612, *dat mi*, lees: *dat gi mi*.
 vs. 638, *riddere ende een*, J. *riddere, een*; vs. 645, *hebben*, J. *hebbe*.

- *
 Ende geven hem den cirkel mede,
 Ende alle die borge oec ter stede.
 650 Ende an hare leget oec u lijf,
 Want ens in die werelt wijf,
 Die bat an gevenijnde wonden can'.
 Torec sprac: 'Here, bi sinte Jan,
 In neme oec nembermer negene
 655 Ander wijf dan hare allene.
 Bruant, berecht mi, des biddic u,
 Waer ic dese moge vinden nu'.
 Bruant seide: 'Here, nu hort,
 Gi seltse vinden ten Castele Fort,
 660 Daer woent si binnen, wet vor waer'.
 - 'Soe willic nu dan varen daer',
 Sprac Torec, 'ende besien ter uren,
 Wat mi daer nu mach geburen'.
 Doe gaf hem Bruant wapine dire,
 665 Ende dedene geleiden derward scire
 VII ridders, al toter stont
 Dat Torecke was den wech cont.
 Doen dedise alle keren daer.
 Do quam hi gereden saen daernaer
 670 Ane een wout; daer hoerde hi
 Enen riddere maken groet gecri.
 Doe reet hi derward saen ter stede,
 Ende vant den riddere in groter droef hede.
 Doe vrachden Torec wat hem ware.
 675 Hi seide: 'Ic ben betoverd sware:
 Hier sal een riddere comen saen,
 Die min hovet af sal slaen,
 Dat donct mi; ende over waer,
 Ic hebbe die pine daeraf so swaer
 680 Als oft ment mi afsloge gereet.
 Ende dat lidic alle dage, Godweet,
 Driewerf oft vire.' Doe vrachde saen
 Torec: 'Wat hebdi hem mesdaen?'
 - 'Here, hi teech mi sijn wijf an'.
 685 - 'Ende sidijs sculdech?' sprac Torec dan.
 - 'Bi ridderscape, nenic, here'.
 Ende binnen desen selven kere

* vs. 667, *den*, J. *die*.

- Quam die riddere gereden al daer
 Ende wilde den anderen slaen daer naer;
 690 Ende Torec die voer daer jegen.
 Doe seide die gene: 'Wies wildi plegen?
 Lust u te vechtene jegen mi?'
 Torec seide doe: 'Riddere, dat gi
 Desen riddere nu hier wilt slaen,
 695 Die u niet en heeft mesdaen,
 Daer af soudic gerne maken die soene'.
 - 'Her vasseel, wat hebdijs te doene?
 Wildi dit hier nu berechten?
 Lustets u, gi moget vechten'.
 700 - 'Jaet,' sprac Torec, 'ic wille hier
 Bescermen alse een riddere fier'.
 Doe sloech die gene te Torecward,
 Ende Torec op hem weder ter vard:
 Metten speren si beide staken
 705 Dat si daer te sticken braken.
 Doe trocken si die swaerde saen
 Ende gingen grote slage slaen.
 Daerna geraectene Torec so wel,
 Dat hi vanden perde vel;
 710 Ende Torec ginc af ende viel op hem daer,
 Ende trac hem den helm af daernaer,
 Ende wildem thovet afslaen.
 Doe bat hi genade herde saen.
 Torec seide: 'In ontfa u niet,
 715 Gine nemt desen riddere sijn verdriet,
 Dien gi betoverd dus hebt nu'.
 Doe swoer hijt hem, dat secgic u.
 Doe namen Torec op aldaer,
 Ende hi genas den riddere daernaer,
 720 Ende Torec deetse versonen beide.
 Doe wilde elc Torecke gereide
 Met hem voren daer ter stat.
 Torec bepensdem doe nadat,
 Dat hem daer beter ware,
 725 Dat hi metten gene vare,
 Dien hi bescud heeft daer ter stont,
 Dan daer hi jegen vacht ende heft gewont.
 Dus nam hi orlof anden genen
 Ende voer metten anderen henen.

*

- 730 Doe vrachde Torec hoe hi hite,
 Dien hi daer vant in verdriete.
 - 'Ic hete vanden Briele Cleas.
 Live here, 'sprac hi na das,
 'Hoe es u name, dat segt mi nu'.
 735 - 'Ic hete Torec, dat secgic u'.
 Die ander seide: 'Torec, Godweet,
 Gi sijt die beste die ic weet'.
 Ende recht met deser tale
 Quamen si gereden vor sine zale,
 740 Daer mense wel ontfinc ter stat.
 Doe men geten hadde na dat
 Gincmen slapen saen daernaer.
 Des ander dages vroech, vor waer,
 So es Torec opgestaen
 745 Ende heeft sine wapine angedaen
 Om wech te ridene daer ter stede;
 Ende sijn werd gereide hem mede
 Om te varne met hem gereet:
 Dat was Torecke herde leet,
 750 Doch voer hi met hem ene mile,
 Ende geleide daer ter selver wile.
 Doe dedene Torec keren weder.
 Nu lecgic van hem die tale neder
 Ende sal van Torecke scriven vort,
 755 Des gi noch niet en hebt gehort.

V. Hoe Torec verloeste die joncfrouwe van Montesclare.

- Na gewaget die aventure
 Dat Torec quam te deser ure
 Gereden an een scone dal,
 Dat was beslegen met tenten al.
 760 Daer sach hi ene boerch staen,
 Starc ende scone ende welgedaen.
 Doe reet hi vaste derward.
 Alsi daer quam beetti ter vard.
 Hi sach daer enen riddere staen

* vs. 751, geleide, J. geleiden.

*

- 765 Vor sine tente; dien vrachdi saen
 Wat orlogen dat daer ware.
 Die riddere die seide hem daernare,
 Dat II graven waren en trouwen,
 Ende orlogeden daer om ere joncfrouwen:
- 770 'Die scoenste eest daermen af seget,
 Ende in genen casteel verwoest si leget'.
 Doe sciet Torec van hem twaren
 Ende es te genen castele gevaren,
 Ende roept ende clopt menechfout.
- 775 Hi seit hi wilt dinen om tsout.
 Doe sprac een knape udeward daer
 Ende seide: 'Her riddere, wet vor waer,
 Wi sijn so arm hier binnen nu,
 Wine wisten hier wat geven u'.
- 780 Doe sprac Torec: 'Gaet ende vraget,
 Ic dine om niet, oft hare behaget'.
 Doe ginc hi tsire joncfrouwen saen
 Ende dede hare dese dinc verstaen.
 Doe deetsi den riddere laten in,
- 785 Dies blide was in sinen sin.
 Hi dede sijn paert op daer saen
 Ende ontwapende hem, ende quam gegaen
 Vor die joncfrouwe in die zale,
 Dien hi behagede harde wale.
- 790 Si dedem enen mantel geven houde,
 Dat hi niet vervrisen soude.
 Doe sprac Torec, die riddere fier:
 'Joncfrouwe, ic ben onthouden hier:
 Nu biddic u, dat gi ter ure
- 795 Mi doet tonen nu die mure'.
 Doe sprac Mabilie die joncfrouwe saen:
 'Ic wilse u selve tonen gaen'.
 Torec besachse herde wale:
 Si behageden hem wel tesen male,
- 800 Ende seide: 'Dese borch es vast:
 Wine dorven ontsien genen gast.
 Maer joncfrouwe, ic segt u twaren,
 Dat wi margen vroech utvaren
 Dat dochte mi wesen harde goet'.

* vs. 789, *Dien*, J. *dier*.

*

- 805 'Here,' seitsi, 'dat ware jegen spoet;
 Onse liede sijn gelovech ende mat,
 Sine varen niet u, ic weet wel dat'.
 - 'Joncfrouwe, laet mi des gebaren,
 Ic salse wel ut doen varen'.
- 810 Dus quamen si weder in die zale.
 Doe sprac Torec dese tale:
 'Gi heren, waerd nu hier u gevoech,
 Ic sage gerne dat wi mergen vroech
 Uttrecken ende iet daer winnen,
- 815 Dan wi van hongere sterven hier binnen;
 Ende hets oec ene groten onnere
 Dat wi ne doen negene were
 Ende wi hier stillen licgen nu'.
 Hi sprac so vele, dat secgic u,
- 820 Dat sijs hem scaemden alle doe,
 Ende geloefden des ander dages vroe
 Ut te varne wel gereet.
 Des ander dages stont op, Godweet,
 Torec, ende die andere mede.
- 825 Hi reet vore: si volgeden gereede,
 Ende slogen vaste ten tintenwaerd;
 Ende eer mens int here geware ward,
 Hadden sijs vele verslagen daer.
 Selc vloe al naect dor den vaer,
- 830 Want daer menech in slape lach.
 Doen dit de grave anesach,
 Ginc hi vlien dore die noet,
 Ende C ridders in sijn conroet
 Die ontvloen daer in een wout.
- 835 Doe crierde Torec menecfout,
 Datmen name spise ende goet,
 Ende ment ter borchwaerd voren doet.
 Doen dit die joncfrouwe hevet verstaen,
 Sende si knapen derward saen,
- 840 Die de borch vaste spisen
 Gnoech van alretiren wisen.
 Ende doe si hier over onledech waren
 Quam die grave hemelijc gevaren
 Met C ridders op Torec saen,

* vs. 807: *niet u, ic, J. niet, ic; lees met u, ic.*

- *
- 845 Die hier vore waren ontgaen.
 Dese quamen weder striden.
 Torec troeste die sine tien tiden,
 Dat si hen vromelijc weren souden.
 Torec deetse alle verbouden,
- 850 Want hi stac den here ter stont
 Met sinen spere, dat si u cont,
 Dore den lichame, wetet dat,
 Dat hi doet viel ter stat.
 Ende doen dat die grave sach,
- 855 Vloe hi echt al dat hi mach.
 Doe keerde Torec ende de sine
 Ter borchwaerd al stillekine,
 Daer hem grote ere was gedaen.
 Die joncfrouwe quam te hem gegaen
- 860 Ende ontwapendene selve ter stede,
 Ende seide: 'Gi sijt blome,' mede,
 'Van allen ridders, die leven nu.
 Al min herte settic an u'.
 Si vohldens alle die waren daer,
- 865 Ende seide: 'Joncfrouwe, gi segt waer;
 Want al dat daer gedaen nu es,
 Heeft hi gedaen, sijt seker des'.
 Soe vele men daer van hem sprac,
 Dat hare doe een splinter stac
- 870 Van reinre minnen in haer herte,
 Dies si sint hadde grote smerte;
 Want die splinter onstac haer soe,
 Dat sijs in langen niet ward vro.
 Vander minnen latic nu bliven,
- 875 Ende sal u vanden grave scriven,
 Die harde was nu tongemake.
 Hi viseerde ene valsce sake,
 Hoemen die borch mochte winnen
 Ende den riddere, diere es binnen.
- 880 Hi ontboet algader sine man
 Ende sprac hen in deser maniren an:
 'Gi heren,' sprac hi, 'hoe soet gaet,
 Ic hebbe gevisert enen raet
 Hoe wi die borch mogen winnen:
- 885 Wie selen ons deilen in drien sinnen.

* vs. 885, *sinnen*, J. *finnen*, dat ook uit het handschrift te lezen is; Zie verder 't Gloss. op *sin*.

Het sal licgen die ene scare
 In gene delle: die andere daer nare
 Sal in geen wout licgen saen.
 Die derde sal vor die porte gaen
 890 Ende groet geruechte maken daer.
 Dan selen si ut comen daer naer;
 Ende die riddere in alre wijs
 Sal varen ut te bejagene prijs.
 Ende alsi daer willen bestaen,
 895 So selen si achterwaerd trecken saen,
 Ende bringense dan op ons geleet'.
 Dese raet docht hen goed, Godweet.
 Des ander dages werd dit gedaen.
 Dene scare es ten porten gegaen
 900 Ende maecte daer een groet geclop,
 Ende ripen vaste: 'Geeft u op!'
 Ende alse Torec verhorde dat,
 Ende sine gesellen alle ter stat,
 Wapenden si hen ende trocken ut.
 905 Ginder werd een groet geluut.
 Ende die andere trocken achterwaerd
 Tot haren scaren metter vart.
 Doe werd daer die strijt groet;
 Daer bleef menech riddere doet.
 910 Torec sloge XX daer,
 Dat si meer op stonden daernaer.
 Hi dorbrac die scare al.
 Ginder werd doe groet gescal.
 Ende alse die grave dit vernam,
 915 Ic secgu dat hi derwaerd quam
 Om de sine te bescuddene nu.
 Ende Torec gemoettene, secgic u,
 Ende die grave op Torec stac,
 Dat sijn spere te sticken brac;
 920 Ende Torec stakene weder saen
 Ene grote wonde, hebbic verstaen.
 Doe gingen si houwen metten swerde;
 Maer Torec sloegen saen ter eerde
 Met enen slage, die hi hem gaf,
 925 Dat hi daer in ommacht lach.
 Ende alse Torec dit verstoet
 Beetti daer doe saen te voet

*

- Ende vinc den grave, ende gaven daer
 Sinen gesellen, ende hiet hen daernaer
 930 Dat sine der joncfrouwen, sonder waen,
 Van sinent halven voren saen.
 Dus voren si en wech den grave,
 Ende Torec bescuddese wel daer ave
 Van sgraven lieden, wetet dat.
 935 Ende doen si vernamen daer ter stat,
 Dat haer here daer was gevaen,
 Worden si alle sere ontaen,
 Ende die strijt sciet altemale.
 Doe keerde Torec saen ter zale,
 940 Daer hem si C daden ere
 Ende hitene alle willecome sere.
 Ende die joncfrouwe als ende als
 Namen vrindelijc omden hals
 Ende hitene willecome wesen,
 945 Ende custene menechwaerf na desen.
 Doe vrachdi der joncfrouwen saen
 Wat lone hi soude nu ontfaen.
 'Gi hebt den grave in uwer gewout:
 Ic hebbe u gedient sonder sout'.
 950 - 'Here,' seit si, 'al dat gi wilt
 Dat gevic u in uwer gewilt'.
 Ende na dese dinc ginc si daer nare
 In ene camere ende riep te hare
 Harre vorster ridders een deel,
 955 Ende ontecte hen daerna al geel
 Hoe si Torecke minde sere,
 Ende dat si nemen wilde den here.
 Haer ridders castieden daer ave nu met
 Ende seiden: 'Joncfrouwe, bi mire wet,
 960 Ende spreect dompelike hier an;
 Gine wet niet wie hi es die man
 Anders dan hi seget hier nu'.
 Die joncfrouwe seide: 'En roke u,
 Wat gi mi raet, ic sal dit doen'.
 965 Doe keerde si weder toten baroen
 Ende seide si soude hem lonen saen
 Sijn sout met haer selven, sonder waen;

* vs. 960, *Ende*, J. Gi.

- Want sine te manne nemen woude.
 Doe seide Torec also houde:
- 970 'Joncfrouwe, gi biet mi gnoech van desen;
 Maer en mach nu niet dus wesen.
 Ic ben hier een vrent seriant,
 Ende in hebbe hier borge no lant;
 Ende oec so minnic elre nu,
- 975 Dat ic niet wille laten dor u.
 Maer blijft te Gode, ic moet varen
 Ende moet mi andersins genaren'.
 Doe sprac die joncfrouwe Torec an:
 'En werdi dan meer min man?'
- 980 - 'Nenic,' sprac hi, 'bi mire trouwe'.
 Doe dedene vaen die joncfrouwe,
 Soe wat haer manne daer toe secgen:
 Si dedene in enen steen daer leggen.
 Nochtan so was daer menech here
- 985 Diet haer lachterde harde sere,
 Maer sine wouts daer laten niet.
 Dus bleef Torec in swaer verdriet
 Om dat hi niet wilde sijn haer vrient:
 Des en heeft hi niet verdient.
- 990 Die grave, dien si hadde gevaen,
 Hi maecte sinen pais daer saen,
 Ende swoer der joncfrouwen vort an
 Embermer te dienne dan,
 Ende in staden te stane daernaer.
- 995 Doe scietden si alle also van daer,
 Ende Torec bleef aldaer gevaen,
 Die grote smerte hadde, sonder waen,
 Vander wonden, die hem Bruant sloech,
 Want dat venijn hem sere woech.
- 1000 Dus latic Torecke daer nu bliven
 Ende sal u van Melions scriven,
 Den orgelyois, ende den neve sijn,
 Die getrouwe waren ende fijn.

VI. Hoe Melions vacht jegen Raguelle, ende hoe si gesellen worden.

*

- Die aventure gewaget hier,
 1005 Dat Melions, die riddere fier,
 Daer ic hier vore af dede gewach,
 Ende daer Torec enen nach lach,
 Sine vrindinne was nu doet:
 Dies haddi droefheit herde groet.
 1010 Nu haddi met hem enen jongelinc,
 Sijns broder sone, dien naginc,
 Dat hi dreef dus groten rouwe
 Alle dage aldus om ene joncfrouwe.
 Op enen tijt sprac hi hem an
 1015 Ende seide: 'Gi plaget te sine een man
 Van vromen sticken, van groter daet;
 Dat gi u om een wijf dus verslaet,
 Dat donct mi sotheit alte groet.
 Laet varen van hare nu die doet,
 1020 Ende laet ons aventuren bewinden:
 Gi sult lichte ene andere vinden,
 Die also goet also dese sal wesen'.
 Soe lange bat hi den oem van desen,
 Dat hi voer om aventuren,
 1025 Ende sijn neve met hem ter uren;
 Ende quam gereden doen na das
 Daer een tornoy beropen was.
 Daer dede hi hem mettien van binnen,
 Want hem dochte in allen sinnen,
 1030 Dat sijt hadden vele te quaet.
 Hi voer in, so hoe dat gaet,
 Ende sijn neve volhden naer,
 Die hem wel diende aldaer.
 Dit heeft een riddere daer vernomen,
 1035 Ende es op Melionse daer comen,
 Ende stakene met enen spere daer,
 Dat te sticken brac vorwaer.
 Ende Melions die steken weder
 Dat hi ter eerden viel daer neder,

* vs. 1038, *steken*, J. *staken*.

*

- 1040 So dat hi sere gequetst was.
 Ende Helijn, sijn neve, quam na das,
 Ende gegreep dors ter stat.
 Doe quam een ander riddere na dat
 Ende sloech Melionse met enen swerde
- 1045 Op thoeft, dat hem niet sere en deerde.
 Doe reet hi den genen ane
 Ende begonde vresselike te slane,
 Soe dattie gene gedogen ne conde
 Ende wilde vlien. Do sloech ter stonde
- 1050 Melions den genen metten swaerde,
 Dat hi tumelde van den paerde;
 Ende sijn neve was echter daer,
 Ende nam op dat ors daer naer.
 Om dit vercoverden die van binnen.
- 1055 Daer werd gestreden in allen sinnen
 Vresselike ende harde sere,
 Ende Melions hadde daer al die ere
 Van dien tornoise in beiden siden.
 Hi wan VI orsse ten selven tiden:
- 1060 Dier gaf hi vire wech daer saen
 Maten ridders, hebbic verstaen,
 Diet ten tornoye wel daden daer;
 Ende twee vordire met hem, vorwaer.
 Na desen tornoy quam hi te hant
- 1065 Gereden in dat woeste eylant,
 Daer Morligant in coninc was.
 Hi hadde ene dochter, sijt seker das,
 Die scoenste diemen nie gesach.
 Nu was een riddere, die menegen dach
- 1070 Die joncfrouwe hadde sere gemint;
 Maer sine achte op hem niet en twint,
 Ende oec en wils die vader niet
 Gedogen dat hi daer wandele iet.
 Om dit werd erre Raguel,
- 1075 Want hi was starc ende sere fel,
 Ende hi hadde ene borch daer bi,
 Sere starc, soe dat hi
 Niemanne ontsach op genen tijt;
 Ende hi begonste te houden strijt

* vs. 1062, *Diet*, J. die.

*

- 1080 Opten coninc ende sine man;
 Int leste dat hire so vele verwan,
 Dat hi dlant al woeste maecte.
 Ende Melions, die nu geraecte
 Teens papen huus bi desen castele,
- 1085 Die hem daer af seide vele,
 Melions vrachde den pape saen
 Hoe dat lant ware so gedaen.
 Die pape was een goet man
 Ende welgeboren oec daer an,
- 1090 Ende dede goede ridders ere.
 Hi seide doe: 'Ic segt u, here.
 Hier woent een rike nu,
 Ende heeft ene dochter, dat secgic u,
 Die scoenste die sach nie man;
- 1095 Ende een riddere die leide haer an
 Minne, dat si hadde onwaert;
 Ende die riddere es sere vermaert,
 Ende een der bester diemen weet,
 Ende heeft dit lant aldus bereet
- 1100 Om dat hise den coninc wilt dwingen ave.
 Ende hier nes hertoge no grave,
 Noch nieman oec al hier omtrent,
 Die hem des iet onderwint;
 Want en dar nieman angaen,
- 1105 Dat hi eenwijch dar bestaen
 Te vechtene jegen Raguel:
 Hi es soe starc ende soe fel.
 Ende om dit brinct hi dlant in werre'.
 Melions sprac: 'Woent hi iet verre?'
- 1110 Die pape seide doe: 'Neen hi,
 Hi woent hier wel II milen bi'.
 Melions sprac: 'Bi Gode, here,
 In slape achter tnacht nembermere,
 In sal derward varen dan
- 1115 Vechten jegen den vresseliken man,
 Dien nieman nu en dar bestaen'.
 - 'Ay live here, 'seide doen saen
 Die pape, 'wat gaets u nu ane
 Aldusdane grote dinc te bestane?'

* vs. 1092, *rike nu*, J. *rike coninc nu*; vs. 1102, *nieman*, J. *ieman*.

*

- 1120 - 'Ic sect u, here, nu ter uren,
 Ic ben utcomen om aventuren,
 Ende ic vinde ene grote, donctmi, an u,
 Ende die ic oec sal aneverden nu'.
 Die pape sach dat moeste wesen.
- 1125 Si gingen slapen saen na desen,
 Ende des margens herde vroe
 Es Melions opgestaen alsoe,
 Ende sijn neve met, Helijn,
 Doe node achter bleven soude sijn;
- 1130 Maer Melions bat sere den neve
 Dat hi metten pape bleve.
 Hi seide hine daets in gere manire.
 Melions wapende hem harde scire
 Ende seide ten neve daer al bloet:
- 1135 'Sich, al soudic daer bliven doet,
 Gi moet mi geloven, dat secgic u,
 Dat gi mi niet selt helpen nu,
 Oft gine moget met mi niet varen'.
 Doe swoert hem die neve daernaren.
- 1140 Nu hebben si orlof genomen
 Ane den pape, ende sijn comen
 Tote daer woende Raguel.
 Ende Melions en dede niet el
 Dan hi ter porten vaste reet toe.
- 1145 Daer vant hi enen horen hangende doe,
 Dien hi blies daer harde saen.
 Hine sach daer niemanne riden no gaen:
 Doe keerdi omme daer ter steden.
 Eer hi iet verre was gereden,
- 1150 Quam Raguel gereden hem naer
 Ende wildene van achter steken daer.
 Dit heeft Helijn daer verstaen,
 Ende riep te sinen ome saen:
 'Keert u, oem, oft gi sijt doet'.
- 1155 Doe kerdem Melions dor die noet,
 Ende sach dat Raguel op hem quam;
 Ende Melions sinen spere nam
 Ende quam op hem met groter cracht;
 Ende manlijc brac daer sinen scacht,

* vs. 1129, *Doe, J. Die.*

- 1160 Ende quamen metten orsse tgemoeete
 So vresselijc ende so onsoete,
 Dat si beiden vielen ter eerden.
 Si sprongen op ende vingen ten swerden,
 Daer si mede gingen slaen.
- 1165 Helijn was daer bi gestaen,
 Ende bat daer vrindelijc onsen here
 Over sinen oem, starke ende sere,
 Dat hine moeste bescermen daer
 Van Raguels slagen, die scenen swaer.
- 1170 Si vochten vans smargens toter none,
 Recht oft waren twee lyone,
 Dat men niet en conde bekinnen
 Welc den anderen soude verwinnen.
 Si waren harre slage milde:
- 1175 Si dorslogen helme ende scilde:
 So daden si den halsberch mede,
 Dat si bloetden te meneger stede.
 Si vochten so lange onder hen beden,
 Dat si van moetheiden moesten sceden,
- 1180 Ende gingen sitten beide alsoe,
 Tot dat si gerest waren doe.
 Ende alsi haren adem hadden genomen,
 Sijn weder te gadere comen,
 Ende gingen echt houwen ende slaen,
- 1185 Alsi te voren hadden gedaen.
 Dus vochten si so lange stonde,
 Dat donker werd vanden avonde.
 Doe quam Helijn vort tier tijt
 Ende seide: 'Gi heren, bi Gode, gi sijt
- 1190 Mode gevochten; ende in can niet
 Geweten wi tvordeel heeft. Nu siet
 Dat wi desen strijt hier sceden,
 Ende blijft even goet onder u beden;
 Dat donct mi die beste raet.
- 1195 Gi wet wel, oem, hoe dat staet:
 Het es nacht, ende wi moten nu
 Twee milen riden, dat secgic u,
 Eer wi tonser herbergen comen'.
 Alsoe Raguel dit heeft vernomen
- 1200 Was hi derre word sere blide,
 Want hi dochte hem sere tien tide,

*

- Ende seide: 'Bi mire trouwen, here,
 Dese gevet tfonnesse min no mere.
 Wildijt laten ane hem staen,
 1205 Ic sculde die batalge quite saen;
 Ende werdewi gesellen onder ons'.
 Doe sprac daertoe Melions:
 'Wildijt met trouwen geloven nu,
 Ic saelt oec versekeren u'.
 1210 Doe gelovet elc anderen daer naer
 Met trouwen, ende worden gesellen daer.
 Ende Raguel voretse met hem saen,
 Daer si wel waren ontfaen.
 Hi maecte bliscap ende spel,
 1215 Ende ontfinc Melions so wel;
 Van datmen drinken mochte ende eten
 Dies en was daer niet vergeten.
 Dus bleef Melions ende Raguel
 Te gadere ende hadden groet spel.
 1220 Nu latic van hen hier die tale:
 Ic salre noch toe comen wale;
 Ende sal van Torec spreken saen,
 Die lach te Montesclare gevaen.

VII. Hoe Torec jegen den vogaet vacht, ende daarna jegen Druande.

- Daventure doet ons cont,
 1225 Dat Torec nu te deser stont
 Tongemake was so sere,
 Dat hi welna was uten kere.
 - 'Ay minne,' sprac hi, 'es dit u raet -
 Gi, daer die werelt al bi staet,
 1230 Gi, die alle hovescheit wiset,
 Gi, die al die werelt priset, -
 Dat gi joncfrouwen dit brinct ane,
 Die altoes dragen uwen vane,
 Te doene aldus gedane daet?

* vs. 1222 vlg. Deze beide verzen zijn in de uitgave van Dr. Jonckbloet bij toeval overgeslagen.

- 1235 Ay minne, gi sout reinen raet
 Altoes uwen lieden geven,
 Die u dinen al haer leven!
 Es dit u raet, scone Mabilie,
 Dat gi mi doet sulke mertilie?
- 1240 Maer nochtan alsic bepense mi,
 Sone wetic wies die sculde si
 Soe der minnen so oec uwe:
 In weet wien ic te rechte verduwe.
 Waerbi maget dan comen mede
- 1245 Dat dese joncfrouwe aldus mesdede
 Jegen mi, en dade hare minne,
 Die si onwetende hevet inne;
 Ic wane dat si haer ginc te naer:
 Ic vergeeft hare, al eest mi swaer'.
- 1250 Dit hoerde die joncfrouwe doe,
 Dat hise daer onschuldechde alsoe
 Jegen redene ende jegen minne;
 Ende pensde doe in haren sinne,
 Dat lachter ware dat sine hilde.
- 1255 Doe liet si ut den riddere milde,
 Ende bat hem vergeffenesse daer.
 Doe vertelde si hem daernaer
 Hoe dit orloge quam haer toe:
 'Torec, live, ic segt u alsoe:
- 1260 Ic hadde voracht in minen moet
 Te nemene enen ridder goet,
 Ja, den besten diemen wiste.
 Aldus quamic in desen twiste
 Dat mi dese heren belagen.
- 1265 Si eischten mi an mine magen:
 In namer genen, seidic doe,
 Sine dwonger mi met crachte toe;
 Ende dit dedic om dat ic woude,
 Datmen mi belicgen soude.
- 1270 Doen sindic saen in Arturs hof,
 Dien al die werelt gevet lof,
 Ende ontboet daer al over waer,
 Dattie joncfrouwe van Montesclaer
 Beseten ware in haer lant,
- 1275 (Also es mine borch genant).
 Dit dedic te dien stonden

- Omdat ic waende vander tafelronden
 Hebben gehad enen den besten
 Om te bescuddene mine vesten,
 1280 Ende dan dien te manne genomen.
 Ende nu so sidi hier comen
 Ende hebt mi bescud ter stat,
 Daeromme haddic u gerne gehat;
 Maer dat gi ander minne draget’.
- 1285 - ‘Joncfrouwe, wat hulpet vele gesaget?
 Uwen orlof! Ic moet varen’.
 Doe wapendi hem al sonder sparen
 Ende es op sijn ors geseten.
 Ende binnen dien, dat suldi weten,
 1290 Quam een dwerch aldaer gevaren,
 Ende nam die joncfrouwe sonder sparen
 Ende settese vor hem op sijn part,
 Ende reetere mede te woude ward;
 Ende si riep hulpe al dat si can,
 1295 Ende seide doe: ‘Torec, edel man,
 Bescud mi van desen duvel nu!’
 Torec seide: ‘Joncfrouwe, ic segt wel u,
 Dat ics niet wel ne dar angaen;
 Want bescuddic u, sonder waen,
 1300 Ic soude nu duchten, dat gi dan
 Mi sout doen vaen uwe man.
 Vard Godevolen! ic vare oec en wege;
 Ic moet mi proven in anderen zege’.
 Dus voretse daer en wech die dwerch
- 1305 Verre henen in enen berch.
 Hierna salict u bedieden al
 Van den dwerge groet ende smal;
 Ic moet nu van Torecke scriven.
 Hi liet die joncfrouwe haren rouwe driven
- 1310 Ende voer en wech al dat hi can,
 Ende quam gereden in enen dan
 Ane een wout, daer hi vernam
 Waer een riddere op hem quam,
 Die altemale doe was roet,
 1315 Ende gaf hem enen steke so groet,
 Dat Torec welna met allen
 Van sinen perde was gevallen.
 Ende Torec staken oec daernaer

*

- Dattie gene canseleerde daer.
 1320 Ende Torec kerde doe omme sijn paert,
 Ende hine wiste waerward
 Dat hi hem ontvaren was.
 - 'Deus!' sprac hi, 'eest alfsgedwas
 Dat ic hier ontmotende si?'
- 1325 Aldus quam veerenc een jegen mi,
 Dien ic oec aldus verloes;
 Ic waent een alf es altoes'.
 Dus reet hi vort ende vant
 Enen groten starken tyrant,
 1330 Die daer hout roetde int dal.
 Alse Torec te hemwaerd riden sal,
 Doe riep die gene: 'In duvels ere,
 Moetti op min lant riden, here?'
 'Torec seide: 'Wat scaet u dat?'
- 1335 - 'Het scaet mi so, dat gi Godsat
 Moet hebben dat gijt daet heden'.
 Torec seide: 'Bi mire waerheden,
 Waer nu also lettelt gi soudet ontgelden'.
 Die ander seide: 'Laet staen u scelden,
 1340 Ende comt hier oft gi so cone sijt'.
 Hi warp sine hoyke ut ter tijt,
 Daer een halsberch onder was.
 Op sinen esel sat hi na das,
 Ende nam een spere in die hant,
 1345 Ende bant sinen helm te hant,
 Ende reet saen te Torecke waerd,
 Ende stakene daer doe enen scard,
 Want hi stac den halsberch dore.
 Ende Torec geraecten oec ter ure
 1350 Dat ontwe brac sijn spere;
 Maer en dede hem gene dere.
 Die esel was dapper ende snel
 Ende droech sinen here harde wel.
 Die dorpere trac doe sijn swaerd,
 1355 Daer hi Torecke sere mede deert,
 Want al dat sloech ginc dore nu;
 Ende Torecs swaerd, dat secgic u,
 En scaedde hem en twint niet.

* vs. 1349, *ter ure*. Moet men niet *ter core* lezen? (Zie Gloss.)

- Ende alse Torec dat gesiet,
 1360 Loept hi anden dorpere saen
 Ende heeftene in sinen arme bevaen,
 Ende warpene onder heme aldaer,
 Ende dede hem den helm af daer naer.
 Doe werd die gene sere vervard
 1365 Ende gaf hem op daer ter vard.
 Doe vrachdem Torec wie hi ware.
 - 'Een vogaet,' seidi daer nare.
 - 'Ende twi geneerdi u dus hier?'
 - 'Here, ic was een riddere fier,
 1370 Ende diende wilen in Arturs hof,
 Daer ic in hadde groten lof;
 Ende om dat ic sinen drossate
 Keyen (dattene God verwate!)
 Daer met enen knive stac,
 1375 Omdat hi mi lachternie toesprac,
 Hieromme ben ic slans verdreven,
 Ende moet aldus generen min leven.
 Ende diegene, die wandelen opter straten,
 Die rovic oec te minen baten,
 1380 Want vor min speryser ende min swaerd
 Sone es gene dinc beward,
 No geen dinc, diet wederstoet,
 Sonder min halsberch, die es so goet'.
 Doe vergaf hem Torec gereit
 1385 Algader dat hi hadde messeit.
 Des avons lach hi metten vogaet
 In ene loetse, die daer bi staet,
 Daer hine wel dede te gemake.
 Des margens vroech alse ward ontwake
 1390 Torec, so es hi wech gevaren,
 Ende quam gereden saen daer naeren
 Daer hi ene joncfrouwe gemoet,
 Die hi vrindelike groet,
 Ende vrachde hare na der aventuren gewat,
 1395 Die hem saen doe wiesde dat.
 Doe reet hi daerwaerd herde sere,
 Ende quam gereden tenen kere
 Op tgewat van aventuren;
 Ende daer vant hi ter selver uren
 1400 Enen riddere sward ende groet,

- Die hem daer sijn spere boet.
 Ende also dat Torec heft vernomen
 Es hi op genen riddere comen,
 Ende die swarte op hem weder,
 1405 Datsi beide bina ter neder
 Waren gevallen daer ter stat.
 Doe trocken si die swaerde nadat.
 Doen dreef Toree den swerten saen
 In dat gewat, al sonder waen.
 1410 Des scamde hem die ander sere,
 Ende sloech Torecke do so sere,
 Dat hem int water ontvel sijn swaerd.
 Doe scoet hi te Torecke waerd
 Ende namene in die middelt daer,
 1415 Ende gingen beide trecken daernaer
 So lange dat dorse storten bede,
 Dat Torecke doe verginc te lede,
 Want hi onder sijn ors vel.
 Doe ne dede die swerte niet el,
 1420 Maer ginc hem binden vote ende hande
 Met enen harden starken bande
 Eer Torec conden comen ter were.
 Doe seide die swerte: 'Dese dere
 Hebdi om die joncfrouwe, nu
 1425 Van Montesclare, dat secgic u'.
 Doe leidi Torec op dat lant
 Ende voer thuus om een swaerd thant.
 Binnen dat hi dus gebonden lach,
 Quam die joncfrouwe, die hi sach
 1430 Des selves dages inden woude;
 Ende haer ontfarmes menechfoude:
 Ende Torec scaemden harde sere.
 Die joncfrouwe vrachde doe den here
 Hoe hi hiete. - 'Ic hete Torec.
 1435 Al licgic nu in desen strec,
 Mijn vader es Ydor die coninc'.
 - 'Ic kinne u gnoech met deser dinc,
 Want gi sijt Torec, daermen af seget
 Menege grote ende scone doget.
 1440 Al waest min vader die u bant,
 Ic sal u ontbinden altehand'.
 Si ontbantene ende dede daernaer

*

- Sijn swaerd int water hem langhen daer.
 Doe nam si orlof binnen desen:
- 1445 Sine dorste daer niet langer wesen
 Om haers vader wille, Godweet,
 Die nu weder es comen gereet,
 Ende vant Torecke op sijn paert.
 Doe sprac hi daer te Torecwaerd,
- 1450 Doen hine vant te stride gereet,
 Sprac hi: 'Hets te spade, Godweet.
 Wildi tavont met mi riden,
 Ic sal u herbergen nu te tiden;
 Ende margen vroech alst dach si
- 1455 Selewi striden ic ende gi'.
 Torec seide: 'Ic love dit wale'.
 Dus voren si beide te sire sale.
 Daer was hi harde wel ontfaen.
 Ende naden etene ginc men saen
- 1460 Slapen. Ende doe die dach ontspranc,
 Stont Torec op eer iet lanc,
 Ende quam te sinen werd doe saen.
 - 'Here, wi souden vechten gaen!'
 - 'Nu ried ten gewade' sprac die waerd,
- 1465 'Ic sal u volgen metter vaerd'.
 Ende alse Torec es ten gewade comen,
 Heeft hi den swerten comende vernomen;
 Ende elc sette in sijn spere daer naer,
 Ende quamen gereden te gadere daer
- 1270 Met enen gemote vreselijc groet.
 Haer speren braken inder noet.
 Doe vingen si beide ten swerde,
 Daer manlijc andere sere met deerde.
 Dus vochten si in desen doene
- 1475 Dat lange was over none.
 Doen gaf Toree enen slach
 Den swerten dat hi ter eerden lach.
 Doen bant hine daer, dat wetic wel,
 Ende seide: 'Ic sal u tselve spel
- 1480 Deilen dat gi mi daet ter stat
 Gisteren op dit selve gewat'.
 Doen bat die swerte genade saen;

* vs. 1464, *ried*, J. *rijt*.

*

- Ende Torec wildem thoeft afslaen.
 Doe quam sijn dochter die joncfrouwe
 1485 Ende bat Torecke op gerechte trowe,
 Dat hine hem gave daer ter stat.
 Torec gavene hare doe sijs bat;
 Maer Torec hadden gewont so onsochte,
 Dat hi niet lange leven mochte.
 1490 Nu was blide sere Torec
 Dat hi was leden desen strec.
 Hi reet en wech al dat hi conde;
 Ende rechte bider avonstonde
 Quam hi gereden in snelre wise
 1495 Ane Druants casteel te Roetsebise.
 Ter porten reet Torec ende riep.
 Mettien een gersoen inwaerd liep
 Ende seit Druande sinen here
 Dat daer een riddere clopte sere.
 1500 - 'Ganc, latene in,' seide Druant.
 Die knape litene in te hant,
 Ende Torec beette ende ginc in die sale,
 Daer hi ontfaen was herde wale.
 Doe quam ene joncfrouwe ende seide:
 1505 'Her Druant, bi mire kerstenheide,
 Nu pleget des wel: en sijt niet gram,
 Dits dierste riddere die u toe quam
 Sint dat gi vort van Roetsebise'.
 - 'Gerne, vrouwe; mine spise
 1510 Gevic hem blidelike sonder fel'.
 Nu verstaet hier Torec wel
 Dat dit vander Roetsebisen was
 Druant, ende was blide das.
 Gnoech was nu ten etenen daer.
 1515 Doe vrachde Druant saen daer naer
 Sinen gast hoe hi hiete saen.
 - 'Torec hetic, sonder waen,
 Ende Ydor vander Baserrivire
 Es min vader.' Doe seide scire
 1520 Druant: 'Torec, sidi dan dit,
 Die hier neven mi nu sit!
 En waerdi niet min gast entrowen,

* vs. 1486, *hem*, J. *haer*; vs. 1514, *etenen*, J. *etene*.

*

- Dat soude u scire nu berouwen;
 Maer trameer gevic u vrede,
 1525 Ende margen metter vroecheden mede
 Motewi vechten ic ende gi'.
 Torec seide: 'Bi Gode, dat si'.
 Naden etene gingen daer slapen
 Beide heren ende knapen.
 1530 Des ander dages es op gestaen
 Torec ende wapende hem saen;
 Ende Druant oec banderside
 Gereide daer oec saen te stride.
 Doe sprac Bruant: 'Torec, nu segt
 1535 Wat scoude dat gi mi oplegt,
 Daer gi strijt nu ombe begaerd'.
 - 'Ic segt u, here, om dat gi waerd
 Daermen den cyrkel sette te dele
 Jegen die .XXV. castele,
 1540 Ende u deen helecht daer quam an:
 Hier ombe willic vechten dan'.
 Bruant sprac: 'Het welt menech vechten,
 Daer hi hem qualijc can berechten'.
 Torec seide: 'Alle vrede si uut,
 1545 Sonder scelden ende geluut'.
 Dus sijn si beide comen tsamen
 Alse II ridders van hoger namen.
 Die speren braken sticken daer.
 Si trocken beide die swaerde daernaer
 1550 Ende gingen houwen ende slaen
 Vanden scilden menech spaen.
 Druant sloech Torec, des gelovet,
 Dor helm, dor coifie, int hovet
 En wonde toten bene wale.
 1555 Doe sprac Druant dese tale:
 'Torec, dit dedic dor uwe houde.
 Nu hebdi den cyrkel van goude
 Een deel metten roden gemanc.
 Die dulheit soect vintse onlanc'.
 1560 Torec sprac: 'Druant, dese gichte
 Salic u lonen nu machlichte'.
 Hi gaf hem daer nu enen slach,

* vs. 1584, 1542, *Bruant*, lees *Druant*.

*

- Dat hi op sijn artsoen lach.
 Den anderen slogen noch die here,
 1565 Ende den derden oec soe sere,
 Dat hine wonde so sere int hoeft,
 Dat hi neder viel verdoeft.
 Ende Torec ginc vanden perde daer
 Ende trac hem den helm af daer naer
 1570 Ende seide: 'Ic hebbe u wel den slach
 Vergouden, dies gi mi daet gewach.
 Nu moetti sterven ember hier'.
 - 'Ay neen, Torec, edel ridder fier,
 Hebt mins genade nu ter stont:
 1575 Gi hebt mi herde sere gewont'.
 - Ic doe, 'sprac Torec na desen,
 'Wildi mi ene wonde doen genesen
 Uwen wive, die mi Briande
 Sloech met enen gevenijnden brande'.
 1580 Doe riep Druant sijn wijf saen,
 Ende dede haer dese dinc verstaen.
 Si seide: 'In does in gere wijs,
 Want hi na mire suster mesprijs
 Staet nu, dat wetti wel'.
 1585 Druant seide: 'So ware wel fel
 Die minne tuscen mi ende u,
 Wildi mi laten doden nu
 Alhier ter stede; soe hebdi
 Uwer suster liver dan gi doet mi.
 1590 Maer geneest desen riddere saen
 Ende laet mi der doet ontgaen'.
 - 'Twi bidde mi dat icken genese?
 Ja, ende es min viant dese,
 Hoe soudicken dan genesen nu?'
 1595 - 'Vrouwe, so stervic nu dor u;
 Ende dit ene jamberlike sonde,
 Dat gi om te genesene ene wonde
 Uwen man nu laet verstoren.
 Ic wane gi hebt den sin verloren'.
 1600 Doen seitsi dat sijt doen soude,
 Ende gaefs haer trouwe also houde
 Torecke doe, die saen ter stede

* vs. 1596, *dit*, J. *dits*.

- Druande gaf daer pays ende vrede.
 Hi werd sijn man in corter stont:
 1605 Deen custe den anderen anden mont.
 Ende die vrouwe ginc na desen
 Die wonden van hen beiden genesen.
 In drie weken genas sise vorwaer;
 Ende hierenbinnen ondervrachdi daer
 1610 Omden cijrkel ende omdie fine,
 Daer hi int herte om dogede pine,
 Want hi minnetse so oversere,
 Dats vergeten en can die here.
 Na latic Torecke ginder bliven,
 1615 Daer menne geneest; ende sal u scriven
 Van Melionse, daer ict af liet,
 Ende van Raguel, daer ic vore af sciet,
 Ende oec mede vanden dwerge
 Die de jonefrouwe voerde inden berge.

VIII. Hoe Melions den dweersch doetde ende sconincs dochter wan.

- 1620 Nu gewaget daventure,
 Dat Melions ter selver ure,
 Doe hi Raguels geselle was,
 Dat hi des ander dages na das
 Voer tes papen huus daernare
 1625 Om hem te secgene oppenbare,
 Hoe hem sine sticken sijn vergaen.
 Ende alst die pape heeft verstaen,
 Was hi harde blide des,
 Dat hi gesont comen es.
 1630 Die wile dat Milions spapen was,
 Quam een bode, sijn seker das,
 Te Raguella ende vraechde daer
 Oms conincs dochter, wet vorwaer;
 Want die coninc heefse verloren.
 1635 Dies was daer rouwe ende toren,
 Want hi waende weten wel,
 Datse ontfuert hadde Raguel.
 Doen ontboet hi Melionse saen

- Ende dede hem dese nimare verstaen.
 1640 Ende Melions beval sinen neve,
 Dat hi metten pape bleve:
 Hi soude scire comen daer.
 Dus voer hi henen saen daernaer.
 Ende doe hi quam te Raguelle,
 1645 Sprac hi saen te sinen geselle:
 'Die coninc heeft sijn dochter verloren,
 Ende hi heeft oec nu gesworen,
 Diese hem brinct gesont van live,
 Hi salse hem geven tenen wive'.
 1650 Melions sprac: 'Wettire iet af?'
 Raguel hem antwerde gaf:
 'Ic hoerde gisteren hier vore liden
 Rechte omtrent der vespertiden
 Een wonder vresselijc ende groet,
 1655 Ende voerde ene joncfrouwe al bloet;
 Maer in weet niet wat dat was'.
 Melions seide: 'Ic gelove wel das,
 Dats conincs dochter mochte wesen.
 Willewi beide volgen desen?'
 1660 - 'Ic vare mede, 'sprac Raguel.
 Doe en daden si niet el
 Dan si hen wapenen, ende metter vaerd
 Voren si ten boschewaerd
 Ende volhden die sporen vanden dwerch,
 1665 Ende quamen gereden anden berch,
 Daer si vonden enen dipen pit.
 Daer sagen si dat recht in dit
 Die dweerch was gevaren int gent,
 Want si vernamen daer omtrent
 1670 Die voetslage inwaerd gaen.
 Doe seide Melions saen:
 'Geselle, onser een moet hier binnen.
 Laet ons ene wisse maken beginnen,
 Daer deen den anderen in late mede'.
 1675 Doe maecten si ene wisse ter stede;
 Ende doen si gemaect was aldaer,
 Doe seide Ragusel daernaer:
 'Melions, gi selt daer in nu gaen,
 Ende ic sal die wiscse houden saen;
 1680 Ende alse gise roret dan salic u

*

Opwaerd weder trecken nu;
 Ende dat gi vint selewi ter steden
 Deilen te samene onder ons beden'.
 Melions: 'Bi Gode, gerne'.

- 1685 Dus liet hine daer in die caverne;
 Ende alsi daer beneden quam,
 Sach hi omtrent hem ende vernam
 Meer dan XL scoenre joncfrouwen,
 Diene te wonderne daer anscouwen.
- 1690 Daer sach hi dattie dwerch groet
 Lach ops conincs dochter scoet
 Ende sliep met sinen gemake.
 Nu hort van des dwerch sake,
 Wes hi plach ende wat hi dede:
- 1695 Waer dat hi wiste in enege stede
 Enege joncfrouwe die scone was,
 Daer dedi den raet saen nadas,
 Dat hise ontvorde ende stal,
 Ende was met hare also vort al
- 1700 Ende plach aldaer harre minnen
 Tot dat hi ene andere conde gewinnen.
 Dus haddi daer die scoenste joncfrouwen,
 Diemen te rechte mochte scouwen.
 Nu es Melions daer in comen,
- 1705 Ende Mabilie heefften vernomen,
 Die joncfrouwe van Montesclaer,
 Ende quam jegen hem aldaer,
 Want si kende Melionse wale,
 Ende begonste dese tale:
- 1710 'Ay Melions, wanen comdi hier?
 Wist gene duvel, gene ongehier,
 Die ginder leget ende slapet nu,
 Gi ward doet, dat secgic u'.
 Ende Melions Mabilien saen,
- 1715 Ende seide: 'Hoe sidi dus gevaen?
 Ende wanen mogedi hier dus comen?'
 Si seide: 'Dese dwerch heft mi genomen
 Daer ic in minen hove stont'.
 Doen deet si daer Melionse cont

* vs. 1684, *Melions: bi*, J. *Melions seide: bi*; vs. 1714, *Melions Mabilien*, J. *Melions vraechde Mabilien*.

*

- 1720 Vanden dwerge die saken al.
 Daerna bat si hem ende beval,
 Dat hi vloehenen saen;
 'Ontsprinct hi, gine mogt niet ontgaen'.
 Melions seide: 'Wat mins gesciet,
 1725 In scede aldus henen niet;
 Ic moet eer vechten, secgic u'.
 Die joncfrouwe seide: 'Verstaet mi nu:
 Men mach gedoden niet den dwerch,
 Noch oec gedoen engeen arch
 1730 Dat vore in sijn herte recht.
 Ende wildi mi geloven echt
 Te nemene, oft gine moget doden,
 Ende te hulpene ut derre noden?'
 - 'Jaic, bi mire trouwen, Godweet'.
 1735 Doe wiesde si hem een swaerd gereet,
 Dat daer hinc an ene want.
 Dat swaerd nam Melions thant,
 Ende ginc daer die dwerch lach,
 Ende gaf hem vor therte enen slach,
 1740 Ende maecte hem daer doe ene wonde
 Dat si dore therte ginc ter stonde
 Meer dan enen halven voet.
 Ende die rese bleef daer doet.
 Dies was daer bliscap in die sale.
 1745 Die joncfrouwen quamen altemale
 Ende dancten Melionse sere.
 Doe seide Melios die here:
 'Die ute willen die comen hare
 Ende sitten op desen reep daernare;
 1750 Mijn geselle, die es daer boven gestaen,
 Sal u utetrecken saen'.
 Dus dedise alle te repe gaen,
 Deen na dander, sonder waen.
 Ende doen si allen boven waren
 1755 Ende Raguel sach die joncfrouwe, twaren,
 Des conincs dochter, die hi mint,
 Sone wildi nember daerna sint
 Den reep inwerpen daernaer,
 Ende liet dus sinen geselle daer,

* vs. 1730, *Dat, J. Dan.*

*

- 1760 Dies drove waren die joncfrouwen.
 Maer hi swoer bi sire trouwen
 Dat haer negeen so cone ne ware
 Dat si hen iet pinen daer nare.
 Dus dedise alle vor hem gaen
- 1765 Tote des conincs hove saen,
 Die doe blide was der mare,
 Dat sijn dochter vonden ware.
 Doe eiscedede Raguel den coninc
 Sijn dochter te wive na die dinc,
- 1770 Want hise geloefde daer vore dan,
 So wie datse verloessen can.
 Die coninc lovet wel tier stede
 Ende ontboet sine barone gereede.
 Ende die wile datmen dit bedreef
- 1775 Melions, die inden pit noch bleef,
 Ende bevaen was met groten vare,
 Ginct daer besien doe harentare,
 Ende quam gegaen daerna te hant
 Daer hi dat scoenste ors doe vant,
- 1780 Dat hi nie hadde gesien,
 Ende twee daerbi mettien,
 Die snewit waren van hare;
 Ende II valken vant hi dare,
 Die beste die nie man gesach.
- 1785 Tirst dat Melions dit gesach
 Ontbant hi winthonde thant,
 Ende nam die valken op sine hant,
 Ende ginc ten orsse, dat daer stoet,
 Ende sette inden stegereep den voet,
- 1790 Ende warp hem den breidel inden mont,
 Ende reet also ter selver stont
 Op dat ors aldaer omtrent.
 Dat ors, dat wel was bekent,
 Entie winthonde mede,
- 1795 Lipen al ene sonderlinge stede
 Ende leiden Melions saen int wout,
 Die bliscap hadde menechfout,
 Doen hi dus int wout daer quam,

* vs. 1766, *der mare*, J. *daer nare*, doch noodeloos; vs. 1781, *twee daerbi*, J. *twee winde daerbi*;
 vs. 1786, *hi winthonde*, J. *hi die winthonde*.

*

- Ende hi die straten daer vernam,
 1800 Diemen daer te ridene plach.
 Ende binnen desen hi versach
 Twe scone herte lopen daer;
 Ende hi huste die winde daernaer:
 Ende si lipen derwaerd saen,
 1805 Ende elc heeffer enen gevaen.
 Dit behagede Melions wel,
 Dattie winde waren so snel.
 Hi nam vanden herte die dien
 Ende reet en wech. Ende mettien
 1810 Quam hi gereden vorwerd saen,
 Ende sach waer twee heigere staen:
 Ende hi voerse scouen, ende aldaer
 Warp hi sine II valken daer naer,
 Ende elc stieter enen ter neder,
 1815 Dat si niet op ne conden weder.
 Dese nam hi daer int sant,
 Ende sijn valken quamen weder ter hant.
 Doe prijsde Melions, alsi kinde
 Dus goet die valken entie winde,
 1820 Vore een conincrike, Godweet,
 Ende sijn ors, dat so wale geet,
 Dattie winde met lopene bedriget,
 Ende vor die vogele, die daer vliget.
 Nu en darf hem rouwen niet,
 1825 Datten sijn geselle inden pit liet.
 Dus reet hi henen met bliscapen,
 Ende quam gereden tot des papen,
 Daer hi sinen neve liet.
 Ende tirst datten de neve siet,
 1830 Was hijs utermaten blide;
 Ende die pape oec banderside
 Maecte bliscap ende spel,
 Ende vertelde hoe Raguel
 Des conincs dochter soude trouwen
 1835 Om dat hi verloeste die joncfrouwen.
 Doe vertelde Melions den pape al
 Hoe dat hine handelde, groet ende smal,
 Ende hoe hine inden pitte liet

* vs. 1823, *vogele, die daer, J. vogele daer.*

*

- 1840 In rouwen ende in swaer verdriet,
 'Dat mi ten besten es comen'.
 Alsoe die pape dit heeft vernomen,
 Sprac hi: 'Melions, bi mire trouwen,
 Ic soude te hove varen ten joncfrouwen,
 Ende soude doen verstaen daernaer
- 1845 Dat icse alle verloeste, vorwaer.
 Entie valken entie winthonde
 Soudic voren met mi ter stonde'.
 Doen seide sijn neve Helijn:
 'Bi Gode, oem, dit moet nu sijn,
- 1850 Ic wille met u varen aldaer
 Ende den dief beropen daernaer
 Van valsheide ende verranessen met'.
 Melions seide: 'Bi mire wet,
 Ic wille darward varen nu'.
- 1855 Doe voer hi wech, dat secgic u.
 Ende alsi des conincs hove quamen,
 Ende die joncfrouwen Melions vernamen
 Op dat ors comen gereden,
 Ende die winthonde brachte ter steden,
- 1860 Ende die valken oec daernaer,
 Doe werd grote bliscap daer
 Onder die joncfrouwen allegader.
 Si ripen: 'Willecome, edel vader,
 Die ons allen heeft verloest!
- 1865 Dits onse here: dits onse troest,
 Die te doet sloech den dwerch,
 Die ons hadde daer inden berch'.
 Des conincs dochter quam doe saen
 Ende heefften in haren arm bevaen,
- 1870 Ende seide: 'Here, dits min man;
 Ende nembermere vortwaerd an
 Sone doe ic anderen ondertrowe'.
 Doe seide Mabilie: 'Trouwen, joncfrouwe,
 Dese riddere es nu mine,
- 1875 Want hi gelovet mi stillekine
 In gene hagedochte, si u cont,
 Eer hi daer den dwerch bestont'.
 - 'En waerheit, joncfrouwe, dit es waer:

* vs. 1856, *des*, J. *tes*.

*

- Dat ic u gelovede aldaer,
 1880 Des benic te done herde gereet'.
 Des conincs dochter seide: 'Godweet,
 Ic sal u behouden als te voren;
 Want min vader hevet gesworen:
 Sine word en mogen ligen niet'.
 1885 Ende alsoe die coninc dit gesiet,
 Dede hi den raet dattie joncfrouwe
 Van Montesclaer dede ondertrouwe
 Heline, Melions neve, aldaer;
 Ende Melions gaf hi sire dochter daernaer,
 1890 Ende half sijn conincrike mede.
 Ende Raguel vincmen ter stede
 Ende dedene daer ontliven saen.
 Dus eest Melionse wel vergaen,
 Ende Heline sinen neve mede,
 1895 Die Mabilien nam ter stede
 Ende werd here te Montesclaren.
 Die ander joncfrouwen die daer waren,
 Die de dwerch hadde geroeft,
 Die hilt die coninc, dies geloeft,
 1900 So lange, dat si wisten die saken
 Hoe si haren lande mochten geraken.
 Nu latic dese aldus bliven,
 Ende sal van Torec vort scriven,
 Die Druans lach al stille
 1905 Om sire venijnder wonden wille.

IX. *Hoe Torec enen camp vacht jegen Yweine.*

- Nu gewaget daventure das,
 Alsoe Torec wel genesen was,
 Dat hi voer saen van daer,
 Ende quam in een wout daernaer,
 1910 Daer hi gemoette saen na dit
 Enen ridders al sneewit,
 Halsberch, scilt ende oec part
 Al wit; ende hi quam ter vard

* vs. 1904, *Die Druans*, J. *Die te Druans*; vs. 1911, *ridders*, J. *riddere*.

- Te Torecwaerd met groter cracht,
 1915 Ende brac op Torec sinen scacht;
 Ende Torec heefften weder gesteken
 Dat sijn spere moeste breken.
 Torec kert omme ende trac sijn swaerd:
 Doe en sach hi man no part.
- 1920 - 'Deus!' sprac Torec, 'waer es hi?
 Dit es driewaerf gevallen mi.
 In wane niet en si alfsgedrochte
 Oftie quade geest die mi sochte
 Om hier dus te scindene nu'.
- 1925 Doe reet hi vort, dat secgic u,
 Ende gemoette ene joncfrouwe,
 Die doe dreef groten rouwe.
 Ende Torec vrachde saen daernare,
 Wat hare dus te weenne ware.
- 1930 Ende si telde Torecke aldaer,
 Dat hare ontwiest waren, vorwaer,
 In Arturs hof .XXX. castele,
 'Die ic hadde te minen dele.
 Mijn verlies es mi te hoge:
- 1935 Artur ne hadde nie orloge
 In stont hem te staden daerof.
 Ic was gedaget driewaerf int hof:
 Hets waer, in quam niet voren:
 Hierbi hebbic min lant verloren'.
- 1940 Torec seide: 'desen wijsdoem
 En hout nember goetman over roem.
 Dit willic met u bedingen,
 Ende, canic, oec te poente bringen'.
 - 'God lone u, here, deser word!
- 1945 Ic blive u amie embermer vord'.
 Dus kerde Torec met hare vorwaer,
 Ende reet so lange oec daernaer,
 Dat hi den coninc vant nadat
 Te Tyntageel binnen der stat,
- 1950 Daer hi hof hilt te dien male.
 Torec beette ende ginc int sale,
 Daer hi den coninc Arture vant.
 Hi groette den coninc daer te hant,
 Ende seide: 'Here, bi mire trouwen,
- 1955 Datmen ontwiest ere joncfrouwen,

*

- Al ne quam si tharen dage niet,
 Dat es seldom igeren gesciet;
 Ende die dit wiesde ende seide niet wale'.
 Doe seiden si alle in die sale,
 1960 Dat si tfonnesse wiesden alsoe,
 Ende dat oec bliven sal daertoe.
 Doe seide Walewein, die riddere vri:
 'Dit vonnesse en treckic niet an mi,
 Want in waser over niet'
 1965 Torec Waleweine wel besiet
 Ende vrachde doe wie hi ware.
 - 'Ic beent, Walewein', sprac hi daernaere.
 Doen sprac Torec: 'Edel here,
 U doget en argeret nembermere;
 1970 Gi sijt so goet ende so vermogen.
 Ic segt oec, dat si alle logen,
 Dat dit vonnesse gaven uut,
 Want het was een dorper geluut'.
 Sagrimor spranc verbolgen op daer
 1975 Ende eiste den coninc den camp daernaer.
 Die coninc seide: 'En mach niet wesen,
 Want gine sijt niet wel genesen
 Van dat gi den camp vocht vortan'.
 Doe scoten op wel C man,
 1980 Die alle den camp wilden nemen;
 Maer die coninc gavene daer enen,
 Die stout was ende oec coene:
 Dit was Ywain, conincs Uriens sone.
 Die boet Torec den hanscoe:
 1985 Dien nam Torec haestelijc doe,
 Ende datmen den camp vechten soude
 Sanderdages vroeck also houde
 Alsi op wel conden comen.
 Nu heeft Walewein Torec genomen
 1990 Ende die joncfrouwe oec daer mede,
 Ende voretse in sine herberge ter stede;
 Ende hi vrachde Torecke wie hi was.
 Ende Torec seit hem saen na das.
 Walewein kinde wel sinen vader.
 1995 Wat dat Torecke gebrac algader,

* vs. 1958, *wiesde ende seide*, J. *wiesde en seide*; vs. 1972, *Dat*, J. *Die*

*

- Wapine, scilt ende oec spere,
 Dede hem Walewein geven, die here.
 Des anderdages vroeck betide
 Sijn si beide comen te stride
- 2000 Harde wel gewapent ter cure.
 Menech riddere quam met Arture,
 Die genen camp wilden scouwen.
 Die coninginne quam daer met vele joncfrouwen
 Om den camp te sine oec daer.
- 2005 Nu sijn die heren comen daernaer
 In dat crijt ende hebben in hant
 Die speren ende quamen te samen gerant
 Dattie speren tsticken braken
 Ende die scilde oec moesten craken,
- 2010 Ende die halsberge oec ter stont;
 Soe dat si beide waren gewont.
 Ende elc reet anderen oec so naer,
 Dat si hen onderhorten daer,
 Ende dat beide die stoute gesellen
- 2015 Gequetst sere ter eerden vellen.
 Maer Torec irst daer op spranc
 Ende trac sijn swaerd eer iet lanc,
 Ende quam daer tote Ywaine gegaen,
 Die doe oec was opgestaen;
- 2020 Maer vanden spere dat trinsoen
 Stac hem inden lichame doen:
 Soe deet oec Torecke, dat verstaet.
 Doe seide Torec: 'Hoe soet gaet,
 Wi moten dese trinsone eer
- 2025 Ut trecken eer wi vechten meer'.
 Ywain seide: 'Gi segt waer'.
 Doe quam die joncfrouwe gelopen daer,
 Daer Torec nu vore vacht:
 - 'Here, ic sal u uttrecken den scacht,
- 2030 Want ik can ane wonden wale'.
 Torec seide do: 'Scone smale,
 Gaet ende trecket Ywaine irst ut'.
 - 'In does niet,' seitsi overlucht,
 'Want hi staet hier na min ere'.
- 2035 Torec seide: 'Ic bids u sere'.
 - 'Ic doet node, dat secgic u,

* vs. 2004, *sine*, lees: *siene*.

*

- Nochtan dor u doen nu'.
 Doen ginc si tot Ywaine saen
 Ende heeft hem trinsoen utgedaen
 2040 Ende verbonden sine wonde.
 Doen gincsi te Torec tier stonde
 Ende trac hem tsine ut daernaer,
 Ende verbantene saechte aldaer.
 Doen gingen die heren vechten saen,
 2045 Ende slogen die scilde in menech spaen.
 Dus vochten si toter nonen nu.
 Doe werd Ywain so moede, secgic u,
 Dat hi nember conde geslaen.
 Doe hiten Torec sitten gaen
 2050 Ende hem reste: hi soude mede
 Bi hem gaen sitten daer ter stede.
 Dies wist hem Ywain groten danc.
 Daerna weder eer iet lanc
 Stont Torec op ende Ywain mede,
 2055 Ende gingen weder vechten gerede.
 Doe sloech Ywain so grote slagen,
 Dats hen allen wonderde diet sagen,
 Want hi te voren onder was.
 Dit tornede Torecke sere dor das,
 2060 Ende ginc Ywaine te seerre toe,
 Ende gaf hem int hoeft enen slach doe
 Soe overgroet, sijn seker dan,
 Dat hi nember gevechten can,
 Soe sere bloetdi, sonder waen.
 2065 Doe quamer die coninc toe gegaen
 Ende min her Walewein oec mede,
 Ende baden Torec alle bede,
 Datmen des camps nu ontbere.
 Torec seide: 'In does niet, here,
 2070 Men geve der joncfrouwen weder haer lant'.
 Doe scout die coninc quite te hant
 Ende seide: 'Al waest gewiset mi
 Ic geeft haer weder, quite ende vri'.
 Dus es die camp quite gescouden
 2075 Ende men heft Ywaine op gehouden

* vs. 2037, J. *Nochtan sal ict dor u doen nu*; lees liever: *Nochtan dor u doe ict nu*; vs. 2050, *reste*, lees: *resten*.

*

- Ende wech gevord om genesen.
 Ende Torec nam orlof na desen
 Anden coninc ende an die coninginne,
 Die hem baden met soeten sinne
 2080 Dat hi te hove bleve tier stonde
 Ende worde geselle vander tavelronde:
 Men soudene van gode wel versien.
 Torec antwerde doe mettien:
 'Danc hebt, here ende vrouwe,
 2085 Ic moet varen met derre joncfrouwen'.
 Dus es hi gesceden nu van daer
 Ende voer metter joncfrouwen wech daernaer,
 Die nu werd int herte binnen
 Gescoten sere met sire minnen,
 2090 Om die vromecheit diere an was.
 Si quamen in haer lant na das,
 Daer si hem dede grote ere,
 Ende pijnde hem te dienne sere,
 Ende genassene oec tien stonden
 2095 Altemale van sinen wonden,
 Ende leide hem ane, dat secgic u,
 Dat sine gerne name nu.
 Maer Torec ne wilde haers niet.
 Des had si rouwe ende verdriet.
 2100 Ende doen hi al genesen was,
 Nam hi orlof oec nadas,
 Ende si voer met VII ridders mede
 Om hem den wech te wisen ter stede.
 Doe deetse Torec keren weder.
 2105 Nu lecgic van hare die tale neder
 Ende sal van Torecke spreken nu,
 Die riet allene, dat secgic u.

X. Hoe Torec den roden riddere verwan ende die joncfrouwe verloeste.

Nu seget vord die aventure,
 Dat Torec quam nu ter ure

* vs. 2107, *riet*, J. *reet*.

- 2110 Daer ene joncfrouwe hilt al stille
 Op een water, te haren onwille
 Om enen spareware, sijt seker das,
 Die hare daer over ontflongen was.
 Torec grotese saen daer nare
- 2115 Ende vrachde der joncfrouwe wat haer ware.
 Ende si berechte hem saen nadat.
 Doe seidi: 'Wiest mi tgewat:
 Ic salne u halen herde saen:
 Geeft mi aes, ic salne vaen'.
- 2120 - 'Here, daerover, dat segic u,
 Daer woent die rode riddere nu,
 Die mi mins ondancs minnen wilt;
 Ende hi doet mi al ongewilt
 Mijns goets, ende rovet mi al.
- 2125 In weet wien clagen min ongeval,
 Die mi beteren willet iet.
 Ic vruchte, eest dat hi u siet,
 Dat hi u te doet sal slaen,
 Alse hi pleget, ofte vaen'.
- 2130 - 'Hier ombe en latic nu niet dat'.
 Doe wisde si hem daer tgewat,
 Ende hi voer over ende haelde dare,
 Ende quam weder ende gaven hare.
 Doe quam die rode riddere quaet
- 2135 Ende vraget wies daer bestaet,
 Dat hi sijn lant rovet nu.
 'Dit moetti becopen, secgic u'.
 Torec seide: 'Dan es niet waer;
 Ic haelde derre joncfrouwen vogel daer,
- 2140 Die hare was ontvlogen'.
 Die rode sprac: 'Dat es gelogen.
 Gi hebt gedaen ene dorperre daet
 Ende verranesse ende felheit quaet'.
 Torec seide: 'Dit nes niet waer,
- 2145 Ende dat willic thans becorten daer'.
 Doe voer hi saen over die rivire.
 Ende die rode quam op hem scire
 Ende stac Torecke den scilt dore,
 Ende maecte hem ene grote score,
- 2150 Dat sijn spere ontwee brac.
 Ende Torec den roden weder stac,

*

- Dor scilt, dor halsberch, ene wonde,
 Dat hi neder viel ter stonde
 Ende was gequetst harde sere.
- 2155 Torec beette neder ten kere
 Ende hitene weder opstaen
 Eer hine daer iet wilde slaen.
 Doe bat die rode riddere saen,
 Dat hi sinen name dade verstaen.
- 2160 - 'Ic hete Torec,' seidi scire;
 'Ende Ydor vander Baserrivire
 Es min vader, dat secgic u'.
 - 'Ay edel riddere, so biddic u nu,
 Dat gi mi min leven geeft,
- 2165 Want gi sijt die beste die leeft,
 Dat hebbic dicke wel verstaen'.
 - 'Ic doe,' sprac hi, 'wildi saen
 Der joncfrouwen beteren hier te stede
 Dat gi hare hebt gedaen te lede'.
- 2170 - 'Jaic,' sprac hi, 'wel gereet'.
 Doe dede hijs daer sinen eet
 Te beterne wel na haren wille.
 Des dancte si Torec lude ende stille.
 Doe nam hi orlof anden roden,
- 2175 Diene daer doe sere ginc noden;
 Maer hi ontseit ende reet metter joncfrouwen,
 Diene ontfinc met goeder trouwen,
 Ende dede hem savons ere groet.
 Des mergens als die dach onscoet
- 2180 So es Torec opgestaen
 Ende heeft hem gewapent saen,
 Ende heeft orlof genomen daer,
 Ende reet en wech sonder vaer,
 Ende quam gereden nader none
- 2185 In wout, dat was wel scone;
 Ende daer beneden op ene rivire
 Sach hi ene borch dire.
 Daerward reet hi sonder sparen;
 Daer vant hi enen doden in baren,
- 2190 Ende daerbi ene scone joncfrouwe
 Driven harden groten rouwe;

* vs. 2185, *In wout*, J. *In een wout*.

- Ende V ridders saten daer,
 Die oec maecten groet mesbaer;
 Ende banderside saten, twaren,
 2195 Ander X, die blide waren.
 Dit wonderde Torec wat si meenden,
 Dat dene logen ende dander weenden.
 Torec es tot daer gevaren
 Ende vrachde enen knape daer naren,
 2200 Twi denen wenen ende dander niet.
 Die knape seide: 'Dit verdriet
 Doet Ypander den genen daer binnen
 Om dattene niet ne wilde minnen
 Die joncfrouwe, dat secgic u,
 2205 Die haren amijs beweent dus nu,
 Die daer doet leget ter uren.
 Nune dorren sine nigeren vuren,
 Want die X, die lachgen daer,
 Heeft Ypander gesint, vorwaer,
 2210 Dat sine graven laten niet.
 Hierombe dogen dandere verdriet'.
 Doe voer Torec ten X saen
 Ende seide: het ware quaet gedaen
 Ende scande, dat si in derre noden
 2215 Niet ne liten graven den doden.
 Deen sprac: 'Hort metten goec!
 Wildijs u onderwinden oec?'
 - 'Jaic,' sprac Torec; 'opdat dese vive
 Mi willen hulpen met haren live,
 2220 Ic sal u X hier bestaen'.
 Die vive seiden: 'Jawi,' saen.
 Dus sijn si gereet te desen,
 Ende die X oec mettesen
 Sijn op die VI comen daer.
 2225 Ende Torec reet op hen daernaer
 Ende stakere enen so wel ter core,
 Dat spere ginc banderside dore;
 Die gaf enen groten val nu
 Ende bleef doet, dat secgic u:
 2230 Doe trac hi daerna sinen brant
 Ende sloge enen af die hant.
 Die vive ridders holpen hem wel.
 Die strijt daer alsoe gevel,

- Datter III bleven gevaen
 2235 Ende IV doet, ende III ontgaen,
 Die hen ontfloen daer ter stat.
 Doe dedemen den doden graven nadat.
 Ende die joncfrouwe bat Torec sere,
 Dat hi met hare herberge tramere.
 2240 Ende hi gehingets hare saen.
 Daer was hi eerlike ontfaen
 Van alles diesmen vant, met trowen.
 Nu latic bliven van derre joncfrouwen
 Ende sal van Torecke scriven vort,
 2245 Dies gi noch niet hebt gehort.

XI. Hoe Torec int scep van aventuren w[as].

- Daventure doet u cont,
 Dat Torec sander dages op stont
 Ende nam orlof saen aldaer,
 Ende reet en wech daernaer
 2250 Al dien dach al dore lanc,
 Dat hine at none dranc,
 Noch huus no hof ne vant.
 Doe quam hi gereden an een sant,
 Daer hi ene scone borch sach staen,
 2255 Scone bliken ende welgedaen.
 Ter portenwaerd es hi gevaren,
 Daermen inliet sonder sparen,
 Ende men hitene willecome wesen.
 Torec beette ende vrachde nadesen
 2260 Hoe die here hiete dan.
 - 'Ydras, die godertierste man',
 Sprac die knape, 'die nu leeft,
 Ende die liver gode ridders heeft
 Dan ieman die ic levende weet'.
 2265 Torec ginc int zale gereet,
 Daer hi wel was ontfaen,
 Ende oec grote ere gedaen.
 Men dede hem sine wapine af,
 Enen diren mantel men hem gaf,
 2270 Dat hi niet vervrissen soude.

- Daerna gincmen eten boude.
 Daer was gedient wel ter cure.
 Naden etene vrachde ter ure
 Die waerd hoe hi ware geheten.
- 2275 - 'Here, Torec, wildijt weten;
 Ende min vader, na die manire,
 Es Ydor vander Baser rivire'.
 Des was die waerd so overblide,
 Ende bat Torec te dien tide,
- 2280 Dat hi met hem III dage si.
 Torec seide: 'Geloves mi
 Dat ic des niet doen ne mach'.
 Ydras seide doe hi dat sach:
 'Blijft hier, gi sult hier sien
- 2285 In derden dage wonder gescien;
 Hier sal comen en scip van aventuren,
 Dat menegen hevet doen besuren,
 Dat es alse wit alse een snee.
 Het comt eens sjars ende nemmee,
- 2290 Ende diere in gaet, wet overwaer,
 Hine keert nembermer daernaer'.
 Doe seide Torec: 'Ic blive hier dan
 Tote dat dat scep comt hier an'.
 Dus bleef hi daer doe II dage.
- 2295 Des derdes dages, sonder sage,
 So heeft men dat scip vernomen,
 Daer menech minsce omme es comen
 Om te siene dat wonder groet.
 Doe Torec vernam genen boet,
- 2300 Doe ginc hi hem wapinen nadas,
 Ende nam doe orlof an Ydras
 Ende die scone vrouwe mede,
 Ende seide hi wilde gaen ter stede
 In dat scep, dat secgic u.
- 2305 Ende si ontrident hem sere nu,
 Maer dat was een dinc die nine diet;
 Hine liet om al die werelt niet.
 Sijn ors beval hi sinen ward
 Ende ginc int scep daer ter vard.
- 2310 Ende doe hi in dat scip quam,
 Dat scip sine vlucht nam,
 Ende voer henen met selker vloge

*

- Als een piel ut enen boge.
 Ende hi ne sach niemane daerin,
 2315 Die tscip stierde meer noch min.
 Dus vloecht henen toter none:
 Ende rech bi enen merchs grone
 Daer bleef tscip staende al stille.
 Torec ginc ut na sinen wille.
 2320 Ende als hi in genen mersch quam,
 Ic segt u dat hi daer vernam
 Die scoenste borch die nie man sach.
 Hi ginc daerwaerd al dat hi mach,
 Ende als hi rechte daer vore was
 2325 Sach hi ende vernam nadas
 Dattie borch es marberijn.
 Dat menechste gescrefte dat mochte sijn
 Sach hi daerin gescreven nu;
 Die menechte joncfrouwen, secgic u,
 2330 Ende vrouwen ende joncheren also wel,
 Die speelden menegertiren spel,
 Scaecs, wortaflen, dansen, reien:
 Met voglen, met honden, si hen meien:
 Van minnen leerde daer elc die wilde.
 2335 Doe dit sach die riddere milde,
 Ginc hi inwaerd, ende hi sach
 Waer een groet riddere lach,
 Die seide: 'Hier sidi qualijc comen,
 Want u lijf werd u genomen,
 2340 En si dat gi cont onder gedaan
 Mi oft enen minen baroen;
 Ende eest dat gine maect mat,
 Sonder waen, ic sal u nadat
 Bringen in u behout daer naer.'
 2345 Torec seide: 'Here, sonder scamp
 So nonsecgic niet den camp:
 Onser een ontguldet metten live
 Eric hier in gevangen blive'.
 Die werd seide tot Torec doe:
 2350 'Gi selt beiden tot margen vroe,
 Ende hierenbinnen salic u leiden

* vs. 2317, *rech*, J. *recht*, *merchs*, lees: *mersch*; vs. 2332, *wortaflen*, lees: *worptaflen*; vs. 2344, na dit vers ontbreekt minstens één regel.

*

- In die camere van wijsheiden:
 Daerin soe mogedi leren mede
 Van wijsheden ende van hoveschede
 2355 Ende van vrouden alretire'.
 Torec antwerde den werd scire:
 'Live here, dat laet mi scouwen!
 Ende hi gelovet hem bi trouwen.
 Men dede Torec daer ontwapen.
 2360 Doe gingen eten heren ende knapen,
 Ende naden etene poget men saen
 Daer om een slapen gaen.
 Ende des ander dages vroe
 Es Torec opgestaen alsoe
 2365 Ende quam gegaen te sinen werd
 Om die dinc die hi begert
 Te siene nu: dat jugement.
 Die werd nam Torec omtrent
 Ende leidene ter camere daernaer
 2370 Ende seide: 'Ic wille gi wet vorwaer,
 Datter nie binnen quam man
 Dan gi, diericker in sal leiden'.
 Doe gingen sire in alle beide.
 Van soffire glase, van maerberstene
 2375 Was die camere gemaect rene:
 Venstren, doren, van metale,
 Gasine vinsteren van cristale.
 Also alsict int romans hore,
 So waren die sittene van yvore.
 2380 Die oude vrode daer binnen saten,
 Die onderlinge spraken van maten.
 In die camere so was oec
 Dire specie, die wel roec,
 So dattie lucht so soete was,
 2385 Die siec was dat hi al genas.
 Torec was vro alsi daer quam.
 Die riddere, diene met hem nam,
 Die namene daer in sijn geleide.
 Si gingen daer bi sitten alle beide.
 2390 Doe sprac daer een vanden ouden:

* vs. 2372, *diericker*, *J. dinicker*; vóór dit vers ontbreekt minstens één regel; vs. 2377, *Gasine*, *J. Glasine*.

*

- 'In weet gene beter vrouden
 Dan te horne goede wort.
 Die vroetscap weet, brinse vort:
 An goede worde es gewin.
 2395 Nochtan es menech, die daer in
 Mach geleren luttel goet:
 Dat doet der liede dulle moet;
 Nadien dat elc hevet sin,
 Soe gaet hem die wisheit in.
 2400 Nu sprewi vander werelt echt'.
 Daer sprac een: 'Dat donct mi recht,
 Dat wi doch den hogen heren
 Doen in talen en lettel eren:
 Dies willewi irst van hen spreken.
 2405 Si donken mi alle doget breken,
 Si verderven die werelt al;
 Bi hen soude rechte groet ende smal
 Hem castien tgemene diet;
 Nu eest al valsc ende el niet:
 2410 Verkeest si al sijn vander eren.
 Si souden die clene leren,
 Maer si sijn alle staelblind,
 Ende volgen tweges niet en twint;
 Alsoe die blinde den blenden leet,
 2415 Deen volgt den anderen daer hi geet'.
 Een oude sprac, ende wilse leren:
 'Hets scade vanden lansheren;
 Als een here ter quaetheit keert,
 Al een lantvolc es onteert.
 2420 Seker sijt van deser sake:
 Alsoe dat hoeft es tongemake,
 So sijn alle die lede swaer.
 Ende oec wetic over waer,
 Dattie grote die clene leren,
 2425 Gaet te scanden, gaet te eren.
 Als lansheren sijn van fellen doene
 Scamens hen te min die barone,
 Anders consijs niet geleesten,

* vs. 2393. *brinse*, J. *brincse*; vs. 2410, *verkeest*, Dr. Verdam leest *verkeert* (Zie Tekstcritiek, 1872, bl. 25).

*

- Dat irst tquaet comt van den meesten.
- 2430 Dus es, dat gemene diet
Die quaetheit en scuwet niet.
Vromecheit es sere verleget,
Wantmer in lettel hove pleget
Datwi nu souden heten lof,
- 2435 Want alle doget nemet of:
Dies willicet over recht kinnen,
Ens gene doget, sine comt van minnen'.
Die oude sweech, die dit bediede.
Een ander sprac: 'Here, die liede
- 2440 Striden nu, wele beter si
So hovescheit en miltheit daerbi,
Soe vromecheit, sin ende mate.
Nu wiest hier op die rechte strate'.
Doe spraker een ter selver stede:
- 2445 'Ic houts mi an die hoveschede:
Die dorpere es, ne twivelt twint,
Hine werd nemmer wel gemint:
Daerombe so prismic hoveschede,
Soe doet God entie werelt mede:
- 2450 Hets ene sake ende ene minne,
Want si comt van hogen sinne'.
Een ander sprac: 'Wien dat dere,
Vromecheit prismic oec sere;
In horde nie van bloden secgen,
- 2455 Datmen prijs an hem mochte leggen.
Mijn meester sprac, die niet en loech:
"Starcheit maect den mengen hoech,
Daer sin toe es ende gemate".
Die milde es ende besie die strate,
- 2460 Die sere inge es ende oec smal.
Dulle gichte onteret al:
Te vele geven ens geen prijs,
Hets dompheit in alre wijs.
Mate es goet in allen spele,
- 2465 Daerne es te luttel no te vele;
Met rechte prismense in aventuren,

* vs. 2429, *tquaet*, J. leest: *quaet* en schrijft na *geleesten* eene dubbele punt; m.i. ten onrechte.
Ook in het volgende vers is bij J. de interpunctie anders; vs. 2459 *es ende besie*, J. *es, besie*.

*

- Want si mach lange geduren.
 Nu sijn dulle liede daer jegen,
 Die wanen sin ende mate plegen,
 2470 (Dat sijn daer ic ane nu taste,)
- Ende haer goet houden so vaste,
 Ende dat goet also verkisen,
 Dat si die ziele ende ere verlisen.
 Si houden meer dan hen es goet.
 2475 Ende die dulle hi verdoet;
- Maer dats een volmaect man,
 Die sin ende mate houden can.
 Soe goet es mate, dat verstaet,
 Dattie ere bi hare gestaet.
 2480 Dit houdic over gerecht orconde,
 So wat somen gepinsen conde;
 Wat soe in ertrike es goet,
 Es in maten al behoet'.
 Dit loveden si alle geheel
 2485 Ende hildent vore recht ordeel.
 Een ander sprac als hi sach stade:
 'Ay here, ende hoe grote scade
 Eest van dien dat gi spreect,
 Datment nu algader brect!
 2490 Lettel hortmen na gode bispele:
 Der quader sijn nu alte vele.
 Selc kint die doget ende houdet quade:
 Die werelt es van losen rade.
 Conste was wilen groet gewelt;
 2495 Nu neest anders niet dan gelt.
 Die rike es nu wel gehort:
 Men trecten tallen steden vort,
 Wat hi spreect si lovent alle.
 Est datten armen spreken gevalle,
 2500 Wat dat hi spreect, merket des,
 Men seget, dat al dulheit es.
 Dwaes ende gec es sijn name.
 Armode es grote scame:
 Den armen es lichte mesciet.
 2505 Al doet hi wel, men achtet niet:
 Hi es recht in deser manire

* vs. 2502, *gec* lees ik in 't handschrift, J. *goc*.

*

- Dat es ene grote rivire,
 Entie loept onder die eerde.
 Armoede es grote onwerde;
 2510 Si dect al des minscen doeget,
 Miltheit, scoenheit ende joget.
 Tongemake es darne milde,
 Ic wane hi vrec wesen wilde;
 Penst ho hem es ende bederft;
 2515 Hi bepenst hem menechwerf:
 'Owi, ende oft ic nu ware rike!
 In liet dor geen goet, sekerlike,
 In soude verteren ende geven
 Dor Gode, dor ere, al min leven.
 2520 Hine mach, na dat hem behovet:
 Dies wert hem therte bedrovet'.
 - 'Nu spre wi van hen, die geven:
 Al es die meltheit sere bleven,
 Vrecheit es gewassen sere.
 2525 Meltheit ne rest hem nembermere,
 Vrecheit heft die werelt dorgaen.
 Quaet cruet es gewassen saen.
 Ic seg dat na minen wane,
 Int breken vander mane
 2530 So was alle doget geboren'.
 Dit ordeel prisen alle diet horen.
 Ene joncfrouwe es opgestaen
 Ende sprac vore die magede saen:
 Haer minne prist si vor al die vrouwen,
 2535 So dat si alle op hare scouwen.
 Nu hort ho dit vonnesse verginc.
 Met luder stemmen sijt anevinc,
 Ende seide datter magede minne
 Es edel ende van reinen sinne,
 2540 'Want die maget es scone ende rene
 Recht als die rose es scoenst allene
 Ende die bogaerd oec es. Van allen

* vs. 2542, Vlg., J. vraagt, of men ook lezen moet:
*In dien bogaerd. Oec es van allen
 Vrouwen die rose afgevallen.*
 Ik stel voor te lezen:
*Recht als die rose es scoenst allene
 Ende begaerd (van begaren) oec es. Van allen
 Vrowen sijn die rosen afgevallen.*

*

- Vrowen sijn die rosen afgevallen,
 Ende oec al ontaen, mogedi kinnen;
- 2545 Bedie salmense te min minnen,
 Dan die magede, secgic echt.
 Dit vonnesse wisic overrecht.
 Twi settet ieman sinen moet
 Daer een ander sinen wille doet?
- 2550 Oec merct an u ter stonde,
 Waer soe vaer es ende sonde,
 En mach gene joie sijn volmaect:
 Dit leerde mi I man welgeraect'.
 Ene vrouwe, die dat horde,
- 2555 Antwerde doe ten irsten worde:
 'Joncfrouwe, spreecti diets oft walsc?
 Wat datgi segt es vals.
 Nembermer ward joncfrouwe
 Manne te minne so getrouwe,
- 2560 Dat haer lief iet mach verstaen.
 Al brinct si hem in goden waen,
 Nembermer doet si hem te bet.
 Bedecte minne es een loes net.
 Ene joncfrouwe houtene sevene
- 2565 An hare wel met troest te gevene:
 Haer word dats cranc fundament.
 Het duvel, diet al scent,
 Die hare bedriget soe gereet,
 Bedie si doet hem menech leet:
- 2570 Dien si meest mint int covent,
 Dien doet si den meesten torment;
 Als hi dan waent sijn ongeval
 In corten tiden verwinnen al,
 So eest al verloren op ene wile.
- 2575 Joncfrouwen troest es al gile;
 Maer die vrowen minne hort ende sprake,
 Dat es ene volmaecte sake:
 Sine bedriget none hoent,
 Want si hare minne toent.
- 2580 En mach scaden niet en twint
 Datmen gode vrouwen mint.

* vs. 2564, *houtene*, J. *houtere*; vs. 2567, *Het duvel diet*, J. *hets die duvel, die*.

*

- Haer vroetscap es so menechfout,
 Dat si niemanne sijn pine onthout.
 Ende dats te prisene utermaten,
 2585 Dat si weet wat doen ende laten.
 Si es bat dan die maget geleert:
 Si weet wel waermen die saken kert.
 Also vele also hovescheit bat staet
 Dan loescheit doet ende baraet,
 2590 Soe es vrowen minne, wient behaget,
 Beter vele dan der maget'.
 Som prisden si der vrouwen wale,
 Ende som der joncfrouwen tale.
 Eer die dach leet al geel,
 2595 Waser gewiest menech ordeel
 Van so menegerhande seden,
 In caent gesecgen tesar steden;
 Derre materie es noch vele.
 Dies cortict u metten bispele.
 2600 Toten avonde horden si dat spel.
 Torec behages harde wel:
 Geen spel haddire vor genomen.
 Doe dat avontmael was comen
 Doe name metter hant sijn waerd
 2605 Ende seide: 'Gawi thuiswaerd;
 Hets avont hier itoe, nu siet'.
 Torec seide: 'Dats groet verdriet,
 Dat hem die dach haest so sere;
 In words mode nembermere
 2610 Te horne dese dachcortingen'.
 Mettesen worde si danen gingen.
 Torec bleef daer der dage drie,
 Ende elkes dages so ginc hie
 Ter cameran van den jugemente,
 2615 Ende horde vele parlemente,
 Die hem bequamen harde wale.
 Derts dages, naden avontmale,
 Also gespeelt hadde dies luste,
 Ginc elc daer te sire ruste,
 2620 Ende slipen tot die dach ginc ane.

* vs. 2589, *doet* lees ik, terwijl J. *doer* leest. (Zie Gloss. op *doer*); vs. 2604, *name*, J. *namen*.

*

- Ende Torec wilde varen dane;
 Ende als hi die ogen heeft ontaen,
 (Hier mogedi wonder groet verstaen)
 So vant hem daer die jongelinc
 2625 Daer hi irst te scepe inginc.
 Van wondere sach hi harentare,
 Idoch werd hi wel geware,
 Dat hi daer nu was, sonder waen,
 Aldaer hi te scepe was gegaen.
 2630 Doe pensdi om sinen goden waerd
 Ende om Morele mede, sijn paert.
 Thans ginc hi daer opt lant,
 Ende tot Ydas huse te hant.
 Ende doen Ydras dat heeft verstaen,
 2635 Heeft hine harde wel ontfaen,
 Ende hi vrachde Torecke saen
 Hoe hi den scepe ware ontgaen.
 Ende Torec telde van inde toerde
 Dat hi sach, van worde te worde.
 2640 Si hadde daer doe menege sprake.
 Des nachts was hi wel te gemake:
 Des margens heeft hi orlof genomen,
 Ende es so verre henen comen,
 Daer hem die wech es gewiest
 2645 Ter joncfrouwenwaerd, diemen hem priest.
 Derwaerd es hi in veerden nu,
 Maer een dinc benaemt hem, secgic u;
 Want een tornoy was genomen
 Om die joncfrouwe daer hi met was comen,
 2650 Daer hi om vacht enen camp
 Jegen Ywaine, sonder scamp.
 Nu heeft die een here verstaen,
 Die den tornoy heeft ontfaen,
 Ende die Myduel was genant,
 2655 Dat een riddere leet dor sijn lant.
 Doe sindi XXX. ridders dane
 Ende geboet hen Torec te vane,
 'Die sonder orlof hier ridet nu.
 Maer en quetssets niet, des biddic u'.
 2660 Si reden so verre, dat si quamen

* vs. 2633, *Ydas*, *J. Ydras*; vs. 2640, *hadde*, lees *hadden*.

*

- Daer si Torecke doe vernamen,
 Torecke, den edelen man.
 Die ene .XV. gingen hem an.
 Doe stac hire enen met sinen spere
 2665 Daer hi daerna nembermer were
 Ne dede, want hi viel doet.
 Doen trac hi ut sijn swaerd al bloet:
 Daer ginc hi houwen ende kerven:
 Vanden .XV. dede hire sterven
 2670 Drie, ende wondere twee aldaer.
 Doe quamen die ander .XV. daernaer
 Ende gingen hem doe alle an,
 Ende velden daer den stouten man,
 Ende bonden hem vote ende hande,
 2675 Ende vordene wech also te hande
 Te Myduellewaerd, haren here.
 Si clageden over hem do sere
 Ende seiden dat sijn neve aldare
 Van Torecke ter doet gewont ware.
 2680 Doe seide Myduel: 'Nu legt gevaen
 Den dullen riddere; hi heft mesdaen'.
 Torec seide: 'Dits u onnere.
 Wat sochte u neve onder min spere?
 Ic moeste mi weren, sonder waen'.
 2685 Doe leidemen Torecke daer gevaen
 In enen dipen kerker te hant,
 Daer hi stanc ende worme in vant.
 Daer lach hi III. dage also wel.
 Doe quam te heme Myduel
 2690 Ende seide: 'Torec, ic heb u gevaen,
 Ende gine moget niet ontgaen
 En si bi mi, dat secgic u;
 Maer wildi mi in staden staen nu,
 Ic sal u ute laten comen.
 2695 Ic hebbe enen tornoy genomen
 Jegen enen riddere starc ende cone
 Om ene joncfrouwe overscone,
 Die utermaten sere minne.
 Ende wie so den tornoy verwinne,
 2700 Hi sal die joncfrouwe hebben daernaer.

* vs. 2665, *Daer*, J. *Dat*; vs. 2698, *Die*, lees *Die ic*.

Woudi mine wapene dragen daer,
 Ende torniren in mire gelike,
 So mocti mi van minnen maken rike'.

Doe antwerde Torec ende seide:

- 2705 'Magic met dus cleinen arbeide
 Comen ut desen vulen stanke,
 Ic geloeft u te hondert danke'.
 Doe liet hi Torecke uten rouwe,
 Ende hi gelovet hem bi sire trouwe.
- 2710 Men dede Torec wel te gemake.
 Myduel ontboet na die sake
 Sijn ridders, dat si comen souden:
 Hi wilde met hen hof houden.
 Daer quamen yraude ende spelmanne,
- 2715 Die hi alle gichte danne;
 Ende ridders ende oec knapen,
 Die gaf hi orsse ende oec wapen,
 Soe dat sine alle loveden daer.
 Nu quam die tornoydach daernaer,
- 2720 Dattie tornoy geleet was,
 Ende Myduel nam hemelijc nadas
 Torecke ende X ridders mede,
 Die wisten sine hemelijchede,
 Ende voeren ten tornoye alsoe.
- 2725 Ende alsi daer bi quamen doe,
 So voren si in een bosch aldaer:
 Doe deden si Torec wapenen daernaer
 Met Myduels wapine gereet,
 Ende Myduel hemelijc henen reet
- 2730 Thuswaerd, ende liet Torec int dal,
 Die vor hem torniren sal.
 Nu es die tornoy wel vermeten
 Van M ridders opgeseten.
 Nu was van Myduels wedersake
- 2735 Ginder nu soe grote sprake:
 Men seide dat hi daer metten live
 Meer dede dan enege vive,
 So dat hi hadde alt gecri.
 Men vrachde do waer Myduel si.
- 2740 (Hi es ontsloopen nu ter steden.)
 Mettien quam Torec daer gereden.
 Een grave quam in sijn gemoet,

*

- Dien stac hi dat hi vallen moet.
 Hi hevet dat ors saen gevaen
 2745 Ende sindet den sieken lieden saen,
 Datten God behoeden moete.
 Doe reet hi in die meeste rote.
 Ende stout riddere quam in sijn gemoet,
 Dien dedi beten oec te voet.
 2750 Dit ors gaf hi den yrauden daer.
 Een ander wan hi noch daernaer,
 Dat gaf den spelliden ter stede.
 Doe riepsi ende yraude mede:
 'Ha ha! Myduel, Myduel!
 2755 Hi heeft den prijs ende niemen el;
 Hi es die beste vanden velde:
 Hi es genindech, cone ende melde!
 Dus wan daer Torec optien dach
 Wel C orsse. Ende doen dat sach
 2760 Myduels wedersake,
 Was hijs sere tongemake,
 Ende reet op Torecke sonder mee,
 Ende brac sijn spere op hem ontwee.
 Hi waende wel dat Myduel ware.
 2765 Ende Torec stac op hem daernaere,
 Ende geraecten daer soe wel,
 Dat hi metten perde neder vel;
 Ende Torec nam daer sijn paert
 Ende boet hem weder metter vaert,
 2770 Ende hi sater op nadien.
 Ende elc nam een spere mettien,
 Ende quamen echt te gadere doe.
 Ende Torec stakene ter eerden soe,
 Dat hi lach in onmacht neder,
 2775 Ende nember en tornierde daernae seder.
 Ende Torec voer in die meeste porsse:
 Hi deetse tumen vanden orsse.
 Daer dorste nieman sijns ontbeiden.
 Doe ripen si alle ende seide,
 2780 Yraude, spelman, arme, rike:
 'En es in ertrike sine gelike:
 Den tornoy heeft hi verwonnen all'

* vs. 2748, *Ende*, lees: *Een*; vs. 2752, *Dat gaf*, lees: *Dat gaf hi*. vs. 2779, *seide*, J. *seiden*.

- Dit sach die joncfrouwe groet ende smal,
 Daer si was ten vensteren gestaen,
 2785 Wat dat Torec hevet gedaen.
 Si seide: 'Myduel hevet al verwonnen:
 Ic moet hem mire minnen onnen!
 Doe reet si te hem ende seide: 'Here,
 Gi hebt om mi gedient so sere,
 2790 Dat ic moet bliven u vrindinne'.
 Doe seiden die ridders ten beginne,
 Die vanden dingen wisten nu:
 'Joncfrouwe, onse here, dat segwi u,
 En mach nu niet vele spreken;
 2795 Hi es vanden tornoye sere ontsteken
 Ende verwarmt. God hoede u!
 Wi bringene saen hier weder tu'.
 Dus sijn met Torec thus gevaren
 Ende seiden dit Mydule aldaren,
 2800 Die in ene camere hemelijc was.
 Doe dedemen die mare lopen das,
 Dat hi gequetst ware van slagen,
 Ende hi en lettelt moeste dagen.
 Ende des derdes dages es hi comen
 2805 Ende heeft sijn lief te wive genomen.
 Daer was spel ende bliscap groet;
 Maer Torec, diese hem wan al bloet,
 Reet smargens wech hemelijc vorwaer,
 Ende liet hen hebben haer brullocht daer.
 2810 Dus latic die brullocht aldus wesen
 Ende sal vort van Torec lesen.

XII. [*Hoe Torec den roden ridder doedde.*]

- Daventure gewaget daernaer:
 Doe Torec was gesceden van daer,
 Quam hi savons spade gereden
 2815 Daer hem II ridders herberge deden.
 Ende doe si wisten wie hi was,
 Ende wat hi sochte, seidense na das,
 Dat en dietde hem niet een haer,
 'Want één wech gaet tot daer

- 2820 Ende nemmer; ende oec desen
 Hoden nacht ende dach II resen;
 Ende daer tinden staet een wout,
 Daer wacht den wech een ridder stout,
 Rogard, met X ridders fier,
- 2825 Ende es der joncfrouwen forestier.
 Gine mochter in gere maniren comen,
 Al sout u al die werelt vromen'.
 Ende Torec seide: 'Wats gesciet,
 In liets om al die werelt niet,
- 2830 In soude die joncfrouwe varen sien'.
 Des margens nam hi orlof mettien,
 Ende es so verre gereden comen
 Dat hi die porte heeft vernomen,
 Want der resen en vant niet hier:
- 2835 Si waren metten forestier
 Int wout jagen, sonder waen.
 Dus eest Torecke wel vergaen,
 Want hi an die porte reet
 Dat hi noch en vacht no street.
- 2840 Die resen quamen vander jacht,
 Ende hebben enen ever bracht,
 Ende vonden Torec vor die porte staen.
 Die een ran op hem daer saen;
 Ende Torec dorreet den genen daer
- 2845 Ende den anderen oec daernaer,
 So dat si beide bleven doet.
 Doe reet hi met haesten groet
 Ter portenwaerd utermaten,
 Maer die portier wils niet in laten.
- 2850 Ende hierenbinnen quam daer Rogart,
 Die daer here was ende ward;
 Ende Torec bat hem herberge saen.
 Hi herbergeden gerne doe, sonder waen.
 Doe seide Torec oppenbare:
- 2855 'Mi ware leet dat u portenare
 Portier ware van hemelrike:
 Ic blever dan buten, sekerlike'.
 Dus voer hi metten waerd in.
 Knapen quamen int begin
- 2860 Ende ontwapenden Torec daer.
 Doe quam groet geruechte daernaer,

*

- Want die jagers quamen gaende,
 Sere haer hande al slaende,
 Ende seiden haer resen waren doet.
 2865 Doen sagen si Torec al bloet
 Ende seiden dat hijt hadde gedaen.
 Doe werd Torec ginder gevaen.
 Rogard vrachde hem wie hi ware.
 Ende hi seide doe oppenbare
 2870 Dat hi Torec hiete, scire,
 Ende dat Ydor vander Baserrivire
 Sijn vader ware, diene wan.
 - 'Ja', sprac hi, 'so sidi die man,
 Die den cyrkel soect met gewelt,
 2875 Ende mire joncfrouwen onterven welt!
 Nu moetti bliven hier gevaen.
 Vaste legte inden kerken saen!
 Torec seide: 'Dat ware verranesse,
 Leitdi mi nu in gevancesse,
 2880 Want gi herberget mi selve hier'.
 Doe quamen daer II ridders fier,
 Die Rogards kinder waren,
 Ende leitden Rogarde besiden daernaren
 Ende seiden: 'Here, dit ware traisoen,
 2885 Woudi uwen gaste dit doen;
 Wi soudens lachter hebben embermere.
 Maer herbergetten nu ende doet hem ere,
 Ende latten mergen henen varen;
 Ende wi .XV. selen hem naren
 2890 Riden ende seelne dan vaen.
 Dat donct ons, here, bat gedaen'.
 Dit dochte den vader en goet raet.
 Doen toendemen Torec goet gelaet;
 Ende men ginc eten metter vard,
 2895 Ende daerna gincmen te bedeward.
 Ende des ander dages harde vroe
 Stonden die .XV. op alsoe,
 Ende reden wech doet begonde dagen,
 Ende deilden hen in tween lagen.
 2900 Ende Torec es oec opgestaen

* vs. 2877, *legte, J. legten*; *kerken, J. kerker*; vs. 2895, *bedeward, J. beddeward*.

- Ende wapendem ende reet wech saen.
 Ende hi quam ter ere lagen saen:
 Si riepen op hem: 'Gi blijft gevaen!
 Ende hi rechte doe sijn spere
 2905 Ende reet in hen met groten gere.
 Hi staker enen ter eerden neder:
 Hi sloech metten swaerde op ende weder
 Ende wonder vele daer ter stat.
 Doe quam die ander lage nadat,
 2910 Ende reden op hem te samene alle,
 So dat sine brachten daer te valle,
 Ende slogen sere ende vingen daer,
 Ende vordene den forestier daernaer,
 Dies blide was, ende sonder beide
 2915 Doe in sinen kerker leide,
 Daer donker in was ende sere stanc.
 Daer lach hi .XV. dage lanc,
 Daer hi maer at borne ende broet.
 Nu hadde die rode riddere doet
 2920 Geslegen Rogards kinder twee,
 Dies was den broderen herde wee,
 Ende spraken ten vader: 'Wi secgen u,
 Wildi onsen raet doen nu,
 Wi werden gewroken over luut.
 2925 Latewi desen riddere uut,
 Indien dat hi wilde gestaden
 Jegen den fellen vanden gewaden,
 Den roden, die onse broder sloech.
 Mocht hine doden dat ware ons gnoech,
 2930 Soe warewi wel gewroken dan;
 Want Torec es so starken man,
 Hi sal den fellen verwinnen wel'.
 Dus ginc Rogard ende dede niet el,
 Dan hi Torecke vrage das,
 2935 Oft hi dit doen wilde. Doe was
 Torec soe blide, ende seide: 'Here,
 Jaic; ende vergeve u oec embermere
 Dat gi mi nu hebt mesdaen'.
 Doe sekerdijt hem, ende daerna saen
 2940 Was Torec uten kerker gedaen,
 Ende men dedene te gemake,

*

- Dat hem gebrac van alre sake,
 Doe hi wel was genesen,
 Doe lietment saen weten na desen
 2945 Den fellen riddere vanden gewade,
 Oft si so cone ware van rade,
 Dat hi enen camp dorste bestaen
 Vander mord die hi hadde gedaen.
 Hi ontbeet: ja hi, God weet.
 2950 Doe voer Torec daerwaerd gereet
 Ende vantene opten gewade daer.
 Doe seide Torec te hem daernaer:
 'Gi sloget doet valscelike
 Rogards kinder; ende cortelike
 2955 Willic dat hier proven op u'.
 Dander ne ter stede niet nu
 Hem geantwerden van groten moede,
 Ende reet op Torec, die ander hoede
 Was, ende op hem weder reet.
 2960 Si quamen te gadere, van mode heet,
 Soe datsi haer speren braken daer,
 Ende ter eerden vielen daernaer;
 Ende haer orsse vielen mede.
 Torec spranc op daer ter stede,
 2965 Ende die ander mede oec saen.
 Doe gingen si metten swerden slaen
 Vreesselike sere ende grote slage.
 Dit geduerde toten middage.
 Doe geraecte Torec den anderen so wel,
 2970 Dat hem daer sijn swaerd ontfel.
 Doe gegreep hi Torec, sonder waen,
 Metten armen, ende waenden saen
 Onder hebben geworpen nu;
 Maer Torec warp hem, dat secgic u,
 2975 Optie harde eerde saen,
 Dat hem die ogen dochten vergaen.
 Doe trac hi den helm af daernaer,
 Ende wilde hem thoeft afslaen aldaer.
 Doe riep die gene: genade, sere.
 2980 Die forestier seide: 'Slaet doet, here,

* vs. 2942, *alre J. gere*; vs. 2946, *si, J. hi*; vs. 2949, *ontbeet, J. ontboet*; vs. 2956, *ne ter, J. ne wilde ter*.

*

- Den verradere, des biddic u.'
 Die ander riep echt: genade! nu.
 Rogard seide: 'Liechdi mi, Torec,
 Ic leide u weder inden strec
 2985 Daer gi hier vore laget in'.
 Torec was drove in sinen sin
 Ende seide ten riddere vanden gewade:
 'Nu nemt uwen helm met goden staden
 Ende bintene vast, ende weert u nu:
 2990 Dese genade so gevic u;
 Maer hierna bid mi genade nemmere'.
 Des dancte hem dander harde sere,
 Ende stont op ende dede alsoe.
 Van irst gingen si vechten doe,
 2995 Ende vochten ene lange stonde.
 Doe sloech hem Torec ene wonde
 Int hoeft, die ginc toten tanden.
 Doe viel hi neder daer te handen
 Ende was harde scire doet.
 3000 Doe was Rogarts bliscap groet,
 Ende oec sire twe kinder mede.
 Si daden Torecke daer ter stede
 Grote ere, ende noetden sere
 Met hen te varne; maer die here
 3005 Ontseit al ende sciet van daer,
 Ende bat orlof an hen daernaer.
 Nu latic van Rogarde staen,
 Ende vort van Torec doen verstaen.

XIII. Hoe Torec josterde jegen sinen oem ende jegen al die vander tavelronden.

- Nu gewaget daventure
 3010 Dat Torec reet ter selver ure
 Also vord al dien dach,
 Savons te eens ridders lach,
 Daer hi wel was ontfaen.
 Doe die weerd hadde verstaen,
 3015 Dat hi doet hadde vanden gewade

* vs. 3008, vort, J. *sal*; vs. 3012, *Savons*, J. *Ende savons*.

- Den fellen riddere sonder genade,
 Dies was hi utermatene blide;
 Want hi was sijn viant te dien tide.
 Om dit ontfinc hine wel aldaer,
 3020 Ende dedene III dage bliven daernaer
 Om te genese sine wonden.
 Ende daerna reet ten selven stonden
 Die riddere ende wijsde Torec saen
 Ware die casteel ware gestaen,
 3025 Daer die cyrkel binnen was.
 Doe nam Torec orlof na das
 Ende dancte den riddere sere der vard,
 Ende reet vaste daerward,
 In gepense van groter minnen.
 3030 Doe sach hi comen hierenbinnen
 Ene die alre scoenste maget,
 Die hem soe overwel behaget:
 Si quam op een teldende pard,
 Met groter sierheit wel beward.
 3035 Vor hare sach hi knapen comen,
 Die ene tente brachten somen,
 Ende some brachten si gode spise,
 Wel gereet na harre wise.
 Torec heeft die joncfrouwe gemoet,
 3040 Ende heefse minlike oec gegroet.
 Doe seitsi: 'Here, God lone u!
 Siet, dit paulioen sentmen u nu
 Al hier te slane tuwen dele,
 Daer in te drivene uwe rivele;
 3045 Ende dat gijt hier doet slaen ter stede;
 Ende eten ende drinken sint si u mede'.
 Doe sloechmen gene tente metter spoet:
 En sach nie man gene so goet.
 Men dede Torec te gemake daer
 3050 Van etene, van drinke, ende daernaer
 Ginc hi hem verwandelen saen;
 Ende die joncfrouwe es met hem gegaen.
 Doen besach hi den casteel,
 Daer sijn herte in was een deel.
 3055 Doe vernam hi saen daer mettien
 Ten cantele udewaerd sien
 Die scone, die smale, dies geloeft,

*

- Ende metten cyrkele op haer hoeft.
 Ende doenre Torec werd geware,
 3060 Bleef hi altenen siende op hare.
 Ende doe die joncfrouwe die tente sach
 Ende wist si niet watter ane gelach,
 Ende ginc vaste neder te dale,
 Ende riep haer ridders in die zale
 3065 Ende dede hen verstaen aldaer
 Vander tenten al oppenbaer,
 Ende vanden riddere die daer stoet:
 - 'In weet oft es om onse goet;
 Gaet ende vernemet ons nu saen,
 3070 Wat si willen anegaen'.
 Dus sijn II ridders gegaen daernare
 Ende vrachden Torec wi hi ware,
 Ende wat hi sochte daer ter stede.
 Torec antwerde hem gerede:
 3075 'Ic hete Torec, wet dat scire,
 Ende Ydor vander Baserrivire
 Es min vader, ende ic soeke mede
 Die joncfrouwe ende den cyrkel bede'.
 - 'Dats dulheit', seiden die ander, 'groet.
 3080 U staet eer te blivene doet
 Eer u dit gesciet; Godweit,
 Gi staet bat af derre sotheit'
 Torec seide: 'Dit moet wesen,
 Wire om sterft oft sal genesen'.
 3085 Dus sijn si gesceden van daer,
 Ende seident haerre joncfrouwen daernaer,
 Dat hi omden cyrkel comen ware,
 Ende hi oec die scoenste ware,
 Die nie man met ogen sach.
 3090 Doe si des horde gewach,
 Wassi welna gevallen in onmacht,
 Want si minde dach ende nacht,
 Ende hadde gedaen wel III jaer;
 Maer si decket sere, vorwaer.
 3095 Deus, dat Torec nine wiste
 Dat haer herte dus was in twiste!
 So soudijs wesen herde vroe.

* vs. 3062, *Ende*, J. *En*; vs. 3092, *minde*, J: *minden*.

*

- Die joncfrouwe seide: 'Raet mi hier toe,
Wat mi best es gedaen!'
- 3100 Een vroet riddere es opgestaen
Ende seide: 'Joncfrouwe, wi hebben vernomen,
Dat dese riddere es een der blomen
Van allen ridderen van ertrike,
Ende wel geboren dire gelike;
- 3105 Ende gi hebt enen eet gedaen,
Dat gi nembermer ne selt ontfaen
Man te nemene, hi ne si
So starc, so vrome, so dat hi
Alle die van der tavelronden
- 3110 Af moge steken op ere stonden.
Men lecge hem dit te voren saen:
Wilt hi dit dor hare anegaen,
Ende conde hise alle gesteken ave,
Ic riede wel dat menne u gave,
- 3115 Wilde hi dan nemen daernaer'.
Die joncfrouwe seide doe oppenbaer:
'Raetdi mi dit alle gadere nu?
Ic set al minen raet ane u'.
Doe seiden si alle, het docht hen goet.
- 3120 Doen sendemen weder metter spoet
Die selve II, hen waest geladen,
Die irstwaerf die boetscap daden.
Ende Torec was bider joncfrouwen geseten
In die tente, ende soude gerne weten
- 3125 Hoe si hiete, ende wi si ware,
Ende wanen si also quam dare.
Si seide: 'Gi selet noch wel weten'.
Doe quamen die ridders daer vermeten
Ende seide Torec die boetscap saen,
- 3130 Ende vrachden oft hijt wilde anegaen.
Torec seide: 'Ja ic, bi mire trouwen,
Dit willic angaen dor mire joncfrouwen;
Ende eest dat mi haerre een doet tumen,
So willic dan haer lant rumen;
- 3135 Ende magicse afgesteken daerna,
Willic dat si te minen wille sta.

* vs. 3112, *hare*, J. u; vs. 3115, *hi dan*, J. *hi u dan*; vs. 3129, *seide*, lees; *seiden*.

*

Nu segt mi, waer men joesteren sal'.
 - 'Vor dese zale, in dit dal,
 Salmen Arturs ridders ontbieden'.

- 3140 Mettien die ridders henen scieden
 Ende seide der joncfrouwen dese dinc,
 Die vaste sinde tot Arture den coninc,
 Ende bat dat hi hare te deser stonde
 XL ridders sende vander tafelronde,
 3145 Die vroemste alle, utvercoren,
 Die te sinen hove behoren,
 Om te josterne om prijs, om ere.
 Ende hirenbinnen aysierdem sere
 Torec met gerre sconre joncfrouwen.
 3150 Hi vergat doe alles rouwen.
 Ende op enen tijt saen daernaren
 Es si heme hemelike ontvaren.
 Ende does Torec geware werd,
 Sat hi heimelike op sijn pert
 3155 Ende es hare na gevolget nu,
 Tot enen gewade, dat secgic u,
 Daer hi enen riddere vant,
 Die sinen breidel nam bider hant
 Ende hiltende daer ende seide: 'Twaren,
 3160 Gi moet dese joncfrouwe laten varen'.
 Torec seide: 'Laet mi riden!'
 - 'Gine riet nigeren te desen tiden',
 Sprac die ander daer ter stat,
 'Gi oft ic en sijn eer mat'.
 3165 Mettesen worden elc anderen rumet
 Op aventure wire tumet.
 Si reden te gadere ende staken,
 Dat haer speren beide braken.
 Doe trac Torec daer sijn swaerd:
 3170 Doe sprac die ander metter vaerd:
 'Torec, laet u swaerd ongetrect;
 U werd min doen alhier ontect.
 Ic ben die gene, wildijt horen,
 Die driewaerven hier te voren
 3175 Jegen u josteerde, somwile roet,
 (Daer elc gaf anderen enen stoet)

* vs. 3141, *seide*, J. *seiden*; vs. 3162, *riet*, lees *rijt*.

- Ende somwile sward, somwile wit.
 U mach wel gedinken dit.
 Oec leitdic u te perlemente
 3180 In die camere van jugemente:
 Ic ben oem van uwer moder;
 Oec benic der gerre broder
 Die dat paulioen u gaf,
 Daer gi wel sijt werdech af;
 3185 In u es doget ende milthede,
 Ende gi sult oec winnen gerede
 Den cyrkel ende die joncfrouwe waerd'.
 Doe warp Torec wech sijn swaerd
 Ende namene in sine arme saen.
 3190 Daer liet hem sijn oem verstaen
 Vander cyrkele al die waerhede,
 Alst hier vore gescide mede.
 Oec bedietdi hem al die dinc,
 Die doe om den cyrkel ginc;
 3195 Van alden stenen, diere in sijn,
 Daerof seidi hem den fijn;
 Ende oec so seidi hem na des
 Dat hi in alfs gelike es.
 Doe nam hi orlof daer ter stont
 3200 An Torecke ende hiten varen gesont;
 Ende Torec kerde ter tentenwaerd,
 Daer hi wel was achterwaerd,
 Want daer waren knapen gnoech,
 Die hem daden sijn gevoech;
 3205 Ende si seiden: 'Here, wet wel dat,
 Alse lange als gi sijt hier ter stat,
 Soe seldi van ons gedient sijn,
 Ende gnoech hebben broet ende wijn'.
 Des was Torec vroe ende blide.
 3210 Ende binnen desen selven tide
 So sijn die boden te Kardoel comen,
 Die de boetscap hadden genomen.
 So quamen vor den coninc saen
 Ende hebben haer boetscap daer gedaen.
 3215 Si seiden dat bade die scone maget,
 Die den diren cyrkel draget,
 Dat hi daer XL ridders wilde sinden,
 Die beste diemen int hof kinden,

*

- Daer si woent, te Blancemont;
 3220 'Daer es een riddere, dat si u cont,
 Diese alle af steken moet,
 Sal hi den cyrkel winnen goet;
 Want min joncfrouwe hevet gesworen'.
 Die coninc sprac: 'Nu vard voren
 3225 Ende segt hare, dat ict gaerne doe'.
 Doe voren die boden wech alsoe.
 Binnen dien hem Torec bedinct,
 Want hi hadde perkement ende inct,
 Ende wilde haer scriven een saluut,
 3230 Der scoenre metter witter huut.
 'Miraude, scone volmaecte name,
 Torec, die gerne tot u quame,
 Want hi u mint so utermaten,
 Dat hi ne weet wat doen oft laten;
 3235 Die pine, die hem therte brect,
 Ende die minne, diere in stect,
 Ende oec mede die lange quale,
 Die ic gedragen hebbe, cuesce smale,
 Ende dipe versuchten, ende swaer verhalen
 3240 Ende met swaerre herten dat betalen,
 Ende alenen wachten ende haken,
 Joncfrouwe, dit doet mi nu maken
 Desen brief ende dit saluut,
 Daer ic u in sende al uut ende uut
 3245 Al min herte ende minen sin.
 Ende in can u niet gesinden min,
 Want si sijn u eygen al;
 Ende daerombe so salic groet ende smal
 Mi aventuren al hier ter stonden
 3250 Jegen die vander tavelronden,
 Om u te gewinne, soete lijf'.
 Aldus so stoet daer inden brief.
 Desen sindi hare heimelike,
 Ende si ontfinckene blidelike:
 3255 Ende alsine al hadde gelesen,
 Werd si sere verdroeft van desen,
 Dat hi jostiren moeste allene
 Jegen die vander tavelronden algemene.

* vs. 3251, *lijf, J. lief.*

*

- Si dochte dat hem mochte mesfallen
 3260 Jegen enegen van hen allen.
 Doe sinde si hem een vingerlijn,
 Dat verbetert niet mochte sijn,
 Ende beval den..... dat hijt drage
 An sinen vinger alle dage,
 3265 'En hi mins gedinke bi dien
 Alse dicke als hijt sal ansien'.
 Die knape heft orlof genomen
 Ende es te sinen here comen,
 Ende groettene sonderlinge van hare;
 3270 Ende doe gaf hi hem daernare
 Dat vingerlijn metten pantere:
 Het was waerd eens conincs here,
 Want die steen es zegevri:
 Hi mach coenlijc vechten daerbi.
 3275 Nu heeft Artur utegelesen
 Die ridders, die hi wilt van desen,
 Die joesteren selen varen;
 Walewein was een vander scaren:
 Hets recht, hi was der bester een.
 3280 Elc hadde enen goeden wreen;
 Ende rede so lange, dat si quamen
 Datsi Mirauden casteel vernamen,
 Daer si wel in waren ontfaen.
 Die joncfrouwe groette Waleweine saen,
 3285 Daerna die andere altemale.
 Doen riep Walewein in die zale
 Sine gesellen tenen rade
 Ende seide: 'Gi heren, het ware scade
 Soude Torec verlisen sine vrindinne.
 3290 Hi es die beste die ic kinne;
 Maer te josterne jegen ons allen
 Daer mocht hem wel ane mesfallen;
 Maer laet onse daregerden ontwee sniden,
 So mach hi ons lichte afriden'.
 3295 Doe seide Keye, die daer stoet:
 'Ondanc heb hi wie dat doet,
 Sonder gi, Walewein, allene.
 Wat soude dat volc secgen gemene

* vs. 3263, den..... dat, J. den here, dat; vs. 3265. En, lees: Ende.

*

- Dat en riddere ons allen afstake'.
 3300 Keye ginc wech metteser sprake,
 Ende si .XX. uter sale,
 Dies Keyen volgeden altemale;
 Ende die ander .XX. vor waer
 Geloefden Waleweine dit daer naer,
 3305 Dat si haer daregerden tien tiden
 Hemelijc souden ontwee doen sniden.
 Des avons waren si wel ontfaen:
 Daerna gincmen slapen saen.
 Des ander dages soude men josteren.
 3310 Doe stonden tilijc op die heren.
 Keye quam onder hen daer binnen
 Ende seide: 'Wie sal hier beginnen
 Die irste joeste? Het es tijt'.
 Walewein seide: 'Gi, die sijt
 3315 Alre gereets, ende daerna ter stede
 Algader uwe gesellen mede'.
 Doe seide Keye: 'Ic doe, entrouwen;
 Maer ic waent hem sal berouwen'.
 Keye ende sine gesellen mede
 3320 Gingen hen wapinen daer ter stede
 Ende quamen vor die tente gevaren.
 Ende Torec was oec gewapent, twaren,
 Ende Keye quam jegen hem gereden
 Ende seide: 'Vasseel, nu moetti heden
 3325 U beromelike worde becopen'.
 Mettien liet hi dors lopen
 Ende brac op Torec sinen spere.
 Maer Torec en hads gene dere
 Ende heeft Keyen afgesteken,
 3330 Dat hem dochte die rucge breken,
 Ende hadde oec ene grote wonde.
 Doe seide Torec daer ter stonde:
 'Al hietti mi nu vasseel,
 Ic ben van u versekert een deel'.
 3335 Des balch hem Grevoen, sijn sone, sere
 Ende wilt Keyen wreken, sinen here:
 Hi seide: 'Gi selet becopen, secgic u,
 Dat gi minen vader staect nu,

* vs. 3299, *en*, lees *één*.

- Ende dat gine vellet met onwerden'.
 3340 Torec seide: 'Valt oec ter eerden
 Ende hout hem geselschap mede,
 Dat donct mi dbeste nu ter stede'.
 Des balch hem harde sere Grevoen,
 Ende liet sijn ors lopen doen,
 3345 Ende op Torecke daer do stac,
 Dat sijn spere te stucken brac;
 Ende Torec stakene sere weder
 Ende veldene metten gereide neder,
 So dat hi hem quetste sere.
 3350 Doe quam Sagremort die here
 Utermatene sere verert:
 Hi waende te lange hebben gemert.
 Hi stac op Torec daer ter stont;
 Ende Torec heefften daer gewont,
 3355 Ende stakene so dat dors vel.
 In VII weken, dat wetic wel,
 Sone sal desen josterens lusten.
 Hi mach wel gaen licgen rusten.
 Het ware alte lange sprake,
 3360 Soudic van elken scriven die sake;
 Ic sal u die andere nomen bi namen,
 Die hi alle afstac te samen:
 Quarloens die coninc, sijt gewes,
 Ende Claverdus ende Meliandeles,
 3365 Amagons, Eslijs ende Conain,
 Gogogoes ende die blonde Ywain,
 Daerna Grifles ende Gravains,
 Die scone Coaers, die scone Bravains,
 Ende Gorreman ende Cocores,
 3370 Talans, Brians ende Gariës,
 Ende Glandelijs mede ter stont:
 Vele van desen waser gewont.
 Dus sijn si alle ter zalen gevaren.
 Des ander dages, sonder sparen,
 3375 Quamen die ander .XX. daer,
 Ende men ginc josteren daernaer.
 Ende Walewein was dierste man,
 Die de joeste daar began;
 Ende Torec staken af ter steden,
 3380 Maer sijn daregarde was ontwe gesneden,

*

- Ende al der andere, die quamen daer,
 Dies stac hise lichte af daernaer,
 Lancelote ende Bohorde mede,
 Mansijs en Lyliobe bede,
 3385 Ende Ywaine, conincs Uriens sone,
 Ywaine metten libaerde na tgone,
 Carados ende oec Caras,
 Ende Hestor, die sint coninc was,
 Ende Dones ende Cador ende Loös,
 3390 Boringalies ende Grazion ende Bedios,
 Daerna Tristous ende Ydeus thant,
 Ende den grave van Humberlant:
 Dese stac hi alle af, sonder waen;
 Maer soe hemelijc was dit gedaen,
 3395 Dats nieman wiste no werd geware,
 Dat ontwe waren die daremgare.
 Doe dese dinc dus was gedaen,
 Vragede die joncfrouwe Waleweine saen
 Wat hi haer riede. Hi seide danne:
 3400 'Mogedine hebben nu te manne,
 Soe sidi ene grote vrowe ter stonde;
 Ic wane men sine gelike niet vonde'.
 Dit loveden si alle diere waren in,
 Ende si noch meer in haren sin.
 3405 Dus drogense overeen daer saen,
 Dat si te Torecs tente souden gaen,
 Alsi oec daden, metter joncfrouwen.
 Walewein sprac dword met trouwen,
 Hi seide: 'Torec, u welt te manne
 3410 Miraude hebben nu vordanne'.
 Doe sprac mede dat scone wijf:
 'Hebt mine minne ende mijn lijf:
 Al settict vord in u gebot
 Gode hansichte'. 'Here Got',
 3415 Sprac Torec, 'ic geve u herte ende sin'.
 Si sprac: 'in wille meer no min,
 Sint onse herten versament sijn.
 Om te maken vast ende fijn.
 Soe nemt een cussen, het es recht:
 3420 Dus eest meer gesekert echt'.

* vs. 3384, *en*, J. *ende*; vs. 3414, *hansichte*, J. *tansichte*.

*

Doe dede hen Walewein beloven saen
Dat si die wet selen begaen.

Doe seide Keye: 'Joncfrouwe, Godweet,
Gi selet breken uwen eet;

3425 Daer sijn noch ridders ins conincs hof,
Die noch niet sijn gesteken of:
Daerbi bleefdi versworen nu'.

Doe seide Torec: 'Ic verseker u,
Dat ic dan daerwaerd varen sal

3430 Ende afsteken die, hebbic geval'.
Walewein seide: 'Wi selen alle varen daer,
Ende men sal oec houden, vorwaer,
Die brullocht indes conincs hof'.

Dus was daer gedaen thelof.
3435 Torec dede sine tente vellen.
Doe namen orlof sine gesellen,
Die daer waren met hem aldaer.
Men torste ende loet ende vor daernaer
Te Kardolewaerd met blider namen.

3440 Ende si in II milen na quamen,
Dede Torec sine tente voren doen
Sine knapen vor Carlioen,
Ende dat mense voren thof soude slaen.
Doe quamense op ene heide saen,

3445 Ende Torec wildem resten daer.
Ende Walewein voer vore, wet vorwaer,
Sinen oem te secgene, in trouwen,
Dat Torec comt met sire joncfrouwen,
Ende die .XX. die met hem waren;

3450 Ende Keye ende die .XX. daernaren
Liet hi met Torec bliven daer.
Torecke vaecte ende lach daernaer
Vrindelike in Mirauden scoet,
Die sijns en twint niet verdroet.

3455 Doen hi dus sliep, sat op gereede
Keye ende dede die andere mede
Alle opsitten ende wech varen
Heimelijc. Hier salic twaren
Van Mirauden secgen u,

3460 Ende laten Keyen varen nu.

* vs. 3440, *Ende si*, J. *Ende als si*.

XIV. Hoe Miraude Torecke was ontfuert van Ypandere.

*

- Daventure doet ons cont,
 Doen Torec lach ende sliep, ter stont
 So quam die welde Ypandere daer,
 Want hi volgede Torec naer,
 3465 Omdat hine scoffirde, alsic screef,
 Daer die aventure daervore af bleef,
 Daer hi den doden riddere wachte
 Vor sine amie met crachte.
 Nu wilt hi wreken sinen toren.
 3470 Hi quam Mirauden daer te voren
 Ende namse ende settese op sijn paert,
 Ende met hare henen ter vard.
 Doe riep si hulpe harde sere.
 Doe ontspranc Torec die here,
 3475 Ende wapende hem daer metter vard,
 Ende reet hem na op sijn pard,
 Ende gemoette enen riddere saen,
 Die hem van Ipandere dede verstaen:
 'Ende, wildi, ic leide u daer hi es:
 3480 Maer ic make u seker des,
 Dattene nieman mach gewinnen,
 Es hi te sinen castele binnen;
 Want vor die porte, wetet dan,
 Staen II vresselike moteelne man,
 3485 Die altoes derssen ende slaen,
 Datter nieman in mach gaen,
 Hine hadde meer dan goet geval;
 Dat doet met toverien al'.
 Torec sprac: 'Dore al desen
 3490 En latic min lief daer niet wesen.
 Ic hebbe so vele dor haer gedaen,
 Ic sal dit aventure saen'.
 Dus quamen si ter porten toe,
 Ende die riddere nam orlof doe.
 3495 Ende Torec reet ter porten inne.
 Ende diere boven lagen ten tinne,
 Liten die reke vallen ter vaert:

*

vs. 3472, *Ende met*, J. *Ende reet met*.

- Daer liet Moreel sinen staert,
 Maer Torec hadde genen noet.
 3500 Doe sach hi die moteelne manne groet.
 Hi nam sinen scilt opt hoeft,
 Ende sijn vingerlijn, dies geloeft,
 Ende sloech met sporen in daernaer;
 Doch haddi enen slach so swaer,
 3505 Dat hi welna was gevallen;
 Maer Moreel ontspranc met allen.
 Hi reet ter zalen int begin:
 Daer ne vant hi niemane in.
 Doe reet hi in enen bogard na dat,
 3510 Daer Ypander in sat ende at
 Met vele lieden entie joncfrouwe,
 Met utermaten groten rouwe,
 Dat si ne dranc noch en at;
 Ende Ypander sloechse om dat.
 3515 Torec quam ten angange daer
 Ende seide: 'Ypander, wet vorwaer,
 En waerdi niet ter taflen geseten,
 Ic soude u des slaens doen vergeten'.
 Doe Miraude Torecke sach,
 3520 Sine sach nie so bliden dach:
 Si spranc te sire siden bi.
 - 'Willecome, edel riddere vri!
 Edel here, vort mi met u!
 Ypander seide: 'Wet wel nu,
 3525 Dat hi u eer winnen moet op mi'.
 Torec seide: 'Bi Gode, dat si!
 - 'Nu beet, ende sijt tramer min gast:
 Ic geve u hier geleide vast,
 Ende mergen selewijt becorten dan'.
 3530 Torec beette ende ginc vort an
 Ter taflen sitten eten saen
 Oft hem niet ware mesdaen;
 Ende Miraude met hem oec at.
 Doe vertelde Ypander nadat
 3535 Vor Torec ende die gesellen,
 Ende seide: 'Gi daet gelijc den fellen,
 Dat gi doet sloecht met gewouden
 Mine ridders, die wilden houden
 Enen riddere buten den grave.

- 3540 Wat ginc u der saken ave?
 Torec seide: 'In hebbe niet mesdaen;
 Dat willic mergen op u doen staen'.
 Ende hiermet lieten si die tale
 Ende gingen slapen altemale.
- 3545 Des smergens sijn si opgestaen,
 Ende elc ginc hem wapenen saen,
 Ende sijn tere plaetsen comen
 Ende hebben speren in hant genomen;
 Ende elc ontseide anderen daer,
- 3550 Ende liten die orsse lopen daernaer.
 Ende elc daer op anderen stac,
 So dat elc sijn spere brac.
 Doe gingen si metten swerden slaen
 Van den scilden menech spaen.
- 3555 Doe slogene Torec enen slach,
 Dat hi in onmacht ter eerden lach.
 Doe quam Torec te hem gegaen
 Ende hivene op daer, sonder waen,
 Ende gaf hem in die hant sijn swaerd:
- 3560 - 'Dit es om dat gi waerd min weerd.
 Nu vaste, weert u jegen mi'.
 Ypander seide: 'Ic sculde u vri
 Ende oec quite hier ter stede,
 Ende u scone vrindinne mede.
- 3565 Gi sijt der bester een die leeft.
 Ic hebbe uwer slage gnoech beseeft:
 Ic geve mi op, ik ben mat.
 Ic werde u man hier ter stat,
 Ende wille u dinen vorwaerdmere'.
- 3570 Dus werd sijn vrient Ypander, die here,
 Ende geleide Torec ende sine vrindinne
 Tote Kerlion met bliden sinne.
 Doe keerde Ypander thuswaerd,
 Ende Torec te sire tentenwaerd.
- 3575 Maer Walewein versprac Keye om das,
 Dat hi hem daer ontfaen was.
 Torec es in sine tente gaen,
 Daer hi was harde wel ontfaen,
 Want si waende alle das,
- 3580 Dat hi ende Miraude verloren was.

*

Nu latic die tale bliven
Ende sal u van Waleweine scriven.

XV. Hoe Ar[tur jegen Torecke jostierde, ende hoe Tor]ec Mirauden troude.

Nu seget daventure gereet,
Dat Walewein te sinen oem geet
3585 Ende seget dat Torec comen es;
Oec verteldi dat ongetes
Ende die valscheit mede,
Die hem Keye nu ende echt dede.
Die coninc seide: 'Hi es soe quaet,
3590 Hine doet nembermer goede daet'.
Nu es die coninc met Waleweine gegaen
Tote Torec, die hen telde saen
Sine aventure, die hem gesciede
Jegen Ypandere ende sine liede,
3595 Ende hoe hi Mirauden hadde genomen.
- 'Hoe mochte des te hovede comen?'
Sprac Walewein; 'en was nie man,
Die hem des vermeten can.
Doe sprac die coninc A....:
3600 'Dese joncfrouwe es u worden suer.
Nu biddic u, dat gi met mi vard,
(Ic wille tramer sijn u ward,)
Ende Miraude u scone lief'.
Torec seide: 'Het es mi lief'.
3605 Dus voren si des conincs hove,
Daer hen gedient was van love.
Dies men drinken mochte ende eten
Dies en was daer niet vergeten.
Na den etene gincmen slapen,
3610 Beide heren ende knapen.
Smargens es Torec opgestaen
Ende heft sine wapine angedaen:
Hi wilde doen Mirauden belof.
Doe wapenden daer in Arturs hof

* vs. 3599, A....., J. *Artuer*; vs. 3605, *des*, J. *tes*?

*

- 3615 Alle die josteren wilden iet,
 Die daer vore josteerden niet.
 Wat hulpet dat ict make lanc?
 .XXI. ane haren danc
 Heefter Torec afgesteken.
- 3620 Doe quam Walewein den coninc spreken
 Ende seide: 'Her coninc, dits grote scade,
 Dat men Torec te sere verlade.
 Die ander ridders, die selen riden,
 Men doe haer daregarden ontwe sniden,
- 3625 So mach hise lichte steken af'.
 Den raet dien Walewein gaf,
 Dede die coninc hemelijc doen.
 Dus stac hi af alle die baroen.
 Ende doen dit al was gedaen,
- 3630 Quam Artur te hem ende Walewein saen,
 Ende baden dat hi met hen sal varen
 Te hovewaerd al sonder sparen;
 'Gi sult mi sien daer willecome'.
 - 'God ne geve mi nembermer vrome',
- 3635 Sprac Torec, 'oft ic come int hof,
 In sal eer gesteken sijn of;
 Ende tirsten dat oec es gesciet,
 Sone willics u ontsecgen niet'.
 Die coninc baets Waleweine
- 3640 Ende alle den gesellen inden pleine;
 Daer was nieman diet wilde angaen.
 Die coninc sciet doe danen saen.
 Des anderdages ontboet na dat
 Die coninc, dat Torec quame ter stat
- 3645 Daer opt plein; hi sal vinden
 Die jostirens hem sal geninden.
 Die coninc es daer hemelijc comen
 Wel gewapent, hebbic vernomen;
 Ende Torec quam oec vroeck te velde
- 3650 Wel gewapent ut sinen getelde.
 Doe sprac Artur te Torecwaerd:
 'Her Torec, oft ic u velle ter vard,
 Seldi met mi te hove riden
 Sonder meer vechten ende striden?'

* vs. 3633, *sien*, J. *sijn*.

*

- 3655 - 'Wie dat gi sijt, ic lovet wale;
 Ic vare met u sonder wedertale'.
 Doe kerde elc van anderen daer
 Ende quamen te gadere weder daernaer.
 Vresselijc elc anderen stac,
 3660 re te sticken brac.
 Torec was welna gevallen.
 Doe kerden si ombe beide met allen,
 Ende die coninc doe an Torec reet
 Ende namen in sinen arm gereet
 3665 Ende seide: 'Torec, nu weert u;
 Ic sal u afsetten nu'.
 Ende Torec weerdem dat hi can,
 Maer daer ne was geen weren an,
 Die coninc settene van den paerde
 3670 Al gemackelijc saen ter aerde.
 Dies so scaende hem Torec sere.
 Doe so seide Artur die here:
 'Torec, nu moetti varen met mi.
 Wet wel dat ic die coninc selve si'.
 3675 Doe scaemden Torec vele te min
 Ende waes blide in sinen sin,
 Ende sat weder doe op sijn part
 Ende sprac: 'Ic vare daer gi begart.
 Ic vare Mirauden halen nu,
 3680 Ende wi selen beide volgen u'.
 En was nie so conen man,
 Noch so starc mede daer an,
 Noch die soe wel conde riden,
 Maer quam Artur bi sire siden,
 3685 Hine name in sine arme wel,
 Waest in nerenste, waest in spel,
 Ende leidene vor hem op sijn part
 Ende vordene daer hi wilde tervart.
 Waleweine ende oec Lancelote,
 3690 Perchevale ende al die genote
 Die waren vander meester namen,

* vs. 3660,..... re, J. *Dat elcs spere*; vs. 3671, *scaende*, J. *scaemde*; vs. 3681. Bij dit vers heeft het handschrift aan den kant '*van Arture*', alsof hier een nieuw hoofdstuk begon, niettegenstaande vóór vs. 3681 het merkteeken van eene alinea of kleinere afdeeling geschreven staat; vs. 3685, *name*, J. *namen*.

*

- Die heeft hi alle geproeft tsamen,
 Maar haer negeen const ontstaen,
 Hine leidene op sijn paert saen.
- 3695 Ende om dese sake, om dese dinc,
 Sone liten si geen tijt den coninc
 No josteren noch torniren,
 Om dat hise alle soude falgiren
 Ende den prijs soude hebben allene,
- 3700 Ende harre alre dade oec clene
 Souden scinen, wet vor waer,
 Jegen die siene oppenbaer.
 Ende hierombe baden si den coninc,
 Dat hi afstoede derre dinc
- 3705 Ende liet hen bejagen prijs ende lof,
 Ende hi soude here sijn daerof;
 Nochtan sone was nie gygant
 Die camp eischte ins conincs lant,
 Opdat Arture selvet ginc an,
- 3710 Hine wildene selve vechten dan:
 Noch om lief, no om verdriet
 En const men hem dies verbidden niet;
 Hine moeste selve den genen bestriden.
 Oec voer hi allene onder tiden,
- 3715 Dats sijn volc nine wiste,
 Ende brachte dan thoeft vanden twiste
 Sinen lieden te littekine.
 Hieromme ontsagene alle de sine.
 Nochtan was hi die gemaetste man,
- 3720 Die ter werelt nie lijf gewan,
 Entie godertierste mede.
 Nu willic keren weder ter stede
 Ende die aventure weder anegaen
 Daer ict liet hier vore staen.
- 3725 Torec es tsire tenten comen
 Ende heeft Mirauden daer genomen,
 Ende sijn te hovewaerd gegaen,
 Daer si waren wel ontfaen.
 Miraude brachte den cyrkel opt hoeft,
- 3730 Daer menech om pijnde, des geloeft.
 Daer was te hove groet spel.

* vs. 3702, *siene*, J. *sine*.

- En leeft nieman, dat wetic wel,
 Die des gelijcs hadde gesien.
 Ende eer die brullocht mochte gescien
 3735 So sinde Torec II ridders saen,
 Ende deet sinen vader verstaen
 Ende sire moder, dat secgic u,
 Dat hi den cyrkel gewonnen nu
 Heeft, en die joncfrouwe mede
 3740 Te wive nemen sal gereede;
 'Ende dat ic heme ende mire vrowe
 Bidde op gerechte trouwe,
 Dat si comen te Arturs hove,
 Daer ic die scone sal nemen van love'.
 3745 Die boden sijn en wech gevaren
 Ende quamen tot Ydors hove twaren,
 Ende vertelden hem die sake na das,
 Dies Ydor harde blide was,
 Ende Tristouse mede alsoe.
 3750 Die coninc gereidem saen daertoe,
 Ende reet met vele ridders van love
 Tote des conincs Arturs hove,
 Daer hi ontfaen was harde wel.
 Nu werd irst bliscap ende spel,
 3755 Doen die vader vant sijn kint
 Ende die moder, dat si mint,
 Ende Mirauden, die scone smale,
 Metten hoeftbande versiert wale.
 Tirst dat desen Tristouse sach,
 3760 Gaf si enen groten scach.
 Dus heeftsi III werf gelachen tsamen:
 Des wonderde hen diet vernamen.
 Ydor bracht daer groten scat,
 Ende wie dats wilde hebben te bat
 3765 Men gaefs hem, wet vorwaer.
 Ende des anderdages daemaer
 Troude Torec sine vrindinne.
 Hine leeft niet, die u gave te kinne
 Die bliscap, die daer gedreven was.
 3770 VIII dage al uut, sijn seker das,
 Hilt men feeste ende at ende dranc.
 Vedelen, harpen, dansen, sanc,
 Dies was gnoech talre tijt.

*

- Met gichten maectmen daer delijt,
 3775 Want wie dat gichten daer begerd,
 Daerne was jegen niet gespaert.
 Doe die feeste leden was,
 Nam Ydor orlof saen na das,
 Ende wilde te sinen lande varen.
- 3780 Torec nam oec orlof, twaren,
 Ende wilde met varen in sijn lant,
 Dat hi ane Mirauden vant.
 Sijn vader bat hem sere daernaren,
 Dat hi met hem ware gevaren;
- 3785 Maer Torec seide: 'En belget u niet,
 Ic moet eer varen, wats gesciet,
 Int lant, dat ic behuwede nu;
 Ende daer salic comen tot u'.
 Mettesen worden si daer sceden.
- 3790 Die trane ontbraken daer hen beden:
 Dan docht mi geen wonder wesen,
 Want elc sach anderen nie na desen.
 Torec es comen in sijn lant:
 Sine liede sworn hem te hant
- 3795 Alle te dienne embermere.
 Hi was ontsien daer herde sere
 Van allen sinen ombesaten,
 Diene ontsagen utermaten.
 Daerna quam hem ene boetscap sware,
- 3800 Dat sijn vader doet ware,
 Ende sijn moeder oec mede;
 'Ende in u lant es groet onvrede,
 Want vrent volc, sonder waen,
 Hebben u lant ondergedaen'.
- 3805 Doen dreef Torec rouwe groet
 Om harre beider doet.
 Doe sinde Torec ter selver ure
 Ane den coninc Arture,
 Dat hi hem hulpe nu.
- 3810 Hi sinde daer Waleweine, secgic u,
 Met M ridders starc ende snel,
 Ende Torec hadder CCC wel;
 Ende hiermet voren si harde scire

* vs. 3788, *daer*, J. *daerna*.

- Ten landewaerd van Base rivire.
 3815 Oec ontboet Torec al die man,
 Die hi in eewige verwan
 Ende hem manscap hadden gedaen,
 Dat si hem quamen te hulpen saen.
 Dus quam Torec in sijn lant.
 3820 Daer was menech diene te hant
 Over haer here hebben ontfaen.
 Ende alle die gene, sonder waen,
 Die op heme nine achten,
 Die verwan hi alle met crachten;
 3825 Met geweld wan hire vele:
 Die hinc hi alle bider kele.
 Ende doe gesuvert was sijn rike,
 Nam Walewein orlof hoeschelike,
 Hi entie sine, met groter ere.
 3830 Ende Torec bleef geweldich here;
 Want hi wel hevet gerecht
 Over hen, die daden onrecht.
 Doe dedi sijn wijf ontbiden,
 Die daer quam met vele lieden.
 3835 Met groter ere was si ontfaen
 Van alden volke, sonder waen.
 Torec bleef coninc ende si coninginne.
 Dus es vergaen harre beider minne.
 Die coninc Torec proefde hem wale:
 3840 Van sire doget ginc verre tale.

Verklarende woordenlijst.

A.

Acharme, eig. *wee mij arme!* dus: *helaas!* 100.

Achter, van tijd, *hierna*, 1113.

Achterst, van tijd, *tachterst, ten laatste* (Zie Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*) 438.

Achterwaren, *verzorgen, verplegen* (van *ware* = hoede, zorg; nog over o.a. in *verwaarloozen* = verachteloozen), 203, 3202. Ook *Walew*, 7503, 8491.

Af, ook *ave* en *of*, bw. (evenals *mede, toe*), in 't nnl. door *van* over te brengen, 44, 61, 66, 176, 185, 396, 679, 696, 1006, 1085, enz.

Afriden, evenals *afsteken*: iemand *nederrijden, uit het zadel lichten*, 3294.

Afsetten, gewoonlijk evenals *achtersetten*: iemand *uit het veld slaan, overwinnen* (Zie Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*) maar vs. 3666 = *van het paard zetten*.

Afsteken, evenals *afriden*: iemand *van 't paard steken, uit het zadel lichten*, 343, 359, 645, 3110, 3113, 3135, 3221, 3299, 3329, 3362.

Aijsieren; van *aise* = gemak (Zie Diez. *Wtb.* I, 10) kwam ofr. *aiser, aisier* (Du Cange I, 156; VII; 20), dus: iemand op zijn gemak zetten, evenals *te gemake doen*, gastvrij onthalen; als wederk. w.w. *hem aijsieren* = zich op zijn gemak zetten, zich te goed doen, en vandaar *zich verlustigen, zich vermaken*, 3148.

Al, in den genit. *alles*, bv. *alles rouwen*, 3150.

Aldusdane, tegenw. *dusdanig*, 1119; zoo ook *aldusgedane*, 1234.

Alf, znw. st. m.; in den oudsten tijd een goddelijk wezen, later in de middeleeuwen uitsluitend *booze, bedrieglijke geest* (Zie Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*), 394, 1327; *in alfsgelike*, 3198, onder de gedaante van een' *alf*.

Alfsgedrochte, znw. zw. o. van *alf* en *gedrochte*, ook *gedroch* (van *driegen, bedriegen*) dus *alfsbedrog*, bedrieglijke schijn, door alven veroorzaakt, 1922.

Alfsgedwas, evenals *alfsgedrochte*, bedrieglijke schijn, door alven veroorzaakt, 1323. *Gedwas*, mhd.*getwâs* (Benecke *Mhd. Wtb.* III, 158 en Grimm. *D. Myth.* 433, 867) komt voor als *spook*; het hangt samen met *dwaas*, ags. *dvaes* (Ettmüller, *Lex. Ags.* 579) in den zin van *ijdel*, waarop niet te vertrouwen valt.

Allene, nu *alleen* 655, 3257, 3297, 3699, 3714; ook *Walew*, 262, 313, 471. *Al* is niets dan eene versterking; *eene* is een zwakke buigingsvorm van *een*. Ook later komt de vorm *alleene* nog voor, o.a. bij Hooft en bij Starter (uitg. van Vloten, bl. 33, vs. 130 enz.) Wij zien hier eene verdubbeling van de *l*; de vorm moet luiden *aleene*; andere voorbeelden van zulk eene verdubbeling zijn *wanneer* voor *wan-eere* en *onneere* voor *on-eere*, Zie aldaar.

Alretiren, allerhande, voor *allerlieren* van *tiere*, aard, soort. (Zoo ook *eenigertieren*, *goedertieren*, *menigertieren*, *velertieren*), 841, 2355.

Alse, verkorting van *also* met den klemtoon op *al* (Zie Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*); *alse* - *alse* (of *als*) = *zoo als*, 527, 1022, 2588, 3206, 3266.

Als ende als. In deze uitdrukking is *als* voor *alles* de adverbiale genit. van *al*, in beteekenis overeenkomend met het fr. *du tout*. (Zie Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*) *Als ende als* is eene zeer sterke bevestigingsformule; doet men iets *als ende als*, dan doet men het van heeler harte, zonder dat men het minste nalaat, zooals vs. 942.

Altenen, d. i. *al te eenen* (waarin *een* in den verbogen nv. staat, als door *te* beheerscht; later is *een* onverbogen, *alteen*, *St. Amand*, I, 153). 't Beteekent, evenals *al en een*, zooals Dr. de Vries heeft aangetoond, (*Gl. Lsp.* en *Mnl. Wdb.*) *aanhoudend*, *voortdurend*, 3060, 3241. Zie ook *Walew*, 10149.

Altoes, samengetrokken uit *altoges*, adverb. genit. van *al* en *tooch* (ohd. *zug*, van mnl. *tien*, ohd. *ziuhan* = trekken.) *Tooch* beteekent *keer* of *maal*, dus *altoes*: *bij iedere gelegenheid*, *telkenmale*; vandaar: *in allen gevalle*, *volstrekt*, 1327; zoo beteekent *altoes* *geen* evenzeer *volstrekt geen*; *Walew*. 1514.

Amie, (fr. *amie*) *vriendin*, maar ook: *geliefde*, *minnares*, 123, 327, 442, 1945, 3468; ook *Walew*, 8779.

Amijs, (ofr. *amis*, *amic*, van 't lat. *amicus*), *vriend*, maar ook *geliefde*, *minnaar*, 77, 79, 82, 85, 109, 444, 2205; ook *Walew*, 7847.

An, ane, oorspronkelijk twee verschillende woorden: *an*, ags. *on*, ofriesch *on*, *an*, eng. *a* (in *away*), lat. *in*, Gr. *ἐνί*, *ἐν*; zie verder op *en*; en *ane*, nnl. *aan*, ohd. *ane*, got. *ana*, Gr. *ἀνά*; maar reeds in de middeleeuwen met elkaar verward. 't Beteekent *op*, *tegen*, 99, 3663, en ook *naar*, *tot*, van richting en beweging: *ane een wout*, 670, 1312, *dal*, 758, *casteel* 1495, *berch*, 1665, *sant*, 2253, *poort*, 2838 - verder vindt men: *ander hoede* = *op zijne hoede*, 2958, en de uitdrukking *ane iets kunnen* = *in iets bedreven zijn*, 652, 2030. Bij werkw. van *verkrijgen* (waar wij nu andere voorzetsels gebruiken) staat *ane* met den dat. van den persoon; bv. *behuwen ane*, 36; *winnen an*, 182. Zie ook *Heelu* 1630, *Grimb. oorl.* I, 3941 en zoo ook bij werkw. van *begeeren*, *wenschen* of *zoeken te verkrijgen*: *eischen an*, 1265. Zie ook *Sp. Hist.* IV°, 84, vs. 53. (Vgl. het uitvoerig artikel in Dr. de Vries *Mnl. Wdb.*).

Ane = zonder, got. *inuh*, *inu*, ohd. *ânu*, *âno*, mhd. *âne*, *ân*, nhd. *ohne*, gr. *ἀνεύ*; *ane iemans danc* = zonder of buiten iemands wil, en wel, iets sterker: tegen iemands wil, *mijns*, *uws*, *zijns ondanks*, 3618, ook *Walew*, 5496, 5547, 5559.

Anegaen, onzijdig, *beginnen*, *aanvangen*; van den *dag* gezegd, 2620 (nog zeggen wij: *de kerk gaat aan*); met den dativ. *iemand aanvallen*, *te lijf gaan*, 2672, ook *Walew*, 2524, 4251; onpersoonlijk: *iets gaat mij ane* = ik word door iets aangedreven, genoopt, 1118; verder bedrijvend: *iets beginnen*, *aanvaarden*, *ondernemen*, *op zich nemen*, 1298, 3070, 3112, 3130, 3132, 3641, 3709. Ook *Walew*, 116, 198, 1505.

Aneriden, met den dativ. *op iemand aanrijden*, 1046; ook *Walew*, 10555.

Aneverden, *aanvaarden* (d. i. oorspr. *tegen iets varen*, *op iets los gaan*), *ondernemen*, *op zich nemen*, 1123.

Anganc, *het naderen, het tegemoet komen*. 'In deze oorspronkelijke beteekenis werd ohd. *anagang*, mhd. *aneganc* in het oude volksgeloof in eigenaardige opvatting gebezigd. Hetgeen iemand bij 't beginnen eener reis of onderneming het eerst te gemoet kwam, werd als een heil- of onheilspellend voorteeken beschouwd, en heette de goede of kwade *aneganc*, d.i. ontmoeting. Zie Grimm. *D. Myth.* 1072 vlg. Daaruit ontwikkelde zich de spreekwijze: *ten aengange comen*, juist aankomen, als men iets zal gaan doen, onverwachts aankomen, oorspr. met het bijdenkbeeld, dat die verschijning tot een goed of kwaad voorteeken verstrekte' (Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*), 3515.

Anleggen, voorstellen; *minne anleggen* = *liefde verklaren*, 1095, en eenvoudig *aneleggen* = te kennen geven, met het plan om iemand tot iets over te halen (nog zeggen wij: het ergens op aanleggen), 2096.

Antien, nu *aantijgen* (*Tien* is *zeggen*, lat. *dicere*, gr. *δῆιx-vυμι*); in kwaden zin: te laste leggen, verwijten; eene vrouw een anderen man aentien, *Lippijn*, 169, is eene vrouw betichten, dat zij het met een anderen man houdt; aan eene vrouw een anderen man toedichten, zouden wij zeggen. Zoo is hier, 684 'sijn wijf antien'; iemand betichten dat deze het met zijne (des betichters) vrouw houdt.

Arch voor *arrech*, van *arre* of *erre*, d.i. *boos*. (lat. *ira* = toorn) Nog zeggen wij *in arren moede*. *Arch* (tegenw. *erg*) beteekent als adj. *verdrietig, vergramd, kwaad*, als subst. *boosheid, kwaad, onheil*, ook *letsel*, (nog hebben wij: *argwaan*, d.i. vermoeden van iets kwaads) en vandaar *arch* *gedoen*, evenals *leed* *doen* = *kwaad, leed aandoen*, 1729. Zie ook *Lsp.* I, 27 vs. 57, en *Gl. Lsp.*

Argeren, onz. werkw. *erger, slechter*, vandaar *minder worden*, 1969.

Artsoen, (fr. *arçon*), *zadelboog*, 1563; ook *Walew*, 3694.

Aventure, van 't ml. *adventura* van *advenire*, dus oorspr. *gebeurtenis*, die iemand toevallig overkomt; in den riddertijd zocht men zulke *aventuren* en vandaar werd het: tocht om avonturen te zoeken. Zie *Walew*, 183. Het woord nam ook de beteekenis aan van: *verhaal der aventuren van dezen of dien*, en werd alzoo synoniem met *jeeste, ridderroman*; 1, 133, 273, 377, 756, 1004, enz.; ook *Walew*, 2, 11031, (Vgl. Dr. Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 338). Uit het onverwachte, onzekere van de aventuren sproot de beteekenis: *lot, toeval, geluk*; en de, ook nu nog wel gebruikelijke, uitdrukking *op aventure* beteekent: op goed geluk af, 3166. Ook vindt men vermeld: *wapenen van der aventuren*, namelijk wapenen, die in bekende, classieke avonturen gediend hebben en eigenaardige bezittingen van bepaalde helden geworden zijn, vgl. het schild van Achilleus, (in de Ilias) het schild van Herakles, (in het gedicht van Hesiodus) de nauwkeurig beschreven wapenrusting van Agamemnon, (in de Ilias, X, 17-46) de wapenrusting van Achilleus, die Patroklos aantrekt en die door Hektor veroverd wordt, de wapenen van Herakles, waaraan het lot van Ilium verbonden was (Zie de Philoktetes van Sophokles), de helm van Monbrun in den Don Quichot, waarvoor de ridder van de droevige figuur in Cervantes' roman een scheerbekken aanziet, enz. *Waleweins* borstharnasch heet de *halsberch van der aventuren*, *Walew*, 591. Zoo heet ook eene doorwaad

bare plaats in den Torec *tgewat der aventuren*, 't gewat, dat voor zijne avonturen bekend was, 1394.

Aventuren, wagen, op 't spel zetten, 47, 3249, 3492; ook *Gloriant*, 642.

B.

Banderside, aan de andere zijde van *bi* ander side. (Zoo kwam ook door samensmelting van *bi* met *op*, *boven*; met *in*, *binnen*; met *uit*, *buiten*; met *af*, *aft*, *acht*, *bachten*. Zie *Walew*, 464, 1877), 1532, 1831, 2194, 2227. Ook *Walew*, 601, 787, 1098.

Baraet, van *bal* = slecht, (over in *baldadig*, *baloorig*, *balsturig*, *verbaalmonden*) en *raad* in den zin van *overlegging*, *plan*, en alzo *list*, *bedrog*. (De franschen namen *balraad* over als *barat*, en zoo ontvingen wij het uit het fransch terug, vgl. Mr. C. Rueb, *De Baraterie*, Acad. Pr. bl. 5-7), 2589.

Bare, *lijkbaar*, zonder lidw. gebruikt in de uitdrukking *in baren*, op de lijkbaar, waar *in* den dativ regeert. (Zie Dr. Verdam, *Taal- en Ltbode*, IV, bl. 180-183), 2189.

Bast, schil of bolster van eene vrucht, ook boombast, waaruit touw vervaardigd werd, (Zie *W. Ned. Lett.* VI, 1844, bl. 85) en vandaar iets van zeer geringe waarde, zoodat: *om iemand geen bast geven* beteekent: niets, geen sier om iemand geven, (Zie Dr. de Vries, *Warenar*, bl. 138, Dr. de Jager, *Latere Versch.* bl. 104), 468.

Bat, *beter*, *meer*, (Zie *Gl. Lsp.*), 209, 652, 2586, 2588, 2891.

Bekinnen, *weten*, 332, *te weten komen*, 1172. (Zie Leendertz, *Gl. op Sacr. van Aemst.*).

Becomen = *behagen*, 2616.

Becorten, oorspr. het geding bekorten door een duel, een' twist door een' kamp eindigen, vandaar *uitmaken*, *beslechten*. (Zie Mr. Moltzer, *de Mnl. Dram. poëzie*, bl. 228), 2145, 3529.

Bedie, van het aanw. voornw. geregeerd door *bi* in de beteekenis van *door* (zie op *bi*); *die* is een oude instrumentalis, (zie Dr. Kern, *Taal- en Ltbode*, III, bl. 286), vgl. Huyd. op Stoke, I, bl. 227-230. 't Komt voor - in de beteekenis van *omdat* -, 2545, 2569, ook *Walew*, 537.

Bedieden, afgeleid van *diet* (volk), vandaar: *aan 't volk bekend maken*, *mededeelen*, *doen hooren*, 1306, 2438, 3193; ook *Walew*, 54, 2844. Zoo is ook *duidelijk*, wat aan 't volk bekend is. Tegenwoordig heeft *beduiden* meer de beteekenis van *beschrijven*, *uitleggen*, die het toch ook reeds in 't mnl. had. (Zie *Gl. Lsp.*).

Bedingen, van *ding*, in de oorspr. beteekenis, die het nog in *rechtsgeding* heeft, dus *bepreiten*. *Iets bedingen* is dus: een' rechtsstrijd over iets voeren, 1942.

Begaen, van kerkelijke plechtigheden gezegd, *vieren*; Kilaen: *begaen* en *begankenis houden* = *celebrare*. Zoo zegt men: *die Paeschen begaen*, *die Lichtmisse begaen*; *iemand begaen* is de kerkelijke plechtigheid van iemands begrafenis *vieren*, iemand met kerkelijke ceremoniën begraven, (zie Huyd. op Stoke II, bl. 263 vlg. en 575). Zoo vindt men ook: *Jezus lijden begaen*, *Lsp.* II, 52, vs. 54; 53, vs. 5, meer in den zin van *plechtig her-*

denken. Die wet begaen, Torec 3422 is dus: de Christelijke geloofsplechtigheden - in 't bijzonder de sacramenten - houden, t.a.p. het sacrament van het huwelijk. *Die wet begaen* beteekent dus hier: het huwelijk kerkelijk doen inzegenen.

Beginnen. Daarvan komt het impf. *begonde* voor, 2898 en elders.

Behoeftē, *nut*; in de uitdrukking: *iemand sijn behoefte doen*: iemand alles geven wat hem nuttig en noodig is, 198.

Behout, *macht, bedwang* van *behouden* in den zin van *continere*, omvatten, rondom houden; vandaar: *in iemands behoude sijn*, in iemands macht zijn, 294 (in hare eigen macht en vandaar *behouden, gered zijn*); *iemand in sijn behout bringen*, iemand in zijne eigene macht brengen, d.i. redden, 2344, (vgl. Huyd. op Stoke, I, bl. 450).

Beliggen, *belegeren*, (zie Huyd., *Proeve*, II, bl. 379-386), 1264. 1269.

Belof, *belofte* om iets ten uitvoer te brengen; 't zelfde als *gelof*, maar van den anderen persoon gebruikt; men volbrengt *zijn eigen belof* en het *gelof* aan een *ander* gedaan. Wat wij als *gelof* aanvaard hebben, wordt daarna voor ons een *belof*; zie *Walew*, 110, 1840; *sijn belof doen* is zijne (plechtige) belofte geven, 3434, vervullen, 3613.

Bepensen (hem), *zich bedenken, overdenken*, 723, 1240, 2515.

Bequame, *aangenaam, welgevallig*, in de uitdrukking: *waert u bequame, s' il vous plait*, (vgl. Clignett, *Bijdr.* bl. 200 en *Gl. Lsp.*) 553; ook *Walew*, 2535.

Berechten (hem), *zich rechtvaardigen, rekenschap geven*, 1543.

Bereden, oorspr. *toebereiden, klaarmaken*, vandaar in ongunstigen zin *toetakelen*, dat ook zelf, van een schip gezegd, oorspr. eene gunstige beteekenis had, 288, 1099.

Beromelijc, *snoevend, pochend*; *een beromelijc wort* is een woord, waarbij men zich op iets beroemt, 3325. Zie ook *Lanc.*, II, 4858. *Heelu*, 6011.

Beropen, *uitroepen, aankondigen*, 1027; *iemand van iets beropen*: iemand uitroepen, opentlijk noemen (in 't bijzonder voor het gerecht) naar aanleiding van iets, d.i. iemand *beschuldigen* van iets, 1851.

Bescieten, *helpen, baten*, (zie Dr. Joncbloet, *Spec. de Velth.* III, bl. 108), eigenlijk *raak schieten, het doel treffen*; *dat besciet niet* = dat treft geen doel, 506.

Bescudden, *beschermen*, nu *beschutten*, 726, 916, 933, 1279, 1282, 1296, 1299.

Beseven, impf. *besief*, part. *beseven* en *beseeft*; nu *beseffen* (verwant met het lat. *sapere*), *ondervinden, gewaarworden*, 3566.

Besitten, *belegeren*, 1274; ook *Walew*, 6815, 6831, 6839.

Beslaen, *insluiten*, 141. Vgl. Dr. Verwijs, *Oorl. van Hert. Albr.*, bl. 106 en 433; vandaar *beslegen* = *overdekt*, 759, (nog spreken wij van iets, dat met *blik beslagen* is, en van eene *beslagen tong*).

Bestaen, *tegenstand bieden, weerstaan, stand houden tegen*, 479, 1116, 1877, 2220; *in den bloede bestaan*, 177; ook *Walew*, 1917.

Besuren, uit de uitdrukking *te sure worden* = zuur opbreken, zuur vallen, ontstond het ww. *besuren* = duur betalen, ontgelden, en vandaar *lijden, doorstaan*, (zie *Gl. Lsp.*), *leet besuren*, 48.

Beten, zw. w.w. *afstijgen* (van het paard). (Zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl.

467 en *Gl. Lsp.*), 763, 927, 1502, 1951, 2155, 2259, 2749, 3527, 3530. Ook *Walew*, 1665.

Bevaen, *bevangen, omvatten*, 1361, 1776, 1869. Ook *Gloriant*, 736.

Bevelen, *toevertrouwen* (van een' stam, die oorspr. *bergen, zetten*, beteekent, vandaar 't lat. *se-pel-ire*, got. *filhan* = begraven, wegbergen; got. *fulhsni* = het verborgene en *affilhan* = verbergen; vandaar: iets bij iemand wegbergen = iets aan iemand toevertrouwen, nog *aanbevelen*), 2308; vandaar kwam de beteekenis *opdragen*, 3263. en vandaar *gebieden, gelasten*, welke het woord in 't mnl. nog niet had.

Beward, *voorzien, opgetooid*, van *ware* = zorg, 3034; ook *Rose*, 8747.

Bewinden, *ondernemen*, 1020; meestal *hem bewinden*, (zie *Clarisse, Heim. d. Heim*, bl. 266 en *Gl. Lsp.*), *Walew*, 3665, 5757.

Bi, met den dativ. *door*, zooals nog in 't eng. en zooals wij nog zweren *bij* dit of dat, d.w.z. door de macht van dit of dat hopen wij, dat onze eed bevestigd worde, 148, 1229, 2479, 2692. Ook *Walew*, 327, 391; *B.v. Vergi*, 326; *waerbi*, 1244; *B.v. Vergi*, 332; *hierbi*, 1939; *daerbi*, 3274.

Bidden, met den genit. *om iets*, 2981. Ook *Walew*, 23, (zie *Grimm. Grammatik*, IV, bl. 655). *Bidden op*. Zie *op*.

Bieden, namelijk *die spere*, (om te strijden), 384, 1401. (In dergelijken zin zeggen wij nog: *het hoofd bieden*).

Binnen, van tijd, onder, gedurende, 490, 687, 1428, 3210, *binnendien* = ondertusschen, 3227.

Bispiel, *voorbeeld*, (hd. *Beispiel*), (zie *Clignett. Bijdr.* bl. 106 vlg. *Clarisse, Heim. d. Heim*, bl. 465 vlg), 2490, 2599.

Bliken, *schijnen, schitteren*, 2255.

Bliven, in de uitdrukking *blijf te Gode*, 976, blijf Gode bevolen, vgl. de uitdrukking *Godevolen* en het fr. *à dieu*.

Bloet, met *al* versterkt, *albloet* = duidelijk, openbaar, stellig, zeker, (zie *Gl. Lsp.*), 1655, 2807, 2865. Ook *Walew*, 10191.

Borne, door metathesis *bron*, maar gebruikt in den zin van *bronwater*, 2918, (zie *Clignett, Bijdr.* bl. 102, *Jonckbloet, Spec. de Velth.* III, p. 100 ylg. en *Gl. Lsp.*).

Boude, *spoedig*, (hd. *bald*), 2271. 't Is hetzelfde woord als *boud* = stout, dapper, wakker, daar uit die laatste beteekenis van zelf die van *snel*, en adverb. *spoedig* voortvloeit.

Brant, *zwaard*, (d.i. het schitterende, het vlammende, van *bernen, brennen, branden*, ook in 't ofr. overgenomen als *bran* of *branc*, en over in eigennamen als *IJsbrand, Hadubrand, Hildebrand* (= strijdzwaard). Zie Dr. L.A. te Winkel, *N.N. Taalm.*, IV, 135-139), 1579, 2230; ook *Walew*, 522, 6760 en 7310.

Breidel, *paardetoom* of eigenlijk het *gebit*, bij uitbreiding voor den toom gebruikt en verkleinw. gemaakt van het fr. *bride*; nog zeggen wij: *breidelen* voor *intoomen*; 1790, 3158; ook *Walew*, 307, 312.

Brullocht voor *bruidloft*, (hd. *brautlauf*), van *loopen*, (voor den overgang van *fin ch* vergelijkte men *kocht* voor *koft*, *gracht* voor *graft*, *klucht* voor *kluft*, *gerucht* voor *geroft*, *hecht* voor *heft*, *krocht* voor *kroft*, enz.). De *bruidloop* was de plechtige optocht, die de bruid naar de woning des brui-

degoms voerde. Ook de Romeinen zeiden *uxorem ducere*. (Zie Dr. L.A. te Winkel, *N.N. Taalm.*, III, bl. 207, vlg.) 180, 2810, 3433, 3734. *Brullocht driven*, bruiloft houden, 328. Zie op *driven*.

C, K en Q.

Calange, gewelddadige vordering, in bezit neming met geweld, 90, 150.

Camp; de uitdrukking *een' camp bestaen van iets* beteekent: een' strijd - tweegevecht - aangaan, ter zoening van iets; te verklaren uit het oude Germaansche recht, waarbij men den schuldige uitdaagde, in de verwachting, dat de goden hem het onderspit zouden doen delven. Zoo beschouwd, kon tweekamp voor een godsgericht gelden, en werd de schuld daarmêe niet alleen bewezen, maar ook gezoend, d.i. gestraft. Sinds het geloof, dat in zulk een duel het recht steeds zon zegevieren, verdween, en men zag, dat lichaamskracht en behendigheid alleen de overwinning behalen deden, verloor het duel alle reden van bestaan, en onttaardde het in eene onrechtvaardige kinderachtigheid, zooals het nu is. Men vindt de aangehaalde uitdrukking: *Torec*, 2947.

Canseleeren, fr. *chanceler*, *wankelen*, 1319, (zie Huyd. op Stoke, III, bl. 285).

Canteel, kanteelwerk, 3056.

Castien, *van iets*, (lat. *castigare*), berispen, vermanen, terecht wijzen over iets, (zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 396-398), 505, 958; ook *hem castien bi iemand* = zich terechtwijzen naar aanleiding van iemand, d.i. zich spiegelen, een voorbeeld nemen aan iemand, 2408.

Caverne, (lat. *caverna*), onderaardsch hol, 1685.

Kere (uten), *buiten zich zelve, van zijn' streek* (uit de ware richting, den waren gang, keer, *abnormaal* - vgl. Huyd. op Stoke, II, bl. 428, vlg. *Gl. D. Doctrin.*, *Gl. Lsp.*), 1227, ook *Walew*. 8194.

Kersten, *Christen*. (Deze nl. vorm bleef bewaard in *kerst-mis*) *Kersten doen* = *doopen*, 167, 169; ook *Walew*, 5311.

Kerstenhede, in de uitdrukking *ten kerstenhede dragen*, eigenlijk: tot het christendom brengen, vervolgens *ten doop houden*, 199.

Cirkel, ook **Cyrkel**, *diadeem*, 't zelfde als *hoofdband*, 35, 86, 95, 119, 127, 147, 470, 556, 621, 635 enz.; ook *tcirkel*, 253 en *tsirkel*, 461.

Kneplijn, *knaapje*, doorumlaut van *knapelijn*, (zie *Gl. Lsp.*), 186; ook vindt men *knapelijn*, 183.

Knijf, (ml. *canipulus*, fr. *canif* = pennemes, eng. *knife*), *lang mes*, eene soort van *ponjaard*, 1374.

Coifle, ijzeren kap of stalen hoed (ofr. *coiffe*, *chapel de fer*), die de ridders onder den helm droegen, door Kiliaen *bekkeneel* genoemd. (Zie ook Huyd. op Stoke, II, bl. 140-141), 1553.

Cone, *koen*, 323, 1340, 1762, 2696, 2757; *cone van rade* = *welberaden*, *stoutmoedig*, 2946.

Conroet, ofr. *conroy*, *schaar*, *bende*, *versameling*; *in sijn conroet* = in zijn gevolg; 833, (zie van Wijn, *op Heelu*, bl. 162 en *Gl. Lsp.*)

Costume, *gewoonte*, *zede* (fr. *coûtume*); *die costume breken* = van levenswijs veranderen, 362.

Covent, lat. *conventus*, versameling, troep, gezelschap, club, 2570.

Cranc, *zwak*, 2566.

Crieren, *roepen*, 835.

Cryt, eene door touwen of staketsels afgeperkte plaats in cirkelvorm voor steekspel of eenigen anderen strijd, met de oorspronkelijke beteekenis, *ring*, *kring*, hd. *Kreisz*, (vgl. Huyd. op Stoke, III, bl. 288-290), 2006; ook *Walew*, 1860, 1958, 2012, 2015, 2025, 2048.

Quale, *kwellling*, *smart*, 3237.

Quareel, (ofr. *quarel*, *quarriau*, *garrot*), een pijl, geschoten of door *springalen* of door *armborsten* (handbogen). Hij was van ééne punt voorzien, die naar achteren breed uitliep in vier punten - vandaar de naam; dus eene ronde pijlschacht, waaraan eene punt was van pyramidalen vorm met vier zijden, evenals nu drie zijvlakken in de bajonetpunt uitloopen. (Zie Huyd. op Stoke III, bl. 313 vlg). Wanneer zulk een quareel in het lichaam drong, kon hij niet teruggetrokken worden zonder dat de vier scherpe punten, waarin de spits uitliep, het vleesch opscheurden, 520.

Quinteine, ofr. *quintaine*, paal of stuk hout, waartegen men met gevelde speer inreed, om zich in het steekspel te oefenen. (Zie Huyd. op Stoke III, bl. 287), 224, 230, ook *Walew*, 10889.

Cure of Core (ter), nu *keur* van *kiezen*, got. *kisan*, beteekent oorspr. *naar keus*, *naar wensch*; vandaar *ten volle*, *ter deeg*, vaak niet veel anders dan eene versterking bij een adj. of verbum. (Zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 402-404 en *Gl. Lsp.*), 2000, 2226, 2272. Ook in vs. 1349 zal men in plaats van *ter ure*, als rijmwoord op *dore*, wel *ter core* moeten lezen.

D.

Daer, staat soms als relat. conj. voor *waar*, ook voor *waarheen*, bv. 3688 en elders; ook *B.v. Vergi*, 312; ook soms voor *wanneer*, bv. *Rymb.* 19122, *Heim. d. Heim*, 1057, en misschien *Torec*, 307, indien mijne verandering te dier plaatse van *dan* in *daer* juist is.

Daertoe, *daarbij*, 344, 1961.

Dagen, *vertoeven*, 2803; ook *Walew*, 3648, 7010, 7577, 7606.

Dagen, op den aangekondigden *dag* voor den rechter roepen of voor den koning, die hof houdt, (zie op *hof*), tegenwoordig *dagvaarden*. (Daar men meest voor den rechter in tweekamp met het zwaard uitmaakte, wie schuld had, kon *dagen* ook soms de beteekenis krijgen, die nu ons *uitdagen* (ten strijde vorderen) bezit); 1937.

Dan, ags. *dene*, *denn*, (Ettmüller, *Lex. Ags.* 557), mhd. *tan* (Benecke, *Mhd. Wtb.* III, 13), eng. *den* (leeuwenkuil) eene donkere plaats en in 't bijzonder een *hol*, zooals *Walew*, 352, en een, waarschijnlijk glooiend aflopend, *bergwoud*; *Torec*, 1311; *Walew*, 1549, in elk geval eene woeste, eenzame plaats, (vgl. Huyd. op Stoke, II, bl. 71-73, 568 en Dr. Verwijs, *Gl. W. Martijn.*)

Danen, *vandaar*, *daar vandaan*, (evenals *henen* naast *hier* en mnl. *wanen* naast *waar*, stond ook *danen* of *dane* naast *daar*) 2611, 2621, 2656, 3642. Ook *Walew* 483 en in de beteekenis *vanwaar*, *Walew*, 65.

Danc, van *dinken* of *denken*, oorspr. *meening*, en vandaar *wil*; - zoo beteekent de uitdrukking *ane iemands danc*: tegen iemands wil. (Zie Huyd.

op Stoke II, bl. 221-223 en *Gl. Lsp.*), 3618; ook *Walew* 5496, 5547, 5559, 5584.

Danken, met den genit. van de zaak en den dativ. van den persoon = iemand ergens dank voor zeggen, 2992, *Walew*, 378, 529, 575.

Daremgerde, mhd. *darmgürtel* (Benecke, *Mhd. Wtb.* I, 593), ohd. *darmgurtilla*, (zie Hoffmann, *Gl. Fl. ende Blanc.*), *darmgordel*, d.i. *buikriem*, waarmede het zadel bevestigd was, 3396; ook *daregerde*, 3293, 3305, 3380, 3624.

Das, 't zelfde als *des*, genit. van *dat*, dus *daarvan*; ook *nadas* = *daarna*, passim.

Deel, in de uitdrukking *tuwen dele*, voor uw part, als uw deel, uw eigendom, 3043; *een deel* = voor een deel, eenigermate, 3334.

Degen, oorspr. kind van *dijgen*, *dyen*, groeien, evenals τέχνov van τίχτω; later held, ohd. *degan*, (Graff. *Alth. Spr.* V, 119), mhd. *degen* (Benecke, *Mhd. Wtb.* I, 309), o.s. *thegan*, ags. *thegen*, *then* (Ettmüller, *Lex. Ags.* 590), eng. *than*, *thane*, (stamhoofd in de Schotsche hooglanden). (Vgl. Huyd. op Stoke, II, bl. 315, en over den overgang van beteekenis van kind tot held, Dr. Verwijs, *Cassamus*, bl. 75), 323.

Decken, *bedekken*, 3094.

Del, *dal*, 887.

Delijt, (fr. *délit*, lat. *deliciae*), *vreugde*, *vermaak*, 88, 3774.

Dere, *leed*, *schade*, *ongemak*, 1423, 3328.

Derssen, *slaan*, later ingekrompen van beteekenis en met overgang van e tot o, *dorschen* geworden, 3485.

Deus, zeer gewone latijnsche uitroep: *God!* (Zie vooral over de eigenaardigheid, dat deze uitroep letterlijk uit het latijn is overgenomen, Huyd. op Stoke, II, bl. 260), 1920, 3095.

Die, znw. *dij*; van dieren, zooals 1808 van herten, zijn de *dijen* de *hammen*. Zie ook *Walew*, van *menschen*, 6521, van *hoenders*, 6767.

Dien, ww. *groeien*, *wassen*, *gedijen*, en vandaar *baten*, *helpen*, 2306, 2818; ook *Walew*, 1394.

Dier, *kosthaar*, *rijk*; nu zeggen wij *duur* van zaken, *dier* van personen; een persoon is mij *dier* of *dierbaar*, een meubel is *duur*, ('t behoort tot die adj. die in 't mnl. achter hun subst. verbogen worden. Zie daarover Grimm. *Gramm.* IV, bl. 503), 163, 664, 2187, 2269, 2383, 3216; ook *Walew*, 58; *B.v. Vergi*, 312.

Diet, *volk*, (zie Huyd. op Stoke, II, bl. 314-315), 2408, 2430. Van dit woord kwam af, behalve *bedieden*, (zie aldaar), ook *Dietscher* of *Duitscher*, d.i. de man uit het volk, daar de Germanen zich *het diet* = *het volk* noemden, als het volk bij uitnemendheid, evenals de franschen zich *la nation*, en de Joden *de natie* noemen. (Vgl. Grimm. *Gramm.* I², p. 12-20). Men vindt het woord ook o.a. in de samenstelling *Diederik* (*Dirk*), d.i. *de rik* (*rex*), de koning des volks.

Dicke; nu gebruiken wij alleen de samenstelling met *wile* en zeggen met de adverb. *s*, *dikwijls*, maar in 't mnl. werd, evenals nog in het Vlaamsch, het simplex gebruikt. 2166, 3266; zie ook *Walew*, 308, 491.

Doen, in verschillende uitdrukkingen, die van het tegenwoordig spraakge-

bruik afwijken: bv. *te doene hebben*, met den genit. = *noodig hebben*, passim; iemand ergens uit doen, bv. *uten kerker*, 2940; *iemand herberge doen*, verschaffen, 2815; *iemand manscap doen* = iemands leenman of vasal worden, 3817; iemand iets aandoen, zooals wij nog zeggen: *iemand leed*, *genoegen doen*, zoo ook in 't mnl. *iemand arch doen* = kwaad doen, 1729, en *iemand ere doen*, 3002; ook *Walew*, 1539. - Zie verder ook op *behoefte*, *belof*, *gemac*, *gevoech*, *mertilie*, *ongewilt*, *were*. - *Doen* in den zin van *maken* komt voor: *iemand kersten doen* = christen maken, d.i. doopen, 167, 169 en *iemand ridder doen* = ridder maken, d.i. ridder slaan, 218, 223; ook *Walew*, 1469, 1476.

Dogen, trans. *lijden*, *doorstaan* (nog *gedogen* = toestaan, verdragen), 1611; ook *Walew*, 287, 1229.

Doget, het tegenw. *deugd*, doch in de middeleeuwen in eenigszins andere beteekenis: *degelijkheid*, *kracht*, 2435, 3185; ook *Walew*, 12; *voortreffelijkheid*, 1969, 3840; ook *Walew*, 495; *het goede*, 2405, 2437, 2492, 2510, 2530; *goede*, *dappere daad*, 550, 1439.

Dole (in) worden, zijne zinnen verliezen, vs. 40, *verrukt*, *betooverd worden*.

Dompelike, *als een domme*. Het woord heeft oorspr. eene *p*, (vgl. eng. *dumb*; evenzoo *kam*, eng. *comb*; *lam*, eng. *lamb*, en bij ons *stom* en *stomp*, *dam* en *dempen*), 960.

Dompheit, *domheid*, 2463; ook *Walew*, 2423.

Donken, dunken, toeschijnen, dat tot *denken* staat als *videri* tot *videre*; *donct*, 3342; 't heeft het impf. *dochte*, 2976, 3119, 3330, 3791; ook *Walew*, 68, 246, 268, terwijl *denken* als impf. *dacht* heeft.

Doer, dwaas, (hd. *Thor*), komt in de uitgave van Dr. Jonckbloet voor vs. 2589 en zou daar een subst. moeten zijn met de beteekenis *dwaasheid*. Met deze verklaring vindt men de plaats aangehaald in Oudemans *Mnl. en Onl. Wdb.* II, bl. 114. Niet alleen zou men *doerheit* verwachten, maar bovendien is geen enkel voorbeeld van *doer* in den zin van *dwaasheid* aan te wijzen. Dr. Verdam (Tekstcritiek, 1872, bl. 15-16) verbeterde daarom *doer* in *doet* (van *doen*), en zijne verbetering wordt door het handschrift bevestigd, waar ik reeds zonder de verbetering van Dr. Verdam te kennen, *doet* gelezen had. Wij zijn alzoo weder van een onzer mnl. *monstra verborum* bevrijd.

Dor = *door*, in eenigszins gewijzigde beteekenis: 1°. *ten gevolge van*, 348, 829, 832, 1155, 2°. *ter wille van*, 975, 1556, 2037, 2519, 3112, 3132, 3489, 3491; ook *Walew*, 14, 19, 219, 292, 495.

Dorpere, iemand, die in een *dorp* woont, tegenover een' *poorter* of een' *ridder*, dus een *burgerman* en vandaar een *onbeschaafd*. *ploertig*, *gemeen mensch*, (zie *Taal- en Ltbode* IV, bl. 253), 415, 1354, 1360, 2446. Evenals het lat. *villanus* (dorpsbewoner) in 't fr. *vilain*, dat een zelfden overgang van beteekenis had als *dorper*, ook adjective wordt gebezigd als *gering*, *laag*, *gemeen*, zoo werd ook in dien zin *dorper* als adj. gebruikt, 1973, 2142.

Dorren, nu verbasterd tot *durven* door verwarring met *dorven*, dat nu *derven* luidt (got. *daursan*, *daursta*, *daursts*, ags. *dearan*, *dorste*, o s. *durran*) praesens: *ic dar*, 1298, *hi dar*, 1104, 1105, 1116; ook *Walew*, 157, 158, 191, *si*

dorren, 2207; impf. *dorste*, 1445, 2778, 2947; ook *Walew*, 78, 110, 198.

Dorven, nu *derven* = *behoeven* (got. *thaurban*, *thaurfta*, *thaurfts*, ags. *thearfan*, *thorfta*, os. *thurbhan*), praesens: *het darf*, 1824, *gi doerft*, 58, *wi dorven*, 801.

Driven, in de meer algemeene beteekenis van *bedrijven*, *uitvoeren*, in de uitdrukkingen *bliscap driven* = zich vermaken, 232, 3769; *brullocht driven* = bruiloft houden, 328; *feeste driven* = feestvieren, 179; *rivele driven* = zich vermeien, 3044; *rouwe driven* = rouwen, bedroefd zijn, 284, 1012, 1309, 1927, 2191, 3805.

Drossate, *hofmeester*, (ohd. *truhsazo*, Graff, *Alth. Spr.* V, 511, VI, 304; ml. *drossatus* en *drossardus*, af te leiden van het got. *drauh(sna)*, stukje eten, en vandaar ags. *dryht*, *driht* = gezelschap, schaar, nam. van menschen, die samen eten - vgl. *compagnon* van *cum* en *panis*, brood - o.s. *druhtfolk*, volksmenigte. Vandaar weder kwam got. *drauhtinon*, dienen in den krijg; ags. *dryhten*, o.s. *drohtin*, ohd. *truhtin* = krijgsoverste, heer, aanvoerder, mnl. *drochtijn*). In het woord *drossate* is dus nog het meest de oude beteekenis van samenspijzigen bewaard gebleven. Later werd het verkort tot *drost* (*Drost van Muiden*). Zie *Ferg.* 2829, 4966, (in 't *Gl.* wordt het verkeerd verklaard). - Zie ook *Gl. Floris ende Blanc.* en *Gl. Lsp.*; in 't eerste echter staat geene, in het laatste eene minder juiste verklaring - *Torec*, 1372; ook *Walew*, 43.

Dul, *dwaas*, verwant met *dolen* en *dwalen*, dat de *w* nog heeft, welke bij *dulen*, *dolen* is uitgestooten, (vgl. got. *dvals* en *dvalmon*, waarnaast ons *dwelmen*, *bedwelmen*; ags. en os. *dol* = dwaas, vermetel, en *Taal- en Ltode*, II, bl. 68), 2397, 2461, 2468, 2475, 2681; ook *Walew*, 6390.

Dulheit, *dwaasheid*, *vermetelheid*, 3079, *Walew*, 6952.

Dwerch, oorspr. een onderaardsche berggeest, en in 't bijzonder *smid*, zooals in de Germ. myth. de *kobolden*, *kabouters* en in de Grieksche de *Cyclopen*, (af te leiden van een' stam, die *smeden* beteekende, ags. *thveran*, slaan, smeden, waarmêe verwant het got. *thvairhs* = toornig.); later werd *dwerch* in 't algemeen een *gedrochtelijk monster*, meestal, doch niet altijd, klein van gestalte. Bilderdijk heeft reeds opgemerkt: (*Verkl. Geslachtslijst*, I, 1822, bl. 111) 'bij de oude Duitsche Romanschrijvers wordt *dwerch* ook met *reus* vermengd, en beide worden als wanschapheden, maar van overgrootte lichaamskracht, en roovers van beroep, voorgesteld'. Die opmerking wordt bevestigd door ons gedicht, waarin hetzelfde wezen, dat, vs. 1664, 1668, 1690, (dáár *die dwerch groet*), 1693, 1717, 1720, 1728, 1738, *dwerch* heet, ook een 'wonder vresselijc ende groet, vs. 1654, en zelfs een *rese*, vs. 1743, genoemd wordt. (Met *dwerch* is verwant het ags. *thyrs*, reus, zooals Grendel, *Béovulf* 426 genoemd wordt. Dat iets, wat oorsp. eenvoudig *gedrochtelijk* was, later meer in 't bijzonder zoowel *klein* als *groot* worden kon, blijkt daaruit dat ons *dreumes*, stamverwant is van het noordsche *thrymr* = reus. Zie Dr. van Helten, *Proeven*, bl. 32, 34).

E.

Echt, (zie Huyd. op Stoke, II, bl. 80, III, bl. 43 en 400 en Jonckbloet, *Gl. Reinaert*). Het woord staat voor *affi* van *af*, (zie over den overgang van *f* tot *ch* op *brullocht*) en beteekent, evenals *echter* in 't mnl., *later*, 3420; zoo ook *nu ende echt* = nu en later, d.i. *altijd*, 3588; ook *Walew*, 106. Vandaar kreeg het woord de beteekenis: *wederom, andermaal*, 258, 855, 1184, 2400, 2546, 2772, 2982.

Eenwijch, van *één* en *wijch*, (ags. *vîg*, ook *ânvîg*, os. *wîg*, ohd. *wîc*, *strijd*, vanwaar ook *wygant* = strijder); 't zelfde wat de Romeinen *certamen singulare* en de Grieken *μονομάχια* noemen, een strijd, waarin één man tegen één anderen man kampt, dus een *tweegevecht* (*duellum*). (Zoo is ook *volcwych* een gevecht van volk tegen volk.) 1105; ook verkort tot *eewych*, 3816.

Eer iet lanc, nu *eerlang, weldra*, 354, 1461, 2017, 2053; ook *Walew*, 1352.

Eerlike, eervol, met eere, (zoo spreken wij nog van eene *eerlijke begrafenis* voor eene *fatsoenlijke begrafenis*, eene, waarbij de behoorlijke *eer* aan den overledene bewezen wordt), 2241.

El, *anders*, (lat. *al-iud*, nog over in *elders* en *ellende*); *niet el*, 1143, 1419, 1661, 2409, 2933; *niemen el*, 2755.

Ember, wisselvorm van *emmer*, (zoo ook *nember* en *jamberlike*) = in allen gevalle, volstrekt, 124, 1572.

Embermere, voor *immer*, voor *altijd*, 101, 993, 1945, 2886, 2937, 3795.

Embertoe, *ten eenenmale*, 563.

En, voorzetsel. (ags. *on*, ofr. *on, an*, eng. *a*, lat. *in*, Gr. *ἐνί, ἐν*, allen van den stam *anî*); nog over in de uitdrukking *en Zondag, en Maandag*, enz. d.i. *op Zondag*, enz., in *daarentegen, daarenboven*, ook *daarentusschen, hierenbinnen*, enz. en mnl. *en bore, aleneen*, en, volgens J. Beckering Vinckers, (*Taal- en Ltbode*, II, bl. 126, 138.) ook in *navond, nuchtend, neven*. In onzen roman vindt men *en trouwen*, d.i. op trouw, inderdaad, 25, 768, 1522, 3317; *en waerheit*, d.i. in waarheid, 1878; *en wech*, d.i. *op weg*, of eenvoudig *weg, heen*, (eng. *a way*), 932, 1304, 1310, 1492, 1809, 2183, 3745; *en wege*, 1302.

Engen, wisselvorm van *negeen*, (zie aldaar); in *ne* heeft men ten onrechte het negeerend partikel gezien; vandaar het ontstaan van dezen vorm, nu tot *geen* verkort, 207, 1729.

Erre, *boos, vertoornd*, (vandaar: *erg*; zie verder op *arch* en Clignett, *Bijdr.*, bl. 240), 399, 1074; ook *Walew*, 2414.

Ertrijc, evenals *hemelrijc*, meestal zonder artikel gebruikt, 2781, 3103.

F.

Falgiren, fr. *faillir*, lat. *fallere*, trans. doen missen (nam. hun doel), vandaar: doen bezwijken, d.i. *overwinnen*, 3698.

Fel, *bedrieglijk, waarop niet te vertrouwen is*, dus: *kwaad gezind, valsch, woest, wreed*, (vgl. ofr. *fallis* = homme sans foi, sans honneur, waarnaast *fel, felon* voorkomt in de beteekenis van *cruel, méchant, traître*; met de *a*

komt van het eerste *falose*, van het tweede met de *e*, *felonie*, die beide beteekenen: *tromperie*, *mauvaise foi*, *perfidie*. De oorsprong van het woord is het lat. *fallere*), 2927; 2932, 2945, 3016, 3536 en elders; ook *Walew*, 343, 498; *sonder fel* = zonder bedrog, 1510.

Felheit, oorsp. *bedrog*; vandaar *vijandelijke zin*, *brutaliteit*, synoniem van *verranesse*, dus: *onbeschaamd verraad*, 2143.

Fijn, adj. voldoende aan de eischen zijner natuur, dus *in zijne soort voortreffelijk*, (zie *Gl. Lsp.*); *die fine* = de voortreffelijke, de schoone, 1610 en elders; *den fijn seggen*, niet, zooals Oudemans meent, (*Mnl. en Onl. Wdb.* in voce) *de bedoeling*, *de strekking*, (*finis* = einde, doel), maar: *den waren aard*, zooals wij nog zeggen: *het fijne ergens van*, 3196.

Foreest, fr. *forêt*, *forest*, van een Germ. woord, dat met *vorst* samenhangt; dus: landgoed van den vorst, *terra forestica*, 't zelfde als *terra dominiaria* (*domeingoed*, *danghier*). Daar oorspr. nu zulke domeinen onbebouwde, wilde, woeste landen waren, beteekent *foreest* in 't algemeen *wildernis*, vandaar *jachtveld*. Dat zulk een *foreest* wel veelal, maar niet altijd een *bosch* was, bewijst de uitdrukking *foresta aquatica*, waterforeest. (Zie Huyd. *op Stoke*, I, bl. 218-222), 282.

Forestier, oorspr. opzichter over een *foreest*, een *heerenland*, (zie *foreest*), vervolgens, daar de voornaamste opbrengsten van een *foreest* uit *hout* bestonden, *houtvester*, 2825, 2835, 2913, 2980.

G.

Gast, oorspr. *vreemdeling*, *bezoeker*, lat. *hostis*, maar evenals het lat. woord ook *vijandig bezoeker*, *vijand*. (Zie *Gl. D. Doctr.*), 801.

Geantwerden, *antwoorden*, 2957.

Gebaren, van *baren* = *dragen*, dus: *zich gedragen*, *handelen*, in de uitdrukking *des gebaren laten*, daarmee begaan laten, 808.

Gebot, *bestuur*, vandaar: *in u gebot setten* = onder uw bestuur stellen, zoodat gij er naar welgevallen over beschikken kunt, *te uwen gebode stellen*, 3413.

Gebreken, *ontbreken*, 38, 1995, *van iets*, nu *aan iets*, 2942.

Gecri, *geschreeuw*, *toejuiching*, 671, 2738.

Gecrigen, *verkrijgen*, iets sterker dan krijgen, 253; ook *Walew*, 83, 1293.

Gedenken, onpersoonlijk: *dit mach u wel gedenken* = daaraan moogt ge wel blijven denken, 3178; zoo wordt *gedenken* dus evenals *heugen* gebruikt: *het gedenkt iemand* = *het heugt iemand*.

Gedoden, *dooden*, in dezen zin: het doel, om te dooden, bereiken, 1728.

Gedogen, *uithouden*, *doorstaan*. (Zie *dogen*), 1048.

Geduren, intrans. *voortduren*, 2968.

Gegripen, *omvatten*, 2971.

Gehingen, (van *hangen*) in den zin van *boven het hoofd doen hangen*, vandaar: *beschikken voor*, en verder: *toestaan*, zooals nog *gehengen* gebruikt wordt; met den genit. 2240.

Gehort zijn, *geacht*. *bemind zijn*, zooals wij nu nog zeggen: *gezien zijn* (Zie Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 282-283), 2496; zoo ook: *onghehoort zijn*, *Walew*, 5610.

- Geleesten**, met den genit. *verdragen* (hd. *leisten*, *dragen*), 2428.
- Gelike**, *gelijkenis*, *gedaante*, in de uitdrukking: *in mire gelike* = in mijne gedaante, 2702.
- Gelovech**, *mat*, *krachteloos* (Zie Dr. Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 332-337), 806, ook *Walew*, 10763.
- Geloven**, *een gelof*, *eene opdracht aanvaarden*, dus *beloven*, 821, 1136, 1208, 1210, 1731, 1770, 1875, 1879, 2358, 2707 en elders.
- Geluut**, *geschreeuw*, maar, vs. 1973 minder luidruchtig: *een dorper geluut*, *eene onedele uitspraak*.
- Gemaet**, wie maat weet te houden, *gematigd*, *kalm*, *ingetogen*, 3719.
- Gemac**, in de uitdrukkingen: *met sinen gemake* = op zijn gemak, rustig, 1692; *te gemake sijn* = op zijn gemak, in zijn' schik zijn, 572, 2641; *iemand te gemake doen* = op zijn gemak zetten, verzorgen, onthalen, (Zie *aysieren*), 365, 1388, 2710, 2941, 3049.
- Gemanc**, *samen*, *tevens*, *vereenigd*, (van *mengen*), 1558. De zin van deze plaats is: nu hebt gij niet alleen den gouden hoofdband, maar tevens den rooden (nam. van bloed).
- Gemate**, *ingetogenheid*, *bezadigdheid*, 2458.
- Gemeestren**, *overmeesteren*, *bedwingen*, 451.
- Gemoeten**, *te gemoet komen*, meestal in vijandelijken zin, 382, 917, 1392, 1910, 1926, 3039, 3477. Ook *Walew*, 8536.
- Gemote (in sijn) comen**, hem te gemoet komen, 2742, 2748; ook de *ontmoeting* en wel van twee strijders, 1470.
- Genade**, *gunst*; *op genade* = op hoop van gunst en tevens in vertrouwen op genegenheid, 84; ook *Walew*, 1475; *genade hebben van iemand* = eene gunst bewijzen aan iemand, iemand begenadigen, 444.
- Genant**, genaamd (hd. *nennen*), 2654.
- Genaren**, **generen (hem)**, zich voeden, onderhouden, vandaar *leven*, (hd. *nähren*, ons woord *nering*), 977, 1368. 1377; ook *Walew*, 326.
- Genesen**, met den genit., *bevallen*, *verlost worden van*, (Zie dezelfde beteekenis in 't hd. en Clignett, *Bijdr.* bl. 58 vlg. Clarisse, *Heim. der Heim*, bl. 464 vlg.), 139, 185.
- Genindech**, *stoutmoedig*, 2757.
- Geninden (hem)**, *zich verstouten*, *ondernemen*, (got. *anananthjan*, wagen; vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 328-336), 3646. Ook *Walew*, 5490, 6876.
- Genoet**, oorspr. die aan eene zelfde tafel eet, van *genieten*, (got. *niutan*, ags. *neótan*, os. *niotan*, ohd. *niozan*, hd. *genieszen* = gebruiken, in 't bijzonder *spijs*) dus 't zelfde als *compagnon* van *panis* = brood; later meer algemeen: *gelijke*, *gezel*, 3690. Ook *Walew*, 1760. Zoo heeten de *pairs*, de *paladijns* van Karel den Groote, en de ridders der Tafelronde. 't Wordt ook van *zaken* gezegd, in den zin van *gelijke*, 180.
- Gent**, onzijdig van *gene*. De *t* is het oorspr. kenmerk van 't onzijdig geslacht (vgl. got. *jainata*, en de *s* van 't hd. *eins*, got. *ainata*); *in 't gent* = *daarin*, 1668.
- Gepinsen**, *bedenken*, *uitdenken*, 2481. (Zie verder op *inde*.)
- Geraken**, iets sterker dan raken, *goed raken*, *treffen*, 2969; ook *Walew*, 406; *iets geraken* = komen tot iets, iets verkrijgen, 1901.

Gere, *begeerte*, ijverige poging om aan eene begeerte te voldoen, en vandaar *ijver*, 2905; ook *Walew*, 102.

Gereet, *bereid*, 1880.

Gereet, *snel, vaardig*, (nog: *ik ben gereed* = ik ben vaardig, van *gereeden* = toerusten), vandaar adv. *terstond*, 60, 287, 479, 680, 748, 822, 1447, 1735, 2170, 2265 enz.; ook *Walew*, 358; ook *gereit*, 1384; *gerede*, 314, 345, 825, 1773, 2055 en *gereide*, 721.

Gereide, *zadel* en al wat daarbij behoort (Zie Clignett. *Bijdr.* bl. 225), 349, 352, 546, 3348; ook *Walew*, 381, 1339, 8415.

Gereiden, *gereed maken*, 1533; ook *Walew*, 129; *hem gereiden* = zich gereed maken, zich toerusten, 747, 3750; ook *Walew*, 398, 6901.

Gerne, van *gere* = begeerte, ijver; mul. vorm naast *geerne* en *gaarne*, 't laatste van *gare*, bijvorm van *gere*, 2853, 3124, 3232, en elders, ook *Walew*, 182, *B.v. Vergi*, 322. (Vgl. *Gl. Lsp.*).

Gersoen, fr. *garçon, schildknaap*, 1497; ook *Walew*, 2735.

Geruechte, van *roepen, gerofft* (over den overgang van *f* tot *ch* zie men *brullocht*); dus oorspr. *geroep*, en vervolgens *rumoer, geraas*, 890, 2861.

Gescien, niet geheel en al in de tegenwoordige beteekenis, daar wij nn alleen zeggen: *het geschiedt*, maar niet: *het geschiedt iemand*, d.i. het overkomt iemand, valt iemand te beurt (*contingit*), 3081, 3593; ook *Walew*, 1255, 8012, *B.v. Vergi*, 325.

Geselle, letterlijk hetzelfde als *contubernaal*, hij, die met een' ander eene zelfde *zaal* bewoont; vandaar *vriend, makker, lotgenoot*, (Zie Dr. Jonckbloet, *Gl. op den Reinaert*, waar ten opzichte van de *compagnons* of *frères d'armes* verwezen wordt naar Ducange op Joinville), 1206, 1211, 1622, 1645, 1672, 1750, 1759, 1825; *geselle vander tavelronde*, 2081. (Zie ook op *genoet*).

Gesien, *te zien krijgen, zien*, 1784, 1885; ook *Walew*, 231.

Gesinde, oorspr. *reisgezelschap*, van *sinden*, dat oudtijds de beteekenis van *gaan* had; nu *doen gaan* (ags. *sîdhian* = gaan, *gesîdh* = reisgezelschap, os. *sîdhôn* met *gisîdhi*, ohd. *sindôn* met *gisindi*, in dezelfde beteekenissen); vandaar *ridderlijke omgeving, gevolg*, 577.

Gestaden, van *stade*, gelegenheid (hd *gestatten*), dus *gelegenheid* en vandaar *vergunning geven*, (Zie *Gl. Lsp.*), 2926; dat evenwel de verklaring van Blommaert: *helpen*, te deser plaatse de voorkeur verdient, komt mij waarschijnlijk voor; men vergelijkte dan *gestaden* met *in staden staan*, d.i. *bijstaan*.

Getelt, *legertent*, 3650; ook *Stoke*, III, 298, VIII, 681.

Getemen, *betamelijk achten* en daardoor *goedvinden*, 23; ook *Walew*, 8566.

Geval, *geluk*, (tegenover *ongeval*), 3430. Daar *geval* ook toeval in 't algemeen kan beteekenen, gebruiken de mnl. dichters, om *geluk* te kennen te geven, ook *goet geval*, 3487; ook *Walew*, 286.

Gevallen, met den dativ. *overkomen*, en absolute, *gebeuren, voorvallen* (een *geval* is dat wat *gebeurt, voorvalt*), 1921, 2499, ook *Walew*, 160, 584, 1244.

Gevarde, *reisgezelschap, gevolg*, (hd. *Gefährte*), die *samen varen*, d.i. *gaan*, (vgl. *gesinde*), 275.

Gevenijnt, *vergiftigd*, 604, 614, 652, 1579.

Gevoech, *wat voegt of te pas komt, wat dienstig, nuttig is*; vandaar de

uitdrukking: *iemand sijn gevoech doen*: iemand geven, wat hem past, dus *iemand verzorgen*, 3204, (vgl. *behoefte doen*); *waert u gevoech* = als het u nuttig, goed dunkt, *s'il vous plait*, 812; ook *Walew*, 193, (vgl. *bequame*).

Gevriende, *vrienden*, en wel *onderling vrienden*, 632.

Gewach, *vermelding*, 3090.

Geware worden, niet geheel en al ons *gewaarworden*, (van *ware*, zorg, oplettendheid; nog in *waarnemen*), maar in den zin van *opmerken*, *bemerken* op te vatten en met den genit. verbonden, 497, 3059, 3153, 3395; ook *Walew*, 254.

Gewat, *doorwaadbare plaats*, *ondiepte*, ook *overvaart*, *veer*, 1409, 1464, 1466, 1481, 2117, 2131, 2927, 2945; 't *gewat van aventuren*, 1394, 1398.

Geweldech, *machtig*, 3830.

Gewelt, **gewilt**, 'samenhangend met *willen*, in den grond het vermogen om aan zijn' wil te voldoen', (Zie *Gl. Lsp.*), vervolgens *macht*, 951, 2494, 2874, 3825; ook *Walew*, 91.

Gewout, hetzelfde als *gewelt*, dus *macht*, maar van *wolden* (hd. *walten*, besturen), dat overging tot *wouden*, (evenals hd. *gold*, nl. *goud*; hd. *stolz*, nl. *stout*; hd. *holz*, nl. *hout*; hd. *hold*, mnl. *houd*; hd. *kalt*, nl. *koud*; hd. *halten*, nl. *houden*; hd. *salz*, nl. *zout*; hd. *falten*, nl. *vouwen*; hd. *wald*, nl. *woud*;) 948, 3537; ook *Walew*, 210, 1296.

Gicht, *gift*, (Zie voor den overgang van *f* tot *ch* op *brullocht*), 1560, 2461, 3774. Zie ook *Walew*, 10769.

Gichten, *begiftigen*, 222, 2715.

Gygant, *reus* (lat. *gigas*), 3707.

Gile, *spot*, *jok*, *bedrog* (vgl. ofr. *guille*, eng. *guile*, *to beguile*; Huyd, *op Stoke*, II, bl. 208-210 en *Gl. Lsp.*), 2575; ook *Walew*, 8571.

Glasijn, *glazen* (de uitgang *en* der stoff. bv. n. luidt in 't mnl. steeds *ijn*, *goudijn*, *selverijn*, enz.), 2377.

Godertieren, *goedgeaard*, 2261.

Godevolen, *gode bevolen*, d.i. aan God toevertrouwd, (Zie op *bevelen* en *bliven*) een afscheidsgroet van gelijke beteekenis als het fr. *à dieu*, en ons: *God zij met u*, 1302.

Godsat hebben, *Gods haat hebben*, eene gewone mnl. verwensching (Zie Huyd. *op Stoke*, II, 350-351 en Dr. A. de Jager. *Verscheid*. bl. 292-294), 1335.

Goetman. De *goede lude* (lat. *boni homines*, fr. *bonnes gens*) waren in de middeleeuwen, wat wij *gegoede lieden* noemen zouden, of *notabelen*, tegenover het *arme* volk, het zoogenaamde volkje van *deux aes*. Daar bij zaken van algemeen belang de vorst ook den raad van deze rijke stedelingen inwon, komt het woord *goetman* ook in de beteekenis van *raadsman* voor (Zie Hüllmann, *Städtewesen*, II, bl. 217-225 en Warnkönig. *Fl. Staats- und Rechtsgesch.* I, bl. 353), 1941; ook *Walew*, 5322.

Goec, *dwaas*, *zot*, *gek*; in de uitdrukking *hort metten goec*, voort met den zot, 2216. Ook *Walew*, 8716, 8910.

Goem nemen, met den genit, *bemerken*, *waarnemen* (Zie Huyd. *Proeve*, bl. 205 vlg. en *Gl. Lsp.*), 12.

Graven, *begraven*, *ter aarde bestellen*, (Zie *Gl. Lsp.*), 2210, 2215, 2237.

H.

Hagedochte, verbasterde vorm van 't latijnsche *aquaeductus* (waterleiding). De ontzettende waterleidingen, door de Romeinen aangelegd, vervielen nadat het Romeinsche keizerrijk te gronde gegaan was. De bouwvallige steenen gangen en bogen, die er van overbleven, dienden nu als rooversholen, en vandaar, dat *hagedochte*, in 't mnl. in den zin van *krocht*, *hol*, *spelonk* werd gebruikt (vgl. Bilderdijk, *Verkl. Geslachtslijst*, 1834, I, bl. 284), 1876; ook *Walew*, 2955, 8425, 8437.

Halsberch, oorspr. een ijzeren ringkraag, die hals en schouders bedekte; vandaar de naam: halsberger; later grooter geworden, en toen een maliënkolder, borstharnasch; boven de *acotoen*, (eigentlich *katoenen*, later ook *zijden wambeis*) en onder de *curie* (van lat. *corium*, fr. *cuire*, dus *lederen kolder*), en den zijden *porpoint* of *wapenroc* (d.i. de rok, waarop het wapenteeken geborduurd was) gedragen, volgens de opgave in *Ferguut*, vs. 4603-4607, 4610 vlg. In 't fr. werd het woord *halsberch* als *haubert* overgenomen. (Vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 136-139. Diez. *Etym. Wtb.* 364, en Benecke, *Mhd. Wtb.*, I, 159), 1176, 1342, 1383, 1912, 2010, 2152; ook *Walew*, 591, 1481.

Hanscoe, door assimilatie uit *handschoe*. *Schoe* (hd. *Schuh*) is de oorspr. vorm van het woord; ons *schoen* is eigenlijk meervoud; 1984.

Hant, in de uitdrukking *te handen* = *terstond*, 2998 en elders; ook voorkomend in den modernen vorm *thans* (*terstond*), 528, 630.

Hantgeslacht; wij zeggen nu: *handen wringen*; vandaar *droefheid*, *gejammer*. (Zie *Gl. Mnlp.*), 56.

Harde of **herde**, *zeer*, 't Gr. *χάρτα*, nog over in onze uitdrukking *hard loopen* = snel, zeer loopen, 6, 418, 437, 599, 713, 749, 789, 798, 804, 876, 1009, 1126, 1133 enz.; ook *Walew*, 201, 448, 452, 508, 532, 2152, 2423, 2582, 3552, 9456; *harde sere* staat in dezelfde beteekenis als adv. bij een ww. als *harde*, bij een adj. 292, 985, 1056, 1396, 1432, enz.

Harentare = *hare ende dare*; *hare* is een bijvorm van *hier*; bij *ende dare* viel de *e* van *ende* weg, de twee *d*'s vormden ééne *t* (zoo ook *ende die* = *entie*, *ende dese* = *entese*), dus *hier en daar*, *overal*, 1777, 2626; ook *Walew*, 207, 531, 833, 5608.

Heiger, *reiger*, 1811.

Heimelycheit, *geheim*, (Zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 115 vlg.), 2723; *heimelijcheden* = in 't geheim, ook in een afgesloten hoekje, (Zoo is ook nu: iemand in 't geheim nemen synoniem met: iemand *à part* nemen) 237.

Helecht, *helfft*, (Zie voor de verwisseling van *f* en *ch* op *brullocht*), 1540.

Hemelrijc, zonder artikel, evenals *ertrijc*, (Zie P. Leendertz, *Sacram. van Amst.* bl. 17, Dr. Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 206), 2856; ook *Carel ende El.* 23, *Walew*, 2254, 5616.

Henensceden, *heengaan*, 3140.

Herbergen, intrans. *verblijven*, *logeeren* (Zie over intrans. ww., die nu transit zijn, Dr. Verdam, *Tekstcrit.* bl. 75-76), 564; ook *Walew*, 777.

Heten, impf. *hiet*, *bevelen*, (Zie Dr. Verwijs, *De oorl. v. hert. Albr.* bl. 110), 120, 929, 2049, 2156.

Hierenbinnen, *ondertusschen*, (gevormd als *daarenboven*, *daarentegen*, *daarentusschen*, *hierenjegens*, met het voorz. *en* (zie aldaar), 1609, 2351, 2850, 3030, 3148.

Hoe soe, *hoe ook*, in de uitdrukking *hoe soet gaet*, 882, 2023, en ook omgekeerd *so hoe dat gaet*, 1031, waar *so* expletief staat (Zie op *So*).

Hof en wel *hofhouden* = gerechtszitting houden (namelijk eene koninklijke gerechtszitting; nog spreken wij van een *gerechtshof*, van 't *hof van Holland*, enz. De groote gerechtszitting, het groote hof, werd in de middeleeuwen gehouden te *Sinxendage*, d.i. met Pinksteren, namelijk *te gras*. Een tweede groote rechtsdag had plaats *te hooi*, d.i. in den herfst; vandaar de uitdrukking: 'te hooi en te gras' d.i. tweemaal 's jaars), 1950, 2713. Zie ook *Ferguut*, 1. *Reinaert*, I, 45, 48, 51, 55, *Walew*, 35. *Carel ende El*, 13, 29. *Dagen in 't hofis* dus *dagen* voor den koninklijken *rechterstoel*, 1937.

Hogen (in), *verheugd*. (*Hoge* beteekende *vreugde*, nog over in de uitdrukking *tegen heug en meug*, en in ons ww. *verheugen* en *heunlijk*; Zie Huyd. op *Stoke*, III, bl. 263-265; 't is stellig hetzelfde als het got. *hugs*, ags. *hyge*, os. *hugi*, ohd. *hugu* = verstand, zin, gedachte, gemoed; vanwaar de eigennaam *Hugo* = de verstandige, en *heugen*, got. *hugjan*, ags. *hycgan* os. *huggian*, ohd. *hugjan* = denken, gedenken, herinneren; volgens Curtius en Bopp het Skr. *çañk*, Lat. *cunctari* = *dubitare*, *zich bedenken*), 280; ook *Gloriant*, 60; *Walew* 6765.

Hoyke, *overkleed*, nu *huik* (Zie Oudemans, *Wdb op Brederoo*, bl. 153-154), 1341.

Hoeschelike voor *hoveschelike* van *hovesc*, nu zoowel *hoofsch* als *heusch*; van *hof*; dus: zooals 't aan een hof betaamt, wellevend, beleefd; ook minzaam, vriendelijk, 3828.

Hoetbant, *hoofdband*, *diadeem*, 't zelfde wat in dezen roman *cirkel* heet, 15, 106; (*Hoet* voor *hoofd* komt meermalen voor, vgl. *Gl. Limborch*).

Horten, *stooten*, (eng. *to hurt*, nog bij ons: *met horten en stooten*), 608; ook *Walew*, 8095.

Houde, *genegenheid* (ags. *hylde*, os. *huldi*, ohd. *huldi*; tegenwoordig zeggen wij *hulde* in gewijzigde beteekenis; oudtijds bewees de meerdere aan den mindere *houde*, d.i. gunst, genegenheid; tegenwoordig toont de mindere aan den meerdere zijne *eerbiedige* genegenheid door hem hulde te bewijzen. De hd. hebben nog het adj. *hold* in die oude beteekenis over; vroeger bij ons ook *houd* = genegen. Zie Huyd. op *Stoke*, I, bl. 366-368, III, bl. 19. Clignett, *Bijdr.* bl. 147, vlg. en onze uitdrukking *houw en trouw*); *dor uwe houde* = uit genegenheid tot u, 1556, doch daar ironisch.

Houde(n), *spoedig*. (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 62, en *Gl. Karel de Groote*) 527, 790, 969, 1601, 1987.

Hovesceit, tegenw. *hoofschheid* en *heuschheid* in gewijzigde beteekenis, (van *hof* afgeleid), *beschaafdheid*, *welopgevoedheid*, geheel gelijk aan het fr. *courtoisie* (vgl. ook Mr. Moltzer, *De Mnl. Dram. Poëzie*, bl. 101-102), 569, 1230, 2354, 2441, 2445, 2448, 2588; ook *Gloriant*, 569; *Walew*, 28.

Hovet, voor *hoved*, oorspr. vorm van *hoofd* (got. *haubith*. ags. *heáfod*, os. *hōbhid*, ohd. *houbit*). Daar het hoofd het uiteinde des lichaams is, betee-

kent *te hovede bringen* ten einde brengen, volvoeren (zoo heeft ook het fr. *achever* van *chef* = hoofd) en *te hovede comen*, met den genit. *ergens meê klaar komen*, *iets uitvoeren*, 3596; zie ook *Lanc.* III, 475.

Hussen, *aanhitsen*, *opjagen*. (Zie Dr. de Vries, in de *Jagers Archief* II, bl. 111, vlg.) 1803. Zie ook *Walew*, 10781.

I en Y.

Igeren, *ergens*, 299, 1957.

In, in den zin van *tot: in sire eren* = te zijner eere, 220; in dien van *tegen: in iemand riden* = tegen iemand in rijden, 2905; *in gere maniren* = op geenerlei wijze, 2826.

Inde, naast *ende*. (Wisseling van *e* en *i* is zeer gewoon, vgl. *in, en; pinsen, pensen; schil, schel; smilten, smelten*, enz.). De oorspr. vorm was *andi*, (got. *andeis*); vandaar kwam door breking der *a* de vorm *ende* en *inde* (ags. *ende*, os. *endi*, ohd. *enti*), maar evenzeer door overspringsing van *i* naar de eerste lettergreep ons *einde* (vgl. Dr. van Helten, *Taal en Ltbode*, IV, bl. 282, vlg.); *tinden* beteekent *aan het eind*, 2822.

Indien dat, *op voorwaarde dat*, 2926; ook *Walew*, 1525.

Insetten, eenen pijl op de boogpees plaatsen en mikken, 516; ook van eene speer gezegd, *aanleggen*, of, indien men aan de richting onzer geweren denkt: *vellen*, 1468. Men zal zich hierbij hebben voor te stellen, dat de ridders de aangelegde speer in een ijzeren kokertje plaatsten, ten einde vaster te kunnen steken.

Yraude, voor *heraut*. (Zoo heeft men *y* voor *hi* in *Ypenkras*, Dr. de Vries, *Warenar*, bl. 66, en *Ystorie, Carel ende El.* 1, *Lanc.* III, 2248) 't Woord beteekent oorspr. *legerbestuurder*, van *heer* en *wolden, wouden* = besturen. Een aanvoerder der Batavieren heet bij Tacitus (*Ann.* II, 11), *Chariovalda* of *Cariovalda*, dat geheel hetzelfde woord is, 't welk de Germanen in verfranschten vorm terug gekregen hebben. Het aanzien der herauten was echter sinds dien tijd veel verminderd; zij waren in de middeleeuwen *dienstlieden*, die men veelal in gezelschap van *muzikanten* vermeld vindt; 2614, 2753. 2780; vgl. *Ferguut*, 5066, 5164, 5329; *Karel de Gr.* I, 1342 en *Gl. Lsp.* en *D. Doctrinael*.

Irst, *eerst*; in de uitdrukking: *van irst*, van voren af aan, *op nieuw*, 600, 2994; zoo treft men ook aan: *van eerst*, en in dezen roman bijna altijd *irst*, waar wij *eerst* zouden zeggen.

J.

Jegen, *tegen* (wij hebben nog *jegens* en 't Berlijnsch hd. *jejen*), 431, 457, 478, 692, 727, 1106, 1115, 1246, 1252, enz. Ook *Walew*. 267, 299, 373, 425, 498, 509; *jegen spoet* = te vergeefs (zie op *spoet*), 805.

Joeste, (fr. *jouste, juste* van 't ww. *jouster*, dat beantwoordt aan ml. *juxtare*, naast elkaar, d.i. man tegen man strijden, van *juxta*, naast), *aanval in het*

steekspel. (Zie voor de verschillende beteekenissen van *joeste*, Huyd. *op Stoke* III, bl. 285-287), 3313, 3378; ook *Walew*, 3860.

Joesteren, josteren, in een steekspel man tegen man kampen, 390, 3137, 3147, 3175, 3257, 3291, 3309, 3357, 3376.

Joget, jeugd, 2511.

Joie, vreugd, (fr. *joie*), 2552; ook *Walew*, 1007, 2507.

K, zie C.

L.

Lachter, *schande*, eene beteekenis verschillende van de tegenwoordige (onverdiende schande) en van het hd. *laster* (gebrek, kwaad). (Zie van Wijn, *Aant. op Hee^lu*, bl. 124, vlg.; Clignett, *Bijdr.*, bl. 86-90 en *Gl. Lsp.*) 1254, 2886; ook *Walew*, 148, 237, 5617, 5627.

Lachteren, *berispen*, *iemand iets tot schande rekenen*, *schande van iets spreken*, 985.

Lachternie, *schande*, 1375.

Laden, **impf.** *loet*, in den gewonen zin: *opleggen*, 3438 en elders, en in den overdrachtelijken zin: *opdragen*, *bevelen*, 3121.

Lage, *afdeeling krijgsvolk* (van *liggen*, evenals *legen*), 2899, 2902, 2909.

Langen, *aangeven*, *toereiken*, 1443.

Leet, adj. het tegenovergestelde van *lief* (nog *lief en leed*). Tegenwoordig is het enkel subst. en slechts adj. in den met *lijk* samengestelden vorm *leelijk* = *ledelijk*. Men kan alzoo het mnl. *leet* soms vertalen met ons *leelijk*; meestal echter is het *onaangenaam*, *odiosus*; *het ware leet* = het ware jammer, 2855; *te lede doen* = leed, nadeel doen, 2169; *te lede vergaen* = slecht vergaen, 1417.

Lesen, *voorlezen*, *voordragen*. (Zie *Gl. Lsp.*), 2811.

Letten, trans. *doen vertragen* en daardoor *hinderen*, *ophouden*, *niet doen doorgaan*, 416; ook *Walew*, 100, 1433. (Wij zeggen nog: *wat let mij?* iets sterker is *beletten*, met opzet tegen houden; vandaar *belet geven*, d.i. zeggen, dat iemand tegengehouden, verhinderd wordt te ontvangen; *verletten* is vertragen, verzuimen; *zonder verlet* = zonder verzuim; *letsel* is in 't algemeen *verhinderung*, doch bij inkrimping van beteekenis: *verhinderung* door een lichaaamlijk ongemak, en vandaar weder dit ongemak, die *wonde*, *kneuzing*, enz. zelve. Het woord is door breking van de *a* afgeleid van het adj. *lat* = traag).

Libaert, **lybart**, beter *liebaert*, gewoonlijk *leeuw*, ofschoon oorspr. *luibaard*, nu *luipaard* (door invloed van de volksetymologie, die er beurtelings *paard* en *luipen*, *gluipen* in zag). In de oorspr. beteekenis, *luipaard*, komt het voor *Lsp.* II, 18, vs. 11. (Zie *Gl.*). 't Is het fr. *léopard* (lat. *leopardus*), waarnaast in 't oud-fr. ook onze vorm *liépar* gevonden wordt (Zie o.a. *Gloss.* op de *Fabliaux*, uitgeg. door Barbazan, Tome I); 98; ook *Walew*, 187; als *wapenteeken*, *Torec* 3386.

Liden, *gaan*, *voorbijgaan* (nog over in *overlijden*, ml. *transpassare*, vanwaar 't fr. *trépas*, dood en de notaristern, eene acte *verlijden* of *passeeren*, terwijl *verleden* 't fr. *passé* is, en *een jaar geleden* vertaald kan worden met *l'année passée*), 7, 235, 1491, 1652, 2594, 2655, 3777; ook *Gloriant*, 331; *Walew*, 405, 417, 8423.

Lijf, *leven* (ags. *lif*, ohd. *lîp*); van denzelfden stam zoowel 't ww. *leven* (ags. *libban* en *lifian*, os. *libbian*, eng. *to live*, ohd. *lebên*), als *be-lijven*, *blijven* (ags. *bilîfan*, os. *bilîbhan*, eng. *to leave*, ohd. *bilîban*). 't Got. heeft *liban*, *leven*, *bileiban*, *blijven*; 3720; ook *Carel ende El.* 24, 28; *Walew*, 75, 125, 557.

Liggen, *tijdelijk verblijf houden, logeeren*, 1007; ook *Carel ende El.* 11, *Walew*, 220; *te eens ridders liggen* = bij een ridder logeeren, 3012.

Lioen, lyoen, leeuw, (fr. *lion*), 54, 471, 1171; ook *Walew*, 6513.

Littekijn, door assimilatie van *lycteecken*; van *lijk* (in *gelijk* en *belijk*, *blijk*), dus *blijk-ken-merk-teecken*, daardoor ook *herkenningsteeken*. (Zie *Bilderdijk, verkl. Gesl. in voce*, Clarisse, *Natuurkunde*, bl. 409-410, en Dr. A. de Jager, *N. Archief*, bl. 57-70; later werd het in 't bijzonder voor merkteeken van eene (genezen) wond gebruikt) 3717; ook *Walew*, 6424, 6487, 6583,

Lof, *roem*; vandaar: *iemand van love* = iemand, die grooten roem verdient, *lofwaardig, roemrijk, voortrefflijk*, 3744, 3751; ook *Walew*, 122; *van love* werd daardoor eene adverbiale uitdrukking, die ook bij een ww. geplaatst werd en *uitstekend, voortrefflijk* beteekende: *van love dienen* is: voortrefflijk bedienen, 3606.

Loets, *tent, hut, loods*, 1387.

Loven, *beloven*, 3655.

Loven, *goedkeuren, prijzen*, (tegenover *laken*), 1456, 1772, 2484, 2498, 3403.

Lude ende stille, 'algemeene spreekwijze, welke men nu eens door *geheel en al, volstrekt*, dan eens door *in elk geval, in elk opzicht* moet wedergeven.' (*Gl. Lsp.*), 2173.

M.

Maerberstene, marmer (voor den overgang van *m* in *b* zie men hier en elders *ember, nember, jamber*, enz.), 2374; ook *Walew*, 10288.

Machlichte, *wellicht, waarschijnlijk* (verkorte vorm voor: *het mach* (d.i. kan) *licht sijn*). Zoo is ook *misschien* de verkorte vorm van *het mach geschien*. Zie Huyd. *op Stoke*, II, bl. 380), 1561; ook *Fl. ende Blanc.*, 411; *Sp. Hist.*, I⁷, 30, 9.

Man, in den engeren zin van *leenman*, 361, 363, 622, 630, 880, 982, 1080, 1604, 3568.

Manlijk, (van *man*) elk van hen, 1159, 1473; ook *malijc*, later nog meer verkort tot *malk* in ons *malkander*, waarin het nog korter, *mekander*, werd.

Manscap, in de uitdrukking: *manscap doen* = eed van trouw als *man, vasal*, aan den leenheer afleggen, 3817.

Marberijn, *marmereen*, 2326; ook *Walew*, 1029.

Mat, een perzisch woord, dat *dood* beteekent en door het schaakspel in onze taal gekomen is; *koning mat* = de koning is dood (Zie Dr. Dozy, *Oosterlingen*, bl. 79); vandaar: *verslagen, vermoeid, krachteloos*, 806; ook *Walew*, 486; *mat maken* = overwinnen, 2342, 3164; wie overwonnen is, verklaart zich *mat*, evenals in 't schaakspel, 3567.

Mate, adj. *arm, gering* (Zie *Gl. Lsp.* en *D. Doctrinael*), 1061.

Mate, subst. *gematigdheid, ingetogenheid*, 2442, 2464, 2469, 2478.

Meeste, *grootste, voornaamste* (Zie Clignett, *Bijdr.*, bl. 266, vlg.), 2429, 2747, 3691.

Meien (hem), *zich vermaken, verlustigen*. (Zie Dr. A. de Jager, *Versch.*, bl. 238), 2333; ook *Walew*, 3971.

Meissekijn, *meisje*, 161.

Meld, mild, behalve in de gewone beteekenis, komt het ook voor in die van *edel, grootmoedig, liberaal*, 210, 2757; ook *Walew*, 322, 348.

Menechfout, adj. *verschillend* en daardoor *groot*, 2582; als adv. *in vele opzichten, vaak, zeer*, 774, 1431, 1797.

Menechste, *verschillendste*, 2327.

Menegertiren, *verschillende, allerhande* (Zie *alretiren*), 2331.

Menge (die), evenals *die menige* = menigeen, 2457.

Mersch, *vochtige, grasrijke beemde* (daaraan hebben het dorp *Maarsen* en de *Morschpoort* te Leiden hun' naam te danken), 2317, 2320; ook *Walew*, 739.

Mertilie doen = *marteling aandoen, martelen*, 1239.

Mescien voor *messcien* = *misgeschieden*, onpersoonlijk = *kwaad wedervaren, mislukken* (Zie Dr. A. de Jager, *Latere Versch.*, bl. 287), 2504.

Mesfallen, *tegenvallen, mislukken*, 3259, 3292.

Mesprijs, *schande*, 1583.

Metallen, *geheel en al*, 387, 1316, 3506, 3662.

Mettien, *met dien, tegelijk daarmee, dus terzelfder tijd, terstond daarop*, 244, 414, 419, 1497, 1781, 1809, 2083, 2741, 2771, 2831; ook *Walew*, 1067, 1119, 1607.

Minlike, *vriendelijk*, 3040.

Moet, *gemoed, geest, zin, intentie*, kortom alles wat er in het binnenste omgaat; *gedachte*; soms heeft het meer betrekking op het *hart*, soms meer op het *verstand*, 2397, 2548; ook *Walew*, 153, *grote moet* = hooghartigheid, 2957

Moete, *rust*, Kiliaen: *otium*, (hd. *musze*), *met goeder moete*; Kiliaen: *otiose, cunctanter, tractim, commode, dus op zijn gemak*, 405. (Vgl. Huyd. *op Stoke*, III, bl. 58 en *Gl. Lsp.*).

Moeten, *mogen*, 2746 en elders; ook *Walew*, 9, 12, 120, 196, 229, 384, 497, enz.

Mogen, *kunnen* (nog: *vermogen*), 247, 279, 306, 311, 475, 477, 483, 549, 657 enz.; ook *Walew*, 165, 178, 251, 276, 428, 436, 489, 496, 502, enz.; *al dat hi mach*, zoo goed, zooveel hij kan, 855; ook *Walew*, 171.

Moteelen, *metalen* (ook *motalijn* en bij Ruijsbroeck I, bl. 13, 40 en 136, *mottael*, aangehaald door Oudemans, *Mnl. en Onl. Wdb.*, IV, bl. 486 en 487). *De moteelne mannen*, die vs. 3484 en 3500 voorkomen als poortwachters, 'die altoes derssen ende slaen', zijn automaten van metaal, evenals in den *Ferguut*, vs. 1628-1697, 'die dorperre van metale gemaect', die een stalen hamer in de hand hield.

N.

Nagaen, onpers. met den dativ. *ter harte gaan, bedroeven*, 1011.

Narenriden, *narijden*, 2889.

Negeen, (os. *nig-ên* en *neg-ên*, ohd. *nik-ein*) oorspr. vorm van *geen*, samengesteld uit *een* en het overigens verdwenen *neh*, tusschen twee klinkers *neg* geworden, een ontkennend partikel, dat in 't lat. *nec, neque* luidt. *Negeen* werd, toen men het niet meer begreep, verbasterd tot *engeen*. Men hield nu *en* voor het gewone ontkennend partikel en liet dit later geheel weg; vandaar ons woord *geen*; 654, 1762, 3693; ook *Walew*, 42, 158, 244, 265.

Nember, nu *nimmer*, maar in de beteekenis van *volstrekt niet*, 1757, 2048, 2063.

Nembermere, *nimmermeer*, 37, 644, 654, 1113, 1871, 1969, 2291, 2525, 2558, 2562.

Nemmee, *niet meer* (evenals *mee* voor *meer*, heeft men ook *ee* voor *eer*, *min* voor *minder*, *bat* voor *beter*), 2289.

Nemmer, *niet meer*, 2991, *geene meer*, 2820.

Nerenst, *ernst*, (met voorgevoegde *n*, die in *naarstig* gebleven is. Zie voorbeelden van voorgevoegde *n* in Oudemans, *Mnl. en Onl. Wdb.* op *naars*, *naam*, *nadvenant*, *navonds*, *neghelentier*, *norenbaer*, *nuchtend*, en Oudemans, *op Brederoo*: *naâm*, *negel*, *nelboog*, *noom*; vgl. ook *neven* en *nijver*); *nerenst* staat tegenover *spel*, *Torec* 3686; vgl. ook *Walew*, 8575.

Nie, *nooit*, 49, 451, 1935, 3792; ook als negatie, waar wij het bevestigend *ooit* zouden gebruiken, 1068, 1780, 3720; met volgend subst. zonder onbepaald lidwoord *ni gygant*, 3707; en vooral *nie man* = nooit een man, nu *niemand*, 3048, 3597; ook *Walew*, 444, zoo ook *nie man* in den zin van *ooit een man*; 1094, 1784, 2322, 3089, 3681.

Nigeren, *nergens*, 301, 2207, 3162.

Nimare, *nieuwe mare*, *tijding* (Zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 366), 1639.

No, *noch*, 70, 506, 1101, 1147, 1382, 1919, 2252, 2465, 2839; ook *Walew*, 52, 159, 206, 250, 353, 503, 513, 524, 545; *none*, 427, 2251, 2578.

Noen, *namiddaguur*, (*hora*) *nona*, de negende ure, d.i. 's middags te drie ure. (De dagverdeeling in de middeleeuwen was de volgende: *metten* (*hora matutina*), 's morgens te drie ure; *priemtijt* (*hora prima*), te zes ure; *hora tertia*, te negen ure; *middag* (*hora sexta*), te twaalf ure; *noen* (*hora nona*), te drie ure; *vespertijt* (*hora vespertina*), te zes ure, begin van den avond; *volle tijt of complete* (*hora completa*, waarmeê de kerklijke avonddienst besloten werd), te negen ure, en eindelijk *middernacht* of *midnacht*, te twaalf ure. De dag werd dus gerekend van 6 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds. Iedere twaalf uur was derhalve juist het midden van den dag of van den nacht; vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 496-497, III, bl. 140; naar deze acht getijden dragen de R.K. *getijdenboeken* hun' naam) 601, 1170, 1475, 2046, 2184, 2316; ook vindt men *noene daghes*; *Walew*, 894, 1056, in tegenoverstelling van de *hora nona* des nachts, *de metten*.

O.

Oft, in de beteekenis van het eng. *if* = *indien* (ags. *gif*, os. *ef*), 1340, 1732, 3635, 3652; ook *Carel ende El.*, 31; vandaar de beteekenis *of soms* in indirecte vraagzinnen (lat. *an*), 2946, 3084, 3234, en vandaar weder *alsof*, 441, 781.

Ombe, *om*, oorspr. vorm, beantwoordend aan 't gr. $\acute{\alpha}\mu\phi\iota$ en 't lat. *amb* in *ambire* = rondloopen; (later door assimilatie *omme*, verkort tot *om*), 47, 87, 1536, 1541, 2130, 2211, 2448, 3248, 3662.

Ombesaten, *omwoners*, *naburen* (gevormd als *landzaten*, *voorzaten*, *nazaten*), 3797.

Omtrent, oorspr. *rondom* (van *tranten*, gaan, nog over in *trant*, wijze, en *trantelen*, bijvorm van *drentelen*. Zie Verwijs, *W. Martijn*, bl. 161); vandaar *dicht bij*, iemand *omtrent nemen*, is dus: iemand *bij zich* nemen, 2368.

Ondaet, *misdaad, wandaad* (*on* heeft hier dezelfde kracht als in *ondier, onkruid, onmensch*), 625.

Onderdoen, *overwinnen, veroveren* (vgl. *ons: te onder brengen*), 3804.

Onderhorten (hem), *tegen elkander stooten* (Zie op *horten*), 2013. (*Onder* heeft hier de beteekenis van *onderling, onder elkander*; meestal is het met *elkander* te vertalen; zoo vindt men ook: *ondergheven* (nam. slagen), *Walew*, 2216; *onderhaten*, *Lanc.* IV. 6474; *onderhelsen (hem)*, *Rose*, 7957; *onderhouwen*, *Lorr.* II, 816, 3764; *ondercussen*, *Rose*, 1217; *onderlachen*, *Floris ende Bl.*, 959, 3054; *onderminnen (hem)*, *Floris ende Bl.*, 322; *ondermoeten (hem)*, *Lsp.* II, 3, 147; *ondernemen (hem)*, *Floris ende Bl.*, 3048, *Lanc.* III, 20510; *onderriden*, *Lanc.*, II, 640; *ondersien (hem)*, *Floris ende Bl.*, 279, 3055; *onderslaen (hem)*, *Lorr.*, II, 637, 3763; *onderspreken*, *Mnlp.*, I, 2817; *ondersteken (hem)*, *Lanc.*, II, 99, 109; *ondertrowe doen*, *Torec*, 1872, 1887; *ondervinden (hem)*, *Lanc.*, II, 2895, 24920; *onderwonden (hem)*, *Lanc.*, II, 24786, 25417. Zie over dit *onder*, *Huyd. op Stoke*, II, bl. 310-312 en *Grimm, Gramm.*, II, 878.

Ondertrowe doen, *onderling trouw geven, beloven*. (Zie op *onderhorten*) 1872, 1887.

Onderwinden (hem), *zich ergens in mengen, iets wagen*, 578, 2217; *hem des onderwinden* = *dat ondernemen*, 1103.

Ongehier, *ondier, monster*, (hd. *ungeheuer*), eigenlijk adj. in de beteekenis van *vreeselijk, akelig* en verkort tot *ongier*; ook, en wel tegenwoordig alleen, *onguur* (Zie *Grimm, Gramm.* I, 208, *Dr. de Vries*, in de *Jagers Taalk. Mag.*, IV, bl. 67-71 en *Clarisse, Natuurkunde*, bl. 419-425); 1711.

Ongemac, in de uitdrukking *tongemake* = niet in zijn schik, *mismoedig, droevig*, adv. *met verdriet* (Zie *Huyd. op Stoke*, II, bl. 99-100, vooral de daar aangehaalde plaats *Ferguut*, 3691), 269, 542, 876, 1226, 2512, 2761; ook *Walew*, 273, 303, 765, 1292. In den zin van *ongesteld, ziek*, komt het voor: 2421; ook *Stoke*, VI, 1303, *Rijmb.* 24703, *Lsp.*, II, c. 36, vs. 380.

Ongetes, subst. *Getes*, als adj. beteekent: *passend bij iets*; iemand *getes sijn* (*Lsp.* I, 45, vs. 48) kan dus zoowel beteekenen: *gemeenzaam* met iemand zijn, als iemand *genegen* wezen; als subst. beteekent het dus: wat ergens bij past, wat men noodig heeft of verlangt, het *noodige*; *ongetes* alzoo is: wat niet past, wat men niet begeert, en vandaar *al wat onaangenaam is, leed* (synoniem met *verdriet* en *vernoy* in *Lanc.* III, 11200), 3586.

Ongetrect, *onuitgetrokken*, 3171.

Ongewilt, subst. gebrek aan macht over iets. (Zie op *gewilt*). *Iemand ongewilt doen*, met den genit. = iemand berooven van zijne macht over, zijn bezit van iets, 2123.

Onlanc, *niet lang*, (nam. *daarna*), dus *spoedig*, 1559. (Vandaar tegenw. met de adverb. *s onlangs*, maar in de eenigzins andere beteekenis van *niet lang hiervoor*).

Onnen, mnl. vorm van het latere *jonnen* en het tegenw. *gunnen* (ags., os. en ohd. *unnan*, van een' stam, die *blazen* en vandaar *toeblazen* beteekende, en vanwaar ook 't gr. *ἄνεμος*, wind, 't lat. *anima*, adem en *animus*, geest). 't Werd vervoegd evenals het ww. *kunnen*, namelijk: *ic an, du ans, hi an, wi onnen, gi ont, si onnen*; impf. *onde* of *onste*; part *geont*; en werd ver-

bonden met den genit. der zaak en den dativ. van den persoon; 2787. (Evenals in *geëten* eene *g* is ingeschoven, voegde men ook in *geond* eene *g* of *j* en van dit *gejond* of *gegond* kwam oudtijds het ww. *jonnen*, later en nu *gunnen*).

Onnere, *schande* (daar de ontkenning in 't mnl. veel meer dan enkel ontkenning is, maar juist stelling van het tegendeel. De dubbele *n* is eene, bij dit woord, algemeen voorkomende verbastering. Men vergelijkte: *alleen* en *wanneer*), 816, 2682; ook *Walew*, 535, 1733.

Onsalecheit, *ramp*, *ongeluk*, 148. (*Salig* beteekent oorspr. *vol*, *rijk* en daardoor *gelukkig*; *onzalig* dus *leeg*, *eenzaam*, - dit is de beteekenis van het *onzalige bosch*, in Gelderland nabij Dieren - *arm* en daardoor *ongelukkig*).

Onscieten, van den dag gezegd, *aanbreken*, 2179; ook *Limb.*, V, 354; en van den nacht gezegd: *Lanc.*, III, 17996.

Onsochte, *onzacht*, maar wat sterker dan de ontkenning van *zacht* en wel deeglijk *hard*. De *o* vindt men ook in 't eng. *soft*. (Synoniem van *onsochte* is *onsoete*). 1488; ook *Walew*, 439, 8616.

Onsoete, 't zelfde als *onsochte*, dus: *hard*, *met geweld*, 433, 536, 1161. (Nog zeggen wij: *zoetjes loopen* voor *zacht loopen*; *zoetjes* is: met voorzichtigheid, stil; vgl. de uitdrukking: *zoetjes en zachtjes*).

Onsteken, *treffen en in liefde doen ontbranden*. (Men zegt: *in liefde*, *in toorn ontstoken*. Hartstochten worden gewoonlijk bij *vlammen* vergeleken en welk nauw verband er tusschen *ontsteken* en *branden* is, blijkt daaruit, dat bij eene wonde *ontsteking* en *brand* synoniemen zijn. Vandaar ook de uitdrukking: *in brand steken*) 872.

Ontbeiden, *afwachten*, 2778.

Ontberen, met den genit. = *iets nalaten*, *ophouden met*. ('t Komt van het oude *beren* = dragen - lat. *fero*, gr. $\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ - maar wordt, evenals *dragen*, opgevat in den zin van: *eene zekere richting nemen*, fr. *se porter*. Zie op *overeendragen*. *Ontberen* is dus: *zich weg begeven van*, en vandaar *ophouden met*) 2068; ook *Walew*, 180, 3408; *Lanc.*, II, 22271.

Ontbieden, *doen weten*, *rond laten zeggen*. (Zie Huyd., op *Stoke*, II, bl. 244-245) 1272, 2949, 3643. In den zin van *oproepen* is *ontbieden* eene elliptische uitdrukking voor *doen weten*, *ontbieden*, dat iemand komen moet, 3139.

Ontbreken, van tranen gezegd: *uitbreken*, *ontvloeien*, 3790.

Onterven, *berooven van erf*, (niet in den zin van *nalatenschap*, maar van *goed bezitting*, die men reeds heeft, in 't algemeen), 2875; ook *Walew*, 1501, 10457.

Ontfaen, impf. *ontfinc*, part. *ontvaen* of *ontvangen*; (de *v* is door invloed van de *t* tot *f* verscherpt) 42, 492, 947, 1213, 1458, 1505, 2240, 2266, 2635, 2653; *iets of iemand ontfaen* = iets in leen ontvangen, iemand als vasal aannemen, 317, 364.

Onthouden, oorspr. *bij zich houden*, vandaar *onderhouden*, *voeden*, en ook, zoals *Torec* 793, *in dienst nemen*; *ik ben onthouden* = ik ben aangenomen in dienst genomen. (Vgl. Dr. Verwijs, *Cassamus*, bl. 73-74 en zie *Lansloet*, 693, *Ferg.* 602, 646, 709, 712.)

Ontliven, *dooden*, (niet van *lijf*, lichaam, maar van *lijf*, leven berooven. Zie aldaar), 1892. Zie ook *Walew*, 5639.

Ontoen, door assimilatie voor *ontdoen* = *opendoen*. (Zie Huyd. *op Stoke*, II, bl. 469-470 en *Gl. Theoph.*) 325, 2622; ook *Walew*, 255, 275, 435, 1096; het part. *ontaen*, beteekent in 't mnl. evenals ook nu nog, soms *ontsteld*, *verschrikt*. (Zie *Gl. Lsp.*) 937.

Ontseggen, *weigeren*, *afslaan*, 2176, 2346, 3005, 3638; ook *Lanc.* II, 7330; ook in 't bijzonder *voldoening weigeren*, 3549.

Ontspringen, *wakker worden*. (Zie Clignett, *Bijdr.*, bl. 392 en Oudemans, *Mnl. en Onl. Wdb.*, V, bl. 337) 414, 1723, 3474; ook *Walew*, 341. Van den dag gezegd, beteekent het *aanbreken*, 1460.

Ontstaen, gaan staan, waar men niet te bereiken is, dus *ontgaan*, 3693; ook *Walew*, 1820, 4281; *Lanc.* III, 13662, 20662.

Ontvaren, *ontgaan*, 1322.

Ontwake worden, *ontwaken*, 1389; *Lanc.* III, 10709.

Ontwee, oorspr. in *tweeën*, maar meer algemeen *van een*, *in stukken*, *kapot*, (zooals ook het lat. *dis* - van denzelfden stam als *duo*, twee - in samenstellingen als *distribuere*, *disrumpere*, *discedere*, enz. gebruikt wordt) 424, 1350, 2150, 2763, 3293, 3306, 3380, 3396, 3624; ook *Walew*, 335, 374, 411, 1280.

Ontwisen, bij vonnis iemand iets ontzeggen, zijne aanspraak op iets afwijzen; vandaar *verbeurd verklaren*, 1931, 1955.

Onvrede, *twist*, 3802.

Onwaert, in de uitdrukking *onwaert hebben* = *minachten*, *versmaden*, van *waerde*, den prijs, waarop men iemand schat, *achting*. Alzoo is *waert* = geacht, *onwaert* = ongeacht, of nog sterker: geminacht. Men zeide *waert* en *onwaert hebben* evenals *lief hebben*, *leet hebben*. (Zie Clignett, *Bijdr.*, bl. 145, 196) 1096.

Onwerde; is *waerde* = prijs, en dien tengevolge *achting*, dan is *onwerde* = minachting en vandaar *schande*, 2509, 3339. Ook *Walew*, 8542.

Oert, *punt*, *speerpunt*, (lat. *mucro*). Zie Dr. de Vries, *N.W.M.v. Ned. Lett.* VI, bl. 161-163. De uitdrukking *van inde toerde* beteekent van 't speereinde tot de speerpunt, en dus: *van 't begin tot het einde*, 2638; ook *Lorr.* II, 3029.

Op beteekent *tegen*, 423, 844, 1080, 1156, 1313, 1403, 2224, 2762, 2903, en *op grond van* in de uitdrukkingen: *bidden op genade*, 84. (Vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 512-514); *op gerechte minne*, 85; *op gerechter trouwe*, 1485, 3742.

Opdat, *op voorwaarde dat*, *indien*, 446, 2218, 3709.

Opdoen, van een paard gezegd, *afzadelen en aftoomen*, dus *naar den stal brengen*, 786; ook *Ferg.* 3984.

Opgeven (hem), *zich overgeven*. (Nog zeggen wij: *het opgeven*) 1365, 3567.

Opleggen, van schuld gezegd. *te laste leggen*, 1535.

Oppenbare, van *open* met verdubbelde *p*. (Zie voor deze noodelooze verdubbeling op *allene* en *onnere*) en van *baar*, duidelijk: nog over in *baarblijkelijk*, *barrevoets*, *gebaren*, *baar* = zuiver *goud*. Dus beteekent het *duidelijk*, *ronduit*, *onbewimpeld*, 2854, 2869, 3066, 3116.

Opscieten, plotseling te voorschijn komen, zich voordoen, 1979.

Opsitten, met afscheidbaar voorzetsel = *gaan zitten op* in 't bijzonder van

te paard stijgen, gezegd, 422, 539, 576, 1288, 2770, 3154, 3455, 3457, 3677; *Walew*, 71, 3768; *Carel ende El.* 33, 165, 1364. Ook gezegd van het bestijgen van een' ezel, *Torec*, 1343.

Opslaen, *openslaan*, *openèn*, 160.

Orconde, van *oor*, (got. *us*, ohd. *uz* = uit) en *kennen*; *getuigenis*, *bewijs*, 2480.

Orlof, van 't oude *oorloven* = toestaan, (got. *uslaubjan*, hd. *erlauben*, nu bij ons *veroorloven*) dus *toestemming*, *vergunning*, vervolgens meer in 't bijzonder: *vergunning om heen te gaan*, in dezelfde beteekenis, die *verlof* heeft; *sonder orlof* = zonder verlof, 2658. *Orlof bidden* = verlof vragen om heen te gaan, 245. *Orlof nemen* = de vergunning nemen om heen te gaan, dus *afscheid nemen*, 1444, 2101, 2182, 2248; ook *Walew*, 150. Zeggen wij nu: afscheid nemen van iemand, in 't mnl. luidt het orlof nemen *an* iemand, 379, 728, 1140, 2077, 2174, 2301; ook *Walew*, 142. De uitroep *uwen orlof*, 1286, ook wel eenvoudig *orlof*, (In 't Wilhelmuslied: 'oorlof, mijn arme schapen!') beteekent *vaarwel*, *adieu*.

Orgelious, *trotsch*, *hooghartig*, in goeden zin (fr. *orgueilleux*), 489, 1002.

Ors, paard, eng. *horse*, door metathesis *ros*. (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 100) 339, 422, 523, 583, 1042, 1053, 1059, 1160, 1288, 1416, enz.

Oudermoder, *grootmoeder*, 255, 557.

Oudervader, *grootvader*. (Zie *Gl. Lsp.*) 201. Ook *Sp. Hist.* IV² 19 vs. 14.

Over wordt vaak gebruikt, waar wij nu *voor* zouden zeggen (*Gl. Lsp.*), 1167, 1964, 3821 en in uitdrukkingen als *over roem*, 1941, *over recht*, 2547, *over gerecht orconde*, 2480, *over waer*, 678, 1272, 2290, 2423.

Overdaet, *moedwil*, *geweldenarij*, *insolentie*. (Zie Clarisse, *Heim. d.H.*, bl. 269-271) 485; ook *Walew*, 2796.

Overeendragen, van *overeen* = met elkander, samen (*over* is hier = *voor*; *handelen over dwaes* = handelen voor, als een dwaas, dus *handelen overeen* = handelen als één persoon, dus *met elkaar*) en *dragen* in den zin van *se porter*, *eene zekere richting nemen*; dus beteekent *overeendragen*: samen eene zelfde richting gaan nemen, d.i. *overeenkomen* en vandaar *overeenstemmen*. (Vgl. ook *eendracht* en *verdrag* en Clignett, *Bijdr.* bl. 272, Clarisse, *Heim. d. Heim.* bl. 286) 3405.

Overluut, *duidelijk*, 2033, en vandaar *onbedrieglijk*, dus *stellig*, *zeker*, 310, 2924.

Oversere, *bovenmatig*, 1612.

Overwel, *bijzonder goed*, 3032.

P.

Pape, *priester* (eigentlich *vader*), 1084, 1086, 1088, 1110, 1118, 1124, 1131, 1141, 1624, 1627, enz.

Parlement, *gesprek*, *ordelijke samenspreking*, 2615, 3179.

Pas, *weg* (fr. *passage* van *passer* = doorgaan. Zie *Gl. Lsp.*; vandaar dat *pas* kon gaan beteekenen: *schriftelijk bewijs*, *dat men mag doorgaan*). De uitdrukking *sinen pas vort riden* beteekent: zijnen weg vervolgen, 400.

Paulioen, *tent*, (lat. *papilio*, fr. *pavillon*) 3042, 3183; ook *Walew*, 8740, 8811.

Pine, *inspanning*, *moeite*, (fr. *peine* van 't lat. *poena*; nog zeggen wij: *de pijn*)

waard = de moeite waard) 386; ook *Walew*, 486, 519, 540, 572; vandaar *verdriet*, 1611; *Walew*, 272, en ook, zooals tegenwoordig, *lichaamspijn*, 679, 2583, 3235.

Pinen, *zich inspannen, beijveren om iets*, 1763, 2093, 3730.

Plegen, met den genit. *iets bij de hand hebben, uitvoeren* (Zie Huyd. *op Stoke*, III, bl. 297-300; Clarisse, *Heim. d. Heim.* bl. 118-124); de uitdrukking: *harre minnen plegen* = met haar een leven van geminnekoos leiden, 1700; ook *Floris ende Blanc.* 357.

Plein, open vlakte (in dezelfde beteekenis als het fr. *plaine*, lat. *planus*), 3640, 3645; ook *Walew*, 295, 8558.

Poente (te), (fr. *à point*), op het punt, d.i. het juiste punt, op een prik, juist zooals het wezen moet. (Zie *Gl. Lsp.* en *Walew*, 373, 862); de uitdrukking *te poente brengen* = ten einde, en wel goed ten einde brengen, 1943.

Pogen om iets = *trachten naar iets*. De uitdrukking *pogen om een slapen gaan* = gaan slapen, zich te ruste leggen. (Zie Dr. Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 253) 2361; zie ook *Lanc.* II, 42417.

Porsse, *gedrang*, bijzonder *aandrag van vijanden* en vandaar *strijdgewoel*, 584, 2776; ook *Walew*, 2449.

Portenare, *poortwachter*, 2855; ook *Lanc.* III, 17319, 20831.

Prinnen, door assimilatie voor *prinden*, (fr. *prendre*, lat. *prehendere*); impf. *prant*, part. *gepronden* = *nemen*. (Zie *Gl. Lsp.*), 627.

Prijs, *lofspraak*. Een ridder *van prise* is hetzelfde als een ridder *van love* (Zie aldaar), dus een *prijzenswaardig*, een *voortreflijk* ridder, 443; ook *Walew*, 6887, 7983.

Proven, *aantoonen, bewijzen*, (fr. *prouver* van 't lat. *probare*) *doen kennen*, met de bijgedachte *als iets deugdelijks*; (in den zin van *proberen* = onderzoek doen naar iets, komt *proeven* ook wel in 't mnl. voor, doch niet uitsluitend) *iets proven op iemand* = de waarheid van iets tegenover iemand bewijzen, 2955; *hem proven* = *zich toonen*, en wel, als *deugdelijk, voortreflijk, probaat*, 1303, 3839.

Q zie C.

R.

Raet, *overleg, besluit, voornemen, plan*, 883; *cone van rade* = kloek in zijne voornemens, d.i. *stoutmoedig*, 2946; *sijn raet an iemand setten* = zijn eigen recht tot besluiten aan een ander afstaan, dus: *zich door iemand laten raden*, 3118.

Rechten, *richten, aanleggen*, van eene speer gezegd, 2904.

Reep, *touw*, (got. *raip* = riem, ags. *raepan* = binden), 1749, 1752, 1758.

Reke, *valdeur*, ('t zelfde woord als *reke*, hark, daar zoowel de *valdeur* van eene slotpoort, als de *hark* van scherpe punten voorzien was. De *valdeuren* toch bestonden uit eene aaneengesloten reeks van scherpgepunte, of van ijzeren punten voorziene, balken, die boven uit de poort nederdaalde, en, wie er ten ontijde onderdoor gingen, neerpriemde. In de poort van het vervallen Heidelberger slot kan men nog zulk eene *reke* zien) 3497.

Rese, *reus*, 472, 515, 1743, 2821, 2834, 2840, 2864.

Resten, oorspr. vorm van *rusten*, (evenzeer ging de *e* tot *u* over in *hen*,

hun; lettel, luttel; lesschen, blusschen; schelp, schulp; helpen, hulp, enz.), hem resten = rust nemen, 2050, 3445; ook Lanc. III, 20904 en 20913. Gerest sijn = uitgerust zijn, 1181.

Rivele, ofr. *revel*, eng. *revel, revelry*, van 't fr. *rêve*, lat. *rabia*, naast *rabies* - eng. *rave* -, dat *verbijstering, omdoling*, later *droom* beteekende. *Riveel* is alzoo *wilde zwerftocht*, vandaar *dolle pret*, eindelijk *vreugde* in 't algemeen en in 't bizonder *mingenot*. (Zie Scheler, *Dict. d'Etym. franc.*, bl. 291; Diez, *Etym. Wtb.*, II, 400 en Dr. de Vries, *Taal en Ltbde*, I, bl. 155-158). De uitdrukking *rivele driven* = zich vermeien, 3044.

Roken, bijvorm van *roeken*; onpersoonlijk ww. *bekommenen; en roke u niet* = bekommer er u niet over, 963; ook *Lanc.* II, 8829, III, 10751.

Roeden, van *roede* = tak, stam, boomwortel, loot (van dezelfde beteekenis als 't lat. *virga*) dus: takken, stammen, loten *wegnemen*, zoowel door *snoeien* en *afhakken* als door *uitgraven*; onder den vorm *rooien, uitroeien*, beteekent het nu enkel nog *uitgraven*; *hout roeden* = *hout hakken*, 1330; ook *Rijmb.* 28406, 34579; bij *Hildegarsberg*, bl. 251, vs. 129, gezegd van de dorre ranken van den bijbelschen wijngaard, die *te roden*, d.i. *af te houwen* zijn.

Romans, *fransch*, 2378.

Ropen, oorspr. vorm van *roepen*, die o.a. nog in 't Rotterdamsch patois leeft, 284.

Rote, *rot, troep, bende*, (Zie Huyd. *op Stoke* III, bl. 136-137; van Wijn, *op Heelu*, bl. 116-119) ofr. *rote*, mlt. *rotta, rota* van 't oudl. *rupta* = een stuk, een deel, eene afdeeling, 2747.

S, Z.

Saen, *spoedig, terstond* (eng. *soon*) 41, 97, 102, 152, 159, 224, 286, 298, 318, 340, enz.; ook *Walew*, 306, 380, 863, 870.

Sage, oorspr. *verhaal*, verwant met *zeggen*, later *valsch verhaal, leugen, sprookje; sonder sage* = zonder bedrog, naar waarheid, 2295.

Sake, oorspr. *rechtszaak, rechtsgeding*, waar *gepleit* werd; vandaar somtijds *beplying* en zelfs in 't algemeen *taal*, zooals: *op dese sake* = na deze woorden, 26.

Zale. (ags. *sele*, os. *seli*, ohd. *sali, seli*, samenhangend met got. *saljan* = herbergen, ags. *sellan*, os. *sellian*, ohd. *saljan* = overgeven, eng. *to sell* = verkoopen). 't Is oorspr. het geheele, door een' buitenmuur omsloten gebouw, dat den naam *castellum*, kasteel, verkreeg; later alleen het hoofdgebouw binnen den ringmuur, de eigentlijke *burg* met inbegrip van het slotplein; nog later alleen het *grootte woonvertrek*. *Zaal* is de *geheele burg*, vs. 93, waar Bruant gewapend de zaal binnen komt rijden; 580, waar de strijd te paard in de zaal plaats heeft; 739, 939, 1457, 1502, waar Torec door de poort terstond in de zaal komt. Daarentegen wordt er, naar 't schijnt, enkel het *grootte woonvertrek* meê bedoeld, 540, 788, 810, ofschoon men in vs. 810 aan den buitenmuur kan denken, en dan onder de zaal de *burg* kan verstaan.

Scake, *schaakbord*, 541; ook *Walew*, 48, 54, 60, 169, 177, 191, 212, 240, 243, 251, enz. Het woord, evenals het geheele spel, is afkomstig

uit Indië of Perzië. Het heet in Perzië naar den koning *tsjach* en is dus het *koningsspel*. (Men zie over dit spel Hoffmann von Fallersleben, *op Floris ende Blanc.*, bl. 120-121, waar het opgenoemd wordt in een latijnsch gedicht onder de zeven ridderlijke spelen in de middeleeuwen, namelijk: *equitare* (paardrijden), *natare* (zwemmen), *sagittare* (boogschieten), *cestibus certare* (ringwerpen), *aucupare* (met valken jagen), *scacis ludere* (schaakspelen) en *versificari* (dichten). Zie verder over het schaakspel in de middeleeuwen Hüllmann, *Städtewesen*, IV, bl. 253-256).

Scach, *schaterlach*, lat. *cachinnus*, (Zie Dr. Verdam, *Taal en Ltbode*, VI, bl. 16-18) 3760.

Scacht, *speer*, 1917, 2029; ook *Walew*, 401, 411, 7242, 7256.

Scalc, *loos, bedrieglijk*, 114. De beteekenis *loos* heeft het nog in het subst. *schalk*, waarbij de zin nu echter minder ongunstig is. De oorspr. beteekenis van het subst. (ags. *scealc*, nog over in *maarschalk*, *seneschalk*, *Godschalk*) is *dienaar, dienstman*, dat eveneens de ongunstige beteekenis van *bedrieger* kon krijgen, als andere woorden, die eerst iets *gerings*, daarna iets *verkeerds* te kennen gaven, bv. *boos* (vgl. *beuzelen*), *snood* (eertijds *gering*), *slecht* (eertijds *vlak, eenvoudig*), *dorper* (eertijds *dorpsbewoner*) enz.

Scamp, *smadelijke bejegening* (over in *schimp, beschimpen, schamper*. Zie *Gl. Karel de Gr.*); *sonder scamp* = eervol, 2651; vaak niet veel meer dan een stoplap, ongeveer gelijk aan *in trouwe, sonder waen*, 2345.

Scard, *opening, gat*, (Zie *Gl. Lsp.* en *Limborch*) 1347; ook *Walew*, 10640, *Lanc.* II, 44612, 45059. Tegenwoordig alleen in gebruik voor een kerf of breuk in een mes of zwaard.

Sceden, oude vorm van *scheiden*, impf. *sciet*, part. *gesceden*, vervoegd even als *heten*. 't Werd zoowel trans. als intrans. gebruikt; intrans. = *heengaan*, 3005, 3085, 3642, = *uiteengaan*, 995, 1179; van den strijd gezegd: *de strijd hield op*, of liever: *de strijders gingen uiteen*, 938; *trans.*, van den strijd gezegd = *den strijd doen ophouden of de vechtenden scheiden*, 1192.

Scieten, in de uitdrukking: *te - waerd* = op iemand los schieten, 1413; zoo vindt men ook *Walew*, 7010, *scieten an iemand*.

Scinden, bijvorm van *scenden*, zw. ww. als afleiding van *schande*, (Zie *Gl. Lsp.*) dus: *schande aandoen, in 't ongeluk storten, verderven*, 1924.

Scire, *spoedig, terstond*, (nog over in *schielijk = schierlijk*) 115, 155, 160, 164, 370, 456, 665, 1133, 1519, 1523, enz.; ook *Walew*, 255, 257, 260, 416, 843, 2520.

Scoffieren, door assimilatie voor *sconfieren* van 't ml. *disconficere*, (van *dis* en *conficere* = klaar maken, bereiden, ons *confijten*) dat beteekende, evenals de fr. vorm *desconfire*, onklaar maken, geweld aandoen, *verderven*. (Zoo beteekent ook het subst. ofr. *desconfiture*, mnl. *sconfelture*, geweld, later wat verzwakt van beteekenis, *ongeval*) 3465. Ook *Walew*, 10782. 't Is dus synoniem met *scinden* en kromp eerst na de middeleeuwen in tot het geweld aandoen van vrouwen, *verkrachten* (Vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 196-197, III, bl. 100-101).

Scoude, *schuld*, (Zie *Gl. Lsp.* en voor den overgang van *ul* of *ol* tot *ou* op *gewout*) 1535.

Scouwen, *zien*, 1703, 1812, 2002, 2357, 2535.

Sede, *gewoonte, leefwijze; quade sede* = slechte leefwijze, in 't bijzonder van roofridders gezegd, 318; ook *Walew*, 1689, 't zelfde wat, *Walew*, 1617, *onsede* heet. *Die sede breken* = van leefwijze veranderen.

Seer, *verdriet*, 132; ook *Walew*, 148. (Nog over in *hartzeer*, in *zeer doen* = verdriet, later pijn doen; en in *bezeeren* = verdriet, later pijn doen, eindelijk eene lichamelijke wonde toebrengen.)

Zegevri, *de zege, de overwinning gevend*, van een' ring gezegd, die tooverkracht bezit, 3273. Een zoodanige ring wordt, *Lanc.* III, 12948 en 12984, een *zegevingerlijn* genoemd. Zie plaatsen, waar van de tooverkracht van ringen gesproken wordt, aangehaald op *vingerlijn*.

Seker, in de uitdrukking: *iemand seker maken*, met den genit. = iemand iets verzekeren, iemand iets als betrouwbare waarheid doen kennen, 3480.

Sekeren, *plechtig verzekeren, beloven*, 2939; in 't bijzonder van een huwelijk gezegd (Zie Huyd. *op Stoke.* III, bl. 416), de verloving (door eene officiële plechtigheid) bevestigen, 3420.

Selc, behalve als adj. ook als subst. in gebruik, met het ww. in 't enkelvoud; *sommigen*, fr. *tel, un tel* (Zie *Gl. Lsp.*) 829, 2492. Ook *Walew*, 2137.

Seriant, oorspr. *dienaar*, fr. *sergeant*, lat. *serviens* (Zie Huyd. *op Stoke*, I, bl. 18; van Wijn, *op Heelu*, bl. 142 en 195-196, en Clignett, *Bijdr.* bl. 314); vaak gebruikt voor een' *krijgsman, die voor soldij dient*, 972; ook *Walew*, 1466, 2269, 2577, 6680.

Setten, *doen zitten*, part. *gesat*, 32.

Si, in de uitdrukkingen *si vive, si twintech, si hondert*, enz.: eene gewone constructie in 't mnl. waar wij zouden zeggen: *er twintig, er honderd*, enz. of ook wel eenvoudig, *twintig, honderd*, enz. (Vandaar onze constructie: *met ons vijven, met hun tien*, verbogen nv. van *wi vive, si tiene*) *si twintich*, 3301; *si hondert*, 940; ook *Walew*, 297.

Sierheit, *versiering, sieradiën*, 3034. Zie ook *Reinaert* I, 2594.

Sin, 'zintuig, maar doorgaans ruimer, de zetel van het *denken, gevoelen* en *willen*, dus *hoofd en hart* beiden' (*Gl. Lsp.*); = *gemoed*, 2986; vervolgens: *wijze van denken*, zooals wij zeggen *in dien zin*, d.i. *in dat opzicht; in allen sinnen* = in ieder opzicht, fr. *en tous sens, overal*, 1029, 1055; ook *Walew*, 2766; vandaar ook in *drien sinnen* = in drie opzichten, vs. 885, *in drie richtingen*. (Ten onrechte wordt daar door Dr. Jonckbloet in de uitgave van den Lancelot *finnen* gelezen, een woord dat in 't mnl. verder ook niet voorkomt.)

Sinden, *doen gaan, zenden*, zw. ww. als afleiding van 't sterke *sinden* = *gaan*, vandaar part. *gesint*, 239, 2202. Ook *Walew*, 5326. Tegenwoordig heeft het sterke ww. alleen de beteekenis van het zwakke.

Sitten, *zetel*, (Zie *Gl. Limb.*) 2379.

Slaen, part. *geslagen* en *geslegen*; in de uitdrukking: *slaen met sporen* = *met sporen steken*, 523, 3503; ook *Walew*, 170, 189, 1934, 8417.

Slapen, verbonden met den inf. *gaen*, worden beide woorden als een subst. gebruikt en met het artikel *een* verbonden. Zoo heeft men: *pogen om een slapen gaen* = trachten te gaan slapen, nog liever eenvoudig: *gaan slapen*, 2361; ook *Lanc.* II, 42417; evenzoo komt voor: *spreken om een slapen gaen* = bespreken om te gaan slapen, *Walew*, 2588.

Smal, *klein, gering* (eng. *small*); vandaar de gewone uitdrukking: *groet ende*

smal = groot en klein, in 't geheel; vaak met *lang en breed* weêr te geven, 635, 1307, 1837, 2407, 2783, 3248. Daar iets *kleins* allicht iets *liefs* is, (de verkleinwoordjes en 't fr. *petit* hebben vaak iets liefkoozends) werd het subst. *smale* gebruikt in den zin van een *lief meisje*, fr. *mignonne* en met het epitheton ornans *scone*, of *cuesce* vereerd; 2031, 3057, 3238, 3757; ook *Walew*, 7936, 7960. Reeds in 't oudfrankisch beteekende *smala* meisje. (Zie Dr. Kern, *Glossen in der Lex Salica*, bl. 41.)

So, (zie daarover *Gl. Lsp.*) als expletivum gebruikt, als nog in *hierzoo, daarzoo*, 2990, 3197; ook *Walew*, 120, 133, 178, 395, enz. Door een vragend of betrekkelijk voorw. of bijwoord gevolgd of voorafgegaan, soms ook gevolgd en voorafgegaan tevens, heeft het de beteekenis van het lat. achtervoegsel *cumque*, (Zie Huyd. *op Stoke*, I, bl. 44 en *Taal en Ltode* IV, bl. 242) *wie so = alwie*, 2699; ook *Walew*, 80; *wat soe = alwat*, 2482; *so wat = alwat*, 2481; *waer soe = waar ook*, 2551. *So* herhaald bij eene tweeledige vraag of twijfel (lat. *utrum - an*) = *óf - óf*, 1242, 2441.

Socketen, 't zelfde als *sockelen*, bij Kiliaen: *struyckelen, caespitare*, later *sukkelen* (eng. *to joggle*), schokkend of stootend voortgaan, van *socken*, fr. *choquer*, eng. *to jog*, (Zie Dr A. de Jager, *Wdb. der Frequent*, bl. 663) 586.

Soffier, *saffier*, blauwe edelsteen. (Men vindt de *o* in plaats van de *a* in dit woord ook *Floris ende Blanc*. 1026, *Ferguut*, 3057); *van soffire glase*, 2374 = van blauw gekleurd glas. Men had in de middeleeuwen gekleurde glasschijven, die haren naam droegen naar de in kleur overeenstemmende edelgesteenten - zoo is bv. het kostbaar roodgekleurde *robijn glas* bekend - en zulke gekleurde glasschijven vervaardigde men dan ook reeds vóór men ons zuiver doorschijnend glas wist te maken. Het glas diende in de middeleeuwen hoofdzakelijk tot versiering - het schitterde meer dan ons tegenwoordig glas en was dus minder geschikt om het zonlicht ongetemperd door te laten; 't werd dan ook niet enkel in de vensteropeningen, maar ook tegen de wanden aangebracht, bij wijze van behangsel, Zoo bestond ook in den eersten tijd de glasschilderkunst niet uit een schilderen *op* glas, maar *met* glas; d.w.z. de vensterglazen waren, evenals mozaïk, samengesteld uit aaneengevoegde stukjes glas van verschillende kleuren.

Som, somen, sommigen, ook eenvoudig *men*, 2481, 3036, 3037; *som - som = deels - deels*, 2592; ook *Walew*, 1011, 1012.

Sonder, *uitgezonderd* en vandaar *behalve*, 302, 1383, 3297 (Zoo beteekent het ook *maar* in den zin van *slechts*, en ook *maar* in den gewonen zin, hd. *sondern*).

Sonderlinc, adj. *afgezonderd, eenzaam*, 72, 1795.

Sonderlinge, adv. *inzonderheid*, 79, 3269.

Soude, *moest*, oorspr. *was verschuldigd*, lat. *debebat*, (in dien zin gebruiken de Duitschers nog *sollen*) 2411; ook *Walew*, 104, 283, *B.v. Vergi*. 313.

Sout of *tsout, soldij*, (vgl. van Wijn, *op Heelu*, bl. 46-48 en voor den overgang van *ol* tot *ou* op *gewout*) 775, 949, 967. 't Komt af van *solidus*, een gouden munt bij de Romeinen, later verfranscht *sous*, een klein zilver muntje van geringe waarde. 't Beteekende in de middeleeuwen in 't algemeen *geld*, in 't bijzonder het geld, dat de huurtroepen ontvingen, tegenw. nog *soldij*.

Sparen (sonder), namelijk: zonder tijd te sparen, dus: *zonder toeven, onverwijd. terstond*, (Zie Dr. Jonckbloet, *Gl. Reinaert*) 1287, 1291, 2188, 2257, 3374, 3632; ook *Walew*, 71, 6875, 7247, 7287, 8730.

Spareware, *sperwer* (ohd. *sparawari*. Zie Diez, *Etym. Wtb.* bl. 326) 2112; ook geschreven *sparware*, *Heelu*, 1037; *spereware*, *Lanc.* II, 3007; *sporeware*, *Floris ende Blanc*, 621, *Limborch* I, 54.

Specie, *specerij, reukwerk*, (fr. *épice*) 2383; ook *Lanc.* II, 15065; *Walew*, 11007.

Spel (Zie *Gl. Mnlp.* en *Gl. Lsp.*); in de uitdrukkingen: *spel hebben* = genoegen hebben, 1219; *spel maken* = zich verheugen, 1832; *in spel* = in scherts, 3686.

Spoet, *geluk, gelukkige uitkomst*. De uitdrukking *jegen spoet* beteekent: zonder geluk, *te vergeefs* (Zie Dr. Jonckbloet, *Walew*, II, bl. 250) 805; ook *Walew*, 2006, 4226.

Staelblind, misschien verkeerde lezing voor *staerblind*, (waarover men zie *Gl. Lsp.*) 2412.

Staan, in de uitdrukking *het staet mi* = *ik kan*, (tegenw. *het staat aan mij*) 22. Over de uitdrukking *in stade, te staden staan*, zie op *stade*.

Stade, oorspr. = *stat*, d.i. *plaats*, vandaar *gelegenheid*, 2486; ook *Walew*, 6140; de uitdrukking: *met goden staden* = met gunstige gelegenheid, vandaar: *op zijn gemak*, 2988. (Onze uitdrukking *te stade komen* is: zóó komen, dat het bij de juiste gelegenheid komt, waar het het best past, dus: *te pas komen*). *Te stade staan* met den dativ. = te nutte zijn, *helpen*, (Zie *Gl. Lsp.* en Dr. de Vries en Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV, bl. 57-62) 1936; ook *Walew*, 166, 472, 480; in denzelfden zin vindt men ook: *in staden staan*, 994, 2693.

Stat, *plaats*, (Zie *Gl. Lsp.*) 67, 95, 261, 458, 525, 632, 722, 740, 853, 903, enz.

Steen, oorspr. *steenen gebouw*, (de kasteelen heeten nog in 't friesch *stinsen*) later *kerker*, (Zie van Mieris, *Beschr. van Leiden*, II, bl. 381) 983, men vindt *karkersteen*, *Walew*, 8302.

Stegereep, *reep* of *band* om te paard te *stijgen, stijgbeugel*, 1789.

Steken, absolute in den zin van *met de speer steken*, 3167. Vandaar ontving het de algemeene beteekenis van *zich verzetten tegen, in strijd komen met* (Zie *Gl. Lsp.*).

Stont, *tijd* (hd. *Stunde, uur*); *ter stont* = *te dien tijde, toen, te dezen tijde*, 191, 420, 726, 850, 1574; ook *ter stonde(n)*, 214, 300, 615, 1049, 1741.

Storten, *vallen*, (Zie Huyd. *op Stoke*, I, bl. 383) 1416.

Strale, *pijl*, (Zie *Gl. Limb.*) 500.

Strec, *strik*, onzijdig, (Vgl. Huyd. *op Stoke*, II, bl. 228) 1435, 1491, 2984.

Strimelen, beter *striemelen*, bij Kiliaen: *vacillare, cespitare*, d.i. *wankelen*; (vgl. ook Dr. A. de Jager, *Wdb. der Frequent*, in voce) 522.

Suer, *moeilijk, lastig* (nog tegenw.: 't wordt mij *zuur* gemaakt, een *zuur* stukje brood); *suur worden* = tot last worden, *zuur opbreken*, 3600.

Swegerinne, *schoonzuster*, 636.

T.

Tafelronde, ook geschreven *tavelronde*. De *tafelronde* is eene fabelachtige

instelling, waaraan het volgend verhaal verbonden is, dat men vindt, *Lanc.* III, vs. 3237 vlgg. Jozef van Arimathea, zoo luidt het, was eens met twaalfhonderd man in de woestijn, waar 't hun aan eten ontbrak, zoodat zij twee dagen lang honger leden. Slechts twaalf brooden bezaten zij; toch schaarden zij zich om eene tafel, - de tweede beroemde tafelronde, immers:

'Die irste tafle die was, daer sat
Onse here ende sine jongers ende at.
Die tafle voetde beide te samen,
Beide die zielen entie lichamen'.

Zoo ging 't ook met de tafel van Jozef van Arimathea. Toen het brood gedeeld was, werd, door den machtigen invloed van het op tafel geplaatste *graal* - eene gouden drinkschaal, waarin Jozef het bloed had opgevangen, dat uit de zijde van den gekruisigden Christus gevloeid was, - de schare van die twaalf brooden geheel verzadigd. Aan die tafel was een zetel, bestemd voor het hoofd der schare en noodlottig voor ieder, die er zonder recht in plaats nam, want dan vond hij terstond den dood. Naar die tafel maakte de tovenaer Merlijn de tafelronde, waaraan eerst koning Uter, later Artur voorzat, en waarom zich een zeker aantal uitgelezen ridders vereenigde, *Lanc.* III, vs. 3307 vlgg.

'Bider tavelronden vindewi
Dese werelt wel betekent, bedi
Daer sijn ridders in gemeinlike
Van alden lande van ertrike;
Ende alse ridderen gratie gewinnen,
Dat mense wille ontfaen daer binnen,
Sie priesden haer geluc meer daer ave
Dan men hen herde vele goets gave,
Ende laten moder ende vader,
Wijf ende kinder ende algader,
Om te sine geselle van dien'.

Drie gesellen van de tafelronde waren bestemd het verlorene graal weer te vinden, en de geheimzinnige graalavonturen te bestaan, iets wat alleen zij konden doen, die rein van zeden waren. Zooals in 't derde boek, eerste gedeelte, van den Lancelot beschreven wordt, volbrengen Perchevael, Bohort en Galaäd dit verheven werk, waardoor Galaäd, de voornaamste der drie, omdat hij de reinste is, het recht en vermogen krijgt, te gaan zitten in den vreeslijken zetel, die altijd aan de tafelronde werd opengehouden, en, voor den onbekende bestemd, den dood bracht aan menigeen, die er in plaats nam zonder die eereplaats waardig te zijn. (Het tamelijk gelijkloidend verhaal, zooals dit in Wace's *roman de Brut* voorkomt, vindt men bij Dr. Jonckbloet, *Gesch. der Mnl. Dichtk.*, I, bl. 342-343) 45, 646, 1277, 2081, 3109, 3144, 3250, 3258. Later kwam het woord *tafelrondc* in gebruik voor *steekspel*, waarin de ridders man tegen man streden, in tegenoverstelling van *tornooi*, waarin troepsgewijze gestreden werd (Zie *Gl. Lsp.*).

Tale, van *tellen* = spreken; en alzoo: *in talen* = *in 't spreken*, 2403; *met*

deser tale = met deze woorden, 738; ook *Walew*, 151; het woord verkreeg alzoo den zin van *gesprek*, *samenspreking*, 490, 1709, ook *Walew*, 201, 241; en ook van *verhaal*, o.a. in verschillende uitdrukkingen, die beteekenen: *het verhaal afbreken*, namelijk *die tale laten bliven*, 129, 1220, 3581; *laten staen*, 396; *nederleggen*, 753, 2105.

Telden, *stappen*, van een paard gezegd, met gelijkmatige stappen voortgaan, zoodat steeds om en om de beide rechter- en de beide linkerpooten te gelijk verzet worden. Zie *Walew*, 1516. Een *teldende pard*, 3033, heet bij ons *telganger* (lat. *gradarius*, *tolutarius*).

Tellen, *vertellen* (eng. *to tell*), 1930, 2638, 3592; ook *Walew*, 159, 1435.

Tilijc, hetzelfde als ons *tijdelijk*, maar met de beteekenis *bij tijds*, *vroeg*, (Zie *Gl. Karel de Gr.*) 3310.

Tinne, meestal in 't meervoud in gebruik: het bovenste gedeelte van den muur eener versterkte plaats. Die muur was in de oudste tijden, evenals de geheele burg, van hout; daarop waren dan borstweringen, om en om zoo hoog, dat men er zich geheel achter kon verschuilen, of dat men tot aan den hals bedekt was. Over de lagere gedeelten kon men dus heen zien, en vandaar steenen op den vijand neerwerpen of pijlen afschieten. Oorspronkelijk kwamen dus de *tinnen* vrij wel overeen met de tegenwoordige, van schietgaten of schietgleuven voorziene, houten staketsels. Later waren de tinnen, evenals de muren zelve, van steen. In het fr. heeten zij *creneaux*; van *tinnen voorzien* is in het fr. *crenelé*. Bij Ducange lezen wij (in voce *quarnellus*) 'pinna muri, quae fenestrae quadratae effigiem praefert, per quam milites jaculantur'. Ook worden *tinnen* in 't latijn *propugnacula* genoemd (Vgl. Huyd. *op Stoke*, III, bl. 339-340, 472), 3496; ook *Walew*, 204.

Tyrant, gr. *τύραννος*; oorspr. zonder *t*, *tyran*. maar van eene *t* voorzien in navolging van *truwant*, *gygant*, *elefant*, enz. De oude beteekenis, *overweldiger*, *onwettig vorst*, is in de middeleeuwen overgegaan tot die van *geweldenaar*, sterk, maar onrechtvaardig man, die niets ontziet, 1329; ook *Walew*, 9981.

Tirst, *het irst* (Zie op *irst*) = *eerst*, *vooraf*, *vroeger*, 263; *tirst dat* = *zoodra als*: 240, 1785, 1829, 3637, 3759.

Toecomen, met den dativ.: *tot iemand komen*, *iemand ontmoeten*, 1507.

Toegaen, *ergens op los gaan*, 591.

Toespreken, *toedichten*, *aantijgen*, 1375.

Toren, *verdriet*, *leed* (Zie Huyd. *op Stoke*, III, bl. 226-267, Clignett, *Bijdr.* bl. 16), 308, 1635, 3469; ook *Walew*, 66, 169, 9537.

Torment, *pijniging*, 2571; ook *Walew*, 8319.

Tornen, *leeddoen* (ons *toornen*); in de uitdrukking: *het tornt mi* = het doet mij leed; 2059.

Torniren, in een steekspel troepsgewijze kampen, tegenover *joesteren* = man tegen man kampen (Zie op *joeste*, van Wijn, *op Heelu*, bl. 171 en Hoffmann, v. Fall. *Horae*, VI, bl. 178-179), 2702, 2731, 2775, 3697.

Tornoy, *steekspel*, waarin men troepsgewijze kampt (Zie op *joeste*); 1027, 1058, 1062, 1064, 2648, 2653, 2695, 2699, 2720, 2724, enz. Van 't gr. *τορνεύειν* of *τορνοῦν* = *draaien*, *cirkelrond maken*, kwam 't mnl. *torneare* en vandaar een subst. *tornegium*, fr. *tornoï*, evenals uit *torneare* 't fr. *tourner*.

Zoo kwam ook van *manus* 't ww. *maneare*, met de hand besturen, *mennen*, fr. *manier* en vandaar *manegium*, fr. *manège*, de plaats, waar men *ment*.

Traisoen, *verraad* (fr. *trahison*), 2884.

Tramere, *heden nog*, 459, 1524, 2239, 3527, 3602.

Trinsoen, stuk van eene speer, fr. *tronchons* van 't lat. *truncus*, stuk van iets (Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* III, p. 14), 2020, 2024, 2039; ook *Walew*, 412, 439, 492, 538.

Troest, *vertrouwen*, *moed*; *troest geven* = goeden moed doen houden, van eene coquette vrouw gezegd, die aan ieder *hoop* geeft; 2565, 2575.

Troesten, *vertrouwen geven*, *moed inspreken*, 847.

Tumen, *vallen* (Zie *Gl. Karel de Gr.* vandaar ons *tuimelen* en 't fr. *tomber*), 2777, 3133, 3166; ook *Walew*, 2152, 2380, 2492, 3887, 6646, 7067.

Twaren, *waarlijk*, *voorwaar*, 3159, 3322, 3458, 3746, 3780, enz.

Twi, *waarom*, eig. *te wi* uit *te* en *wi* of *wie*, instrum. van 't voornw. *wie*; (evenals *bedi*, *bedie*) 1592, 2200, 2548; ook *Walew*, 195.

Twint, een zeer klein twijntje, een draadje, een pluisje, een niets. *Een twint achten* wordt door Kiliaen verklaard met: *floci perdere*, *floci facere*; *niet een twint*, *geen twint* is dus: *volstrekt niets*; 1071, 1358, 2413, 2446, 2580, 3454.

Zoo gebruikte men in de middeleeuwen ook: *niet een caf*, *niet een bast* (Zie aldaar), *niet een stroo*, *niet een canele*, *niet twee peren*, enz. terwijl wij nog zeggen: *geen haar*, *geen oortje*, *geen cent*, *geen pijp kaneel*, *geen pijp tabak*, *geen sier*, *geen lor* (Zie Dr. A. de Jager, *Verscheid.* bl. 251-259).

Twist, *strijd* (met zich zelf), *onrust* (van *twee* met den manlijken uitgang *st.*), 3096.

U.

Udewaert, *van uit*, *naar buiten*, 503, 776, 3056; ook *Lanc.* III, 10670.

Utermaten, *zeer*, niet enkel bij een adj. maar ook bij een ww. geplaatst, bv. bij *riden*, 2848, *minnen*, 3233, *ontsien*, 3798.

Utvercoren, *uitgelezen*, *uitstekend*, 3145; ook *Walew*, 1283, 8336.

Uut ende uut, *geheel en al*, 3244; ook *Walew*, 3953. Wij zeggen nog *door en door*, *op en top*, d.i. *op ende op*. *over en tover*, d.i. *over ende over*. Zoo werd ook *uit ende uit* door versterking der *d* tot *t* *uientuit*, en door eene andere verbastering: *uit om een duit*, zooals in het bekende slot der bakersprookjes: *uit om een duit, en het sprookje is uit*.

Uutgeven, van een vonnis, *uitwijzen* (vgl. lat. *dare iudicium*), 1972.

V.

Vaen, *vangen*, *gevangen nemen*, *vatten*, 63, 285, 339, 936, 981, 990, 996, 1301, 1805, 2129, enz., ook *Walew*, 218, 473, 488, 501, 517, 539, enz. *Vaen te* met den dat. = *iets aangrijpen* (Zie *Gl. Lsp.*); zoo *vaen ten swerde*, 1163, 1472, ook *Walew*, 363; zoo ook *vaen ten scilde* en *ten spere*, *Walew*, 398, 2355; *vaen ten wapenen*, *Lorr.* II, 1308; *vaen ten etene*, *Walew*, 2553.

- Vaer**, vrees (vandaar *vervaard*); 829, 1776, 2183, 2551; ook *Walew*, 5518, 6556, 7858.
- Vaken**, onpers. met den dativ. *slaap krijgen*, 3452.
- Varen**, in de oude beteekenis van *gaan*, zooals nog in dialect, 52, 57, 246, 459, 507, 661, 725, 748, 773, 807 enz.; ook *Walew*, 64, 78, 147, 168, 195, 212, 325 enz. *Uwer straten varen = uws weegs gaan*, 409.
- Vart**, *tocht, reis*; in de uitdrukkingen: *ter vart = terstond*, 390, 703, 763, 1365, 1913, 2309; ook *Walew*, 312, 332, 404; *metter vart = terstond*; (nog zeggen wij: *met een vaart.*) 575, 907, 1465, 1662, 2769; ook *Walew*, 187, 349, 483, 569.
- Vasseel**, *leenman*, 697, 3324, 3333.
- Vast**, *stevig, sterk*, 467, 800.
- Vaste**, in éénen door, zonder afwijken, spoedig; 762, 826, 840, 1144, 3028, 3063, 3142; ook *Walew*, 1392, 9495, 9751.
- Veerenc**, bijvorm van *varinc = spoedig* (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 61 en Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 362.), 1325.
- Venijnt**, *vergiftigd = gevenijnt*, 1905.
- Verbiten**, *doodbijten, verscheuren* (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 289 en *Gl. Lsp.*), 528.
- Verbouden**, van *boud = moedig, dapper, ook overmoedig* (vandaar ons *boud spreken*), dus *dapper worden, moed scheppen* (over *ver zie men op versien.*), 849.
- Verkeert**, zooals men lezen moet in plaats van *verkeest*, *Torec*, 2410 (Zie Dr. Verdam, *Tekstcrit.* bl. 25). 't Beteekent: *van den rechten weg afgedwaald, afgekeerd*. Zoo beteekent ook *verkeren* misleiden (Zie *Gl. Lsp.*)
- Vercopen**, in de uitdrukking: iets wordt iemand duur *vercocht* = iemand moet iets duur *bekopen*, 418.
- Vercoveren**, verkorte vorm van *vercoevereeren*, oorspr. *herkrijgen*; (lat. *recuperare*, fr. *recouvrer*) vandaar: *zijne krachten herkrijgen, zich herstellen, weder krachtig, moedig worden*, en zoo eindelijk *herademem* (Zie *Taal- en Ltbode*, V, bl. 303-305), 1054.
- Verdroeven**, *bedroefd maken*, 3256.
- Verduwen**, van zich afstooten, *verwerpen*, en vandaar, evenals *verwerpen*, op te vatten in den zin van *afkeuren, berispen*, 1243.
- Vererren (hem)**, met den genit. = *zich vertoornen over* (Zie ook op *erre* en *arch*), 605; ook *Walew*, 9145. Part. *verert = toornig geworden*, 3351.
- Verhalen**, en wel *swaer verhalen*, naast *dipe versuchten*, waarmee het synoniem is, beteekent *zwaar, moeilijk ademen*, 3239.
- Verhoeren**, *beginnen, komen te hooren*. (In samenstellingen drukt *ver* meermalen het begin eener waarneming uit. Zie op *versien*) 902.
- Verhouden**, *verplaatsen*, gezegd van een zwaard, *opheffen*, 534.
- Verladen**, *overladen, drukken, bezwaren* (Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* III, p. 88, 99) 3622, ook *Walew*, 10326.
- Verloessen**, *verlossen*, 1771, 1835, 1845, 1864; ook *Walew*, 8397.
- Vermeten**, *uitstekend*, wat grooter *maat* heeft, dan iets anders (Zie *Gl. Karel de Gr.*), 2732, 3128; ook *Walew*, 7953. Later in den vorm *vermetel*, wat de perken te buiten gaat, al te stout.

Vermogen, adj. *mchtig* (Zie *Gl. Karel de Gr.* en *Dr. de Vries, Warenar*, bl. 87), 1970.

Vernemen, *zien, bemerken*, 174, 296, 572, 914, 1034, 1402, 1467, 1669, 1687, 1705 enz.; ook *Walew*, 47, 244, 318, 324, 369 enz.

Vernoy, *verdriet, leed*, van *vernoyen* = verdriet doen, verdrieten (vorm met *ver* - Zie *Taal- en Ltode*, V, bl. 308 - van 't fr. *ennuyer*, dat van *ennuy*, lat. *in odio*, afkomt), 308; ook *Walew*, 4560, 5623, 8395.

Verranese, *verraad*, 2143, 2878.

Versamenen, *vereenigen*, 3417.

Versien, *beginnen te zien, door zien ontdekken, opmerken* (Evenals in *versien* geeft *ver* ook nog het begin eener gewaarwording of handeling te kennen in *verbouden, vercoenen, verhoeren, verkennen, verruiken, verwoeden* en zelfs nog tegenwoordig in *verheffen* - beginnen te heffen, en *verzinnen* = beginnen te denken. Vgl. *Huyd. op Stoke*, II, bl. 103-105), 1801; ook *Walew*, 172, 1656.

Verslaen (hem), *verslagen, neerslachtig worden*, 1017.

Verspreken, *berispen* (Zie *Clignett, Bijdr.* bl. 261 vlgg. en *Dr. de Vries, N.W.d.M.v. Lettk.* VI, bl. 157-158), 544, 3575.

Verstoren, *dooden*, 1598. Te onderscheiden van een ander *verstoeren* = *herstellen* (lat. *restaurare*).

Versweren, *valsch zweren; versworen bliven* = meineedige blijven, 3427; Zoo heeft ook het part. een activen zin in *gezworenen* en *saamgezworenen* (Zie *Taal- en Ltode*, V, bl. 307).

Vervrisen, *stijf bevrozen*, 791, 2270.

Verwandelen (hem), freq. van *wenden*, voortdurend zich wenden, van plaats veranderen, d.i. *rondloopen* (Zie *Dr. Jonckbloet, Spec. de Velth.* III, p. 116-117, *Mr. Moltzer, Mnl. Dram. Poëzie*, bl. 33), 3051, ook *Esmoreit*, 501.

Verwaten, ww. = *vervloeken* (Zie *Huyd. Proeve*, III, bl. 91-93), 1373.

Verwoest. Verwoesten wordt van *landen* en *onroerende goederen* gezegd, maar *Torec*, 771, bij overdracht, van de joncfrouwe van Montesclaer. Het zal beteekenen: terwijl haar land verwoest was. Zoo vindt men *woesten* ook bij overdracht gezegd van den heer van Renesse en diens vrienden, *Stoke*, V, 1174.

'Die niet en quamen, bereetmen al
Ende woestet se, groet ende smal'.

Vespertijt, de tijd, waarop de kerkelijke avonddienst gehouden werd (de *hora vespertina*), d.i. 's avonds te zes ure. (Zie verder op *noen.*) 321; ook *Walew*, 9506.

Vingerlijn, *ring*; (evenals het verkleinwoordje van *vinger* de *vingerversiering* te kennen gaf, werd ook het verkleinwoord van 't fr. *bras*, arm, namelijk *brasselet*, voor *armband* gebruikt; en zoo verloor ook *kraag* zijne oorspr. beteekenis van *keel*, om die van *keelbedekking* aan te nemen) 3261, 3271, 3504. Zie over de tooverkracht, die aan ringen werd toegeschreven, o.a. ook *Floris ende Blanc*, 1560 vlgg. *Lanc.* II, 21451 vlgg. III, 12946 vlgg. 15590 vlgg. *Moriaen* 4032 vlgg. (d.i. *Lanc.* II, 46578 vlgg.) *Walew*, 10022 vlgg. en *Dr. Jonckbloet, Walew*, II, bl. 326-328.

Viseeren, *uitdenken, beramen*, van 't fr. *viser*, lat. *videre* = zien (Zie Huyd. op *Stoke*, I, bl. 499-500 en Dr. A. de Jager, *Taalk. Mag.* IV, bl. 356-360.), 877, 883.

Vloeg, tegenw. nog *vleug*, d.i. *vlucht, snelle vlucht* (van *vliegen* afgeleid, is het verwant met *vlug* en *fluks*; de Friesche vorm is *vlaag*.) 522, 2312.

Voestere, oudere vorm van *voedster* (en betere, volgens Dr. Cosijn, *Taalen Ltboode*. V, bl. 286), 202.

Voetslach, *voetstap*, 1670.

Vogaet, waarschijnlijk *landlooper, zwerver*, van *vagari*, met niet ongewonen overgang van *a* tot *o*, en dus 't zelfde als *vagabond*? 1367, 1386. ('t Woord is mij nergens voorgekomen; alleen leest men bij Halliwell, *Dict.* 1855, p. 911 het w. *to vogate* verklaard met: 'to ramble about idly.')

Vorachten, van *voor* = *vooraf* en *achten* = ergens op letten, iets bedenken; dus *vorachten* = *zich voornemen, zich voorstellen* (Vgl. Huyd op *Stoke*, III, bl. 136), 1260.

Vordanne, *van heden af, voortaan*, 3410.

Voren, *voeren*, 68, 293, 723, 837, 931, 1063, 1212, 1304, 1847, 1991, enz.

Vortmeer, *voortaan*, 196.

Vorwerd an, *van heden af aan, voortaan*, 623, 1871.

Vorwaerdmere, *voortaan*, 3569; ook *Walew*, 1532.

Vri, *vrijgeboren*, en daardoor *edel, aanzienlijk*; (Zie van Wijn op *Heelu*, bl. 158-161) 1962, 3522 enz. Ook *Walew*, 4106, enz.

Vrilinc, *vrijer*, in den zin van iemand, die dingt naar de hand van een meisje, 80; ook *Sp. Hist.* I⁶, 53 vs. 25, waar Maerlant het woord *vrilinc* gebruikt, terwijl het oorspr. bij Vincentius heeft: 'femina, blande tentata', d.i. eene vrouw, aan wie het hof gemaakt wordt.

Vro en vroe, thans *vroo-lijk* (hd. *froh*), 263, 265, 873, 2386, 3097, 3209. (van *vroe* komt af *vroude, vreude, vreugde*).

Vroe, *vroeg* (hd. *früh.*), 2896; ook *Walew*, 22.

Vroet, *verstandig* (vanwaar nog *bevroeden, vroedvrouw*, - fr. *sage femme - vroedschap, vroedmeester* en bij Bilderdijk ook *vroedheid* = wijsheid - Voet in 't Graf, bl. 69. -), 3100; ook *Walew*, 165; vandaar: *ergens vroet af zijn* = ergens meê bekend zijn, en ook meermalen de comp. *vroeder*, die niet veel meer kracht heeft dan de posit. en in dezelfde uitdrukking en denzelfden zin voorkomt (Zie Mr. Moltzer, *De Mnl. Dram. Poëzie*, bl. 41-42), 256; ook *Walew*, 8452, 10003, 10943, *Esmoreit*, 656, *Limb.* VII, 1864.

Vroetscap, *wijsheid* (wel te onderscheiden van de *vroedschap*, d.i. de door *vroede mannen* gevormde stedelijke raad, waarin *schap* eene collectieve kracht heeft), 2393, 2582; ook *Lsp.* III, 12 vs. 57, *Tweede Martijn*, 151.

Vrome, *voordeel* (Zie op *vromen.*), 3634.

Vrome, got. *fruma*, verwant met het lat. *primus, de eerste*, in den strijd, en gr. *πρόμος, voorvechter*; alzoo: *moedig, dapper, deeglijk*, 204, 334, 1018 3108, 3145. (In dien zin is het woord nog in de 17de eeuw in gebruik, maar Dr. Verwijs zegt - *Cassamus* bl. 9 - 'andere tijden, andere zeden zoo verliep ook de beteekenis van *vroom* tot die van godvruchtig'.)

Vromecheit, *dapperheid, deeglijkheid*, 267, 2090, 2432, 2442, 2453.

Vromelijc, *dapperlijk*, 848.

Vromen, *baten, helpen*, os. *frummian*, ohd. *frumman*, naast ags. *fremman* (van denzelfden stam als *vroom* = dapper, oorspr. *voorste* in den strijd, terwijl *vromen* oorspr. beteekent *voordeel* geven, *bevorderen*, lat. *prodesse*. Zie verder Clignett. *Bijdr.* bl. 90, Clarisse. *Heim. d. Heim.* bl. 125), 2827.

Vroude, *vreugd* (van *vroe*); 2355, 2391.

Vruchten, *vreezen* (hd. *fürchten*; nog over in *godsvrucht*), 2127.

W.

Waen, in de uitdrukking, *sonder waen* = *sonder twijfel, stellig*; gewone verzekeringsformule (Zie ook *Gl. Lsp.* op *onghewaent.*), 2836, 2853, 2972, 3393, 3558; ook *Walew*, 482.

Waerd, *dierbaar*, fr. *cher*, 3187.

Wachten, trans. = *bewaken. zorg dragen voor*, 473, 2823; ook *Walew*, 167, *Esmoreit*, 172, *Gloriant*, 608. Het woord *wachten* is niets anders dan het intensief van *waken*, zooals *hechten* van *heffen*, *slachten* en *slechten* van *slagen* = *slaan* enz.

Wale, *wel*, 130, 499, 501, 789, 798, 1221, 1456, 1503, 1554, 1708, enz.

Wanc, grondwoord van *wenken, wankelen*, dus *aarzeling, weifeling*. (Zie *Gl. Lsp.*) De uitdrukking *sonder wanc*, eene gewone verzekeringsformule, beteekent dus: *zonder twijfel, voorzeker* en komt dus overeen met *sonder waen* en *sijt seker des*, 413.

Wanen, *vanwaar* (gevormd als *henen* en *danen*; Zie aldaar), 1710, 1716, 3126.

Wat, in de uitdrukking *wats gesciet* = *wat des gesciet*, d.i. *wat er ook geschiede* (Zie Huyd. op *Stoke*, I, bl. 478), 2828, 3786.

Weder, *terug*, in de uitdrukking: *op ende weder* = *heen en terug*, nu: *heen en weer*, 2907; Zoo zeide men in dezelfde beteekenis ook: *voort ende weder*, *Walew*, 214.

Wedersake, *tegenstander, tegenpartij* (hd. *widersacher*); oorspr. een rechtswoord, daar *zaak*, oorspr. *rechtszaak* beteekent; dus is iemands *wedersake* iemands partij voor 't gerecht, later *partner, tegenstander* in 't algemeen, 2734, 2760.

Wedertale, *tegenspraak* (nog zeggen wij: *weerspreken*, d.i. *tegenspreken*), 3656; ook *Walew*, 466.

Wee, in de uitdrukking *wee sijn* met den dativ. *leed sijn, verdriet doen, smarten*, 2921, ook *Walew*, 546.

Welgedaen, van een *borch* gezegd, *goed gebouwd, stevig* (Nog zegt men, dat iemand er *welgedaan*, d.i. gezond en stevig uitziet), 761, 2255.

Welgeraect, eigenlijk: *goed getroffen*; vandaar *schoon* (Zie Clarisse, *Heim. d. Heim*, bl. 257-260), 2553.

Welna = *wile na*, d.i. *een tijd daarna, kort daarna*, en vandaar *op weinig na* (tegenover: *bij lange na*), dus *bijna*, 1227, 1316, 3091, 3505, 3661; ook *Walew*, 268.

Werd, ward, *gastheer*, 498, 508, 747, 1462, 2349, 2356, 2365, 2368, 2851, 3602.

Were, *tegenstand, tegenweer*, in de uitdrukking *were doen* = tegenstand bieden, 2665; *op sijn ors sitten ter were* = zijn paard bestijgen, om zich te verweren, 422.

Werre, *verwarring*, 1108.

Wet, *godsdienst, geloof*; vandaar de gewone verzekeringsformule; *bi mire wet* = bij mijn geloof; geheel hetzelfde als het fr. *par ma foi*, 415, 959, 1853; ook *Walew* 5477.

Wijch, *strijd* (Zie op *eenwijch*, waar men bij de met *wijch* samengestelde woorden nog voegen kan: *Lodewijk*, d.i. *Hludowig*, de in den strijd beroemde), 254; ook *Walew*, 2250, 2370.

Wile, *tijd*, 2574. De uitdrukking *die wile dat* = zoolang als, terwijl, 1630, 1774; *die wile* alleen = *terwijl*; nu heeft het onder den vorm *dewijl* eene causatieve beteekenis gekregen. Van *wile* = tijd, komen nog af de woorden *wijlen*, oudt. *wilen* (Zie aldaar), *verwijlen* = vertoeven, den tijd uitrekken, *middelerwijl*, *onderwijl*, *terwijl*, *bijwijlen*, *wileneer* of *wilenere* = in vroeger tijd; nu verkort tot *weleer*; *wilena* of *welna* (Zie aldaar), *kortswijl* en *langwijlig*.

Wilen, *weleer*, 1370, 2494. 't Is eigenlijk een verbogen nv. van *wile*, tijd, nog over in den zin van *overleden*, nam. *wijlen de heer A*, d.i. de heer A van weleer, de overleden heer A.

Winnen, *voortbrengen, teelen*, 2872.

Wijsdoem, niet te verwarren met *wijsdom*, eng. *wisdom* = wijsheid, maar van *wijzen* = uitwijzen, en *doemen* = oordeelen (lat. *damnare*), dus: *von nis, gerechterlijke uitspraak*, 1940.

Wisen, *aanwijzen, leeren*, 1230; maar ook: *uitwijzen, oordeelen* 1958, 1960, 2547. 't Part. was niet, zooals nu, *gewezen*, maar *gewijst, gewiset* (vandaar ons *gewijsde*, Zie Dr. de Vries, *Taalk. Mag.* IV, bl. 72), 2072, 2595.

Wisse, juister *wissche*, een gedraaide band van teenen of stroo; (Zie Dr. A. de Jager, *Verscheid.* bl. 313-315) 1673, 1675, 1679.

Wijt, *uitgebreid, groot*, 6, 322; ook *Walew*, 1057.

Wonder, in den zin van iets verwonderlijks, iets, waarover men zich verwondert; de uitdrukking: *wonder* (subj.) *heeft mi* (obj.) *des* of eenige andere genit. der zaak = verwondering grijpt mij aan ten opzichte van dit of dat, d.i. ik verwonder mij daarover, 392.

Wonderen, onpers., *het wondert mi* = het verwondert mij, 3762; ook *Walew*. 10337.

Wonderlijcheit wordt evenals *wonder* gebruikt, nam. *wonderlijcheden* (subj.) *hebben iemand* (obj.) *des* of eenige andere genit. der zaak = iemand verwondert zich over iets, 188.

Worptafel, 2332; ook *Walew*, 2966. De *worptafel* is het *verkeerbord*, ook *quaecbort* genoemd, en nu meestal *bak* of *tiktak* geheeten. De naam is ontleend aan het *werpen* van de teerlingen (dobbelsteen) op het bord, de plank, de *tafel* (in dezelfde beteekenis als 't lat. *tabula*); evenals tegenwoordig het *tiktakspel*, werd ook het *worptafelspel* met *schijven* gespeeld, meestal in de zoogenaamde *dobbelscholen*, die men in de meeste steden vond, en waarop de regeering, evenals tegenwoordig nog op de

loterijen en speelbanken, een bijzonder toezicht hield. Vgl. Hoffmann von Fall.
Horae B. VI, bl. 170-173.

Wort, *woord*, heeft in 't meerv. *wort*, zooals ook eenige andere onzijdige woorden van de sterke verbuiging - *a*-stammen - bv. *jaer*, *been*, (nog: *op de been*), *dier*, *swaerd*; 375, 1884, 1944, 2392, 3408.

Wrene, *paard*, in 't bijzonder *strijdros* (frank. *waranio*) 537, 3280; ook *Walew*, 314, 763.

Y zie **I**.

Z zie **S**.